

UTI KÉPEK AMERIKÁBÓL.

IRTA

BÁNÓ JENŐ.

2865

BUDAPEST.

1890.

363275

Rev. 1968 Y.

Fénynyomat, Divald K. és fia Eperjes.

Bánó Jenő.

Forrón szeretett jó Atyám!

Midőn idezárt *„Amerikai útiképeim”* első részének kéziratát — neked ajánlva — átküldeném, csak jelét akartam adni azon igazi gyermeki szeretetnek és ragaszkodásnak, melylyel irányodban, mint az atyák legjobbika iránt, mióta csak gondolkozni tudok, viseltetem.

És midőn egyrészt azt kívánom, hogy ezen — bár gyöngeművem — némileg szórakoztatva, enyhítő balzsam gyanánt szolgáljon az eltávozásom által sziveden ejtett seben; másrészt az a legőszintébb és legbensőbb óhajvásom, hogy kitartó munka s ernyedetlen szorgalom után, elérve néhány év múlva kitűzött célomat, visszatérve szeretett hazámba, viszont látva téged megelégedetten s a legjobb egészségnek örvendő zárhassalak szerető karjaim közé.

Kelt San-Francisco, 1889 június 25-én.

Forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

2865

A YANKEYK ÉS RÉGI AZTÉKEK HAZÁJÁBÓL.

Négy hónapja, hogy távol vagyok szeretett hazámtól, a szép Magyarországtól, négy hónapja, hogy búcsút vettem jó atyámtól s szeretett gyermekeimtől.

Ezen aránylag rövid idő alatt oly sokat láttam s oly sokat tapasztaltam, hogy elhatároztam magamat utazásomat összefoglalva, a magyar olvasó közönség számára egy, illusztrációkkal ellátott, kis művet kiadni.

E szerény munkám, ha nem is bír irodalmi becszel, talán némi érdeket keltend majd azokban, kik barátjai az úti leírásoknak s kik maguk is kedvelik az utazást.

Hogy a tisztelt olvasó közönség előre tájékozva lehessen kis művem leendő tartalmáról, nem veendi tölem szerénytelenségnek, ha ajánlatképen munkám és így utazásom rövid vázlatát alant közlöm :

«Brémából elindulva, tíz napi hajókázás után — bár sokat szenvedve tengeri betegségben — minden baj nélkül elértem Amerika földjét. Amerika metropolisában, New-Yorkban, hosszabb időt tölték, volt elég alkalmam a városnak nem annyira szépségét, mint inkább rengeteg ipargazdagságát és világkereskedelmét megbámulni.

New-Yorkból Niagarába mentem, megtekintendő a világ-hírű vizesést, melyhez hasonló az egész föld kerekén nincs.

Utam Niagarától Canadának egyik részén át a Michigan-tó mellett fekvő szép Chicagóba vitt, hol szintén több

napot szántam a város és vidékének megtekintésére. Chicago a legutóbb pusztított nagy tűz óta hihetetlen gyorsasággal emelkedik s maholnap egy millió lakost számlálанд.

Chicagót elhagyva, Amerika számos államán keresztül egyenesen San-Franciscónak, a szép California Csendes-tenger partján fekvő legnagyobb városának tartottam, átkelve útközben két folyam-óriáson, a Missisippin és Missouriin.

Utam San-Franciscóig igen érdekes volt; láttam szorgalmasan cultivált termékeny mezőket, kedves, barátságos farmjaival együtt, láttam indián falukat rongyos kunyhóik előtt guggoló rőt-bőrűekkel; keresztül robogtam óriási s félelmet gerjesztő hidakon és viaductokon, szédítő magasságookról pillanték le gyorsan tova iramodó patakok völgyébe; nem egy napot tölték elhagyatott pusztákon s terméketlen sivatagokon, hol sem ember, sem állat sehol látható nem vala s az egész beláthatatlan sivatagon egy-egy kiszáradt kőrónál avagy a homokban fehéredő s a vidéknek még félelmesebb külsőt kölcsönző állatesontváznál egyéb nem volt található.

Ogdennél megpillantám a nagy sós tavat, melynek környékén a többnejfűségnek hódoló mormonok laknak, magából szemlélttem a mormonok fővárosát, Salk-Lake-Cityt, régi sarcophaghoz hasonló imaházával.

Ogdentől kezdve a terméketlen Utah államon vezetett utam keresztül, hol az irtóztató hőség miatt sokat szenvedék, s azért nagy is lett örömem, midőn a Sierra-Nevada hegység hóval telt ormait megpillantám, mert tudtam, hogy keresztül haladva e hegységen, a kedves hegyi friss levegő feléleszti ellankadt testemet s én nem sokára benn leendek az örök tavaszú Californiában.

A Sierra-Nevadán a legvadregényesebb tájakon haladék át, míg nem megpillantám mélyen magam alatt a gyönyörű Sacramento-folyót, szépen cultivált gazdag völgyével.

A Sacramento-völgy szép városaival sok változatosságot nyújtott s így gyorsan s kellemesen telt utam egészen San-Franciscóig.

San-Francisco szépsége meglepett; itt az emberi ész és a természet alkotási ereje versenyre keltek, hogy együttesen ily remeket teremtsenek. Az utcák szabályosak, a házak mintha czukorból épültek volna, oly szépek, s az egész város oly környékkel van szegélyezve, hogy akár hová kirándulva, az ember a paradicsomban képzeli magát. Florájáról még nem is beszélek, mert az elbűvölő.

Nyughatatlan természetem itt sem nyugodott, én még többet, még érdekesebbet akartam látni.

Másfél hónapi san-franciscói tartózkodásom után neki indultam a régi híres aztékek birodalmának, a mostani mexikói köztársaságnak, hogy személyesen meggyőződhessenek azon különböző hírek valóságára felől, melyek e szép országról és népéről keringnek.

California déli részén már a cactusok, aloék és pálmák valóságos erdején haladtam át s különösen Los-Angelos szépsége lepett meg nagyon.

California szép földjét elhagyva, az afrikai hősséggel bíró Arizonába juték; itt láttam meg először a vad «apache-indiánokat», kik Yumma helységben körülvették vonatunkat s oly vadúl tekintének reánk, mintha meg akarnának enni, vagy legalább is a scalpirozás mütétét óhajtanák rajtunk végrehajtani.

Arizona legmelegebb tartománya egész Amerikának, évi átlagos melege nagyobb mint a Saharáé, s így könnyen elképzelhető, hogy mennyit szenvedtem a vasúti coupéban.

Arizonából Új-Mexikóba, onnét pedig Texas államba juték. El-Passonál meglátogattam egy igazi indián falut s azután átkelve a Rio-Grande-folyón, benn valék az érdekes Mexikóban.

Mexikó egész magas fensíkját átszelve, végre hosszú bolyongás után eléggé összetörődve és kifáradva megérkeztem a köztársaság hasonnevű igen szép s tömérdek érdekest magában rejtő fővárosába, Mexikóba.*

Ezeket találja a tisztelt olvasó közönség munkámban bővebben leírva; különösen pedig Mexikó várossal s mesés szépségű vidékével foglalkoztam többet, természetesen nem feledkezve meg viszonyairól s népének szokásairól sem.

Mexikó, 1889 augusztus hó 1-én.

BÁNÓ JENŐ.

ELSŐ RÉSZ.

I.

EPERJESTŐL — BRÉMÁIG.

Hosszú gondolkozás s végre érett megfontolás után elhatároztam magamat, hogy elhagyva szép hazámat, elhagyva rokonaimat s barátimat, felkeresem Amerikát, a szabadság, a munka, a jólét hazáját, s letelepedve ott új otthont, új állapotokat teremtek.

Atyám s rokonaim mindent megtettek, hogy szándékomról lebeszéljenek s visszatartsanak; de éppen úgy mint a folyamat, mely medrét követve, addig hömpölyög, míg a tengert eléri s áttör minden gátat, mely útjában akadályozza, úgy utazási — jobban mondva kivándorlási — szándékomat keresztül vinni, oly szilárd, oly elhatározott volt, hogy a legszeretőbb atyai intés, a legjobb rokonok tanácsa, és a leghűbb barátok figyelmeztetése is teljesen eredménytelenné vált.

Ügyeimet elvégezve — illetve rendezve — s becsomagolva csekély podgyászatot, készen állottam a hosszú útra; forrón szeretett, anyátlan gyermekeimet, kiket apró voltuk miatt még pár évre vissza kellett hagynom, megáldva, jó atyám áldásától kísérve s testvéreim búcsúcsókját ajkamon érezve, ültem be az indulását rövid füttytel jelző vonatba,

mely Eperjesről Brémába volt viendő, hol tengerre szállva, átvitorlázzak Amerikába.

Még egy áldás atyámtól, még egy csók nővérem részéről, még egy «isten áldjon meg» bátyám és sógoromtól, és toporzékolva indult meg a már nyugtalankodó mozdony, mely a zakatoló vonatot hazám határáig volt viendő.

Míg atyámat s rokonaimat a vonatnál láthattam, összedtem minden erőmet, hogy azon nehéz sóhaj, mely kebelembe rejtőzött, ki ne törjön; de a mint a vonatnak egy fordulatával eltűntek szemeim előtt s én a kendők lobogását többé nem láthatám, a sóhaj, mely már alig volt fékezhető, egyszerre kitört s vele együtt könnyeim nagy árja is. Sírtam! zokogtam! mint a gyermek, kit elszakítottak szerető anyjától. De hát nem-e volt okom sírni! nem volt-e elég okom zokogni? vagy nem-e anyám nekem ezen haza, melynek szent földében nyugosznak őseimen kívül imádott nőm és szeretett jó édes anyám hamvai, a melynek földjén élnek gyermekeim, atyám, rokonaim s azon sok jó barát, kiktől oly nehéz volt a búcsú! vagy nem-e anyám nekem e föld, hol ifjuságomat, hol életem legboldogabb időszakát, nyolcz évi házasságomat, a legangyalibb ifjú nő oldala mellett töltöttem! Oh igen! anyám, és pedig szerető anyám és mégis távozom tőle, és pedig távozom saját akaratomból, saját erős elhatározásomból.

Sokan nem fogják azt megérteni, s nem is csodálom, ha meg nem értik, oh pedig nagyon indokolt tettem! Van ki érti kivándorlásomat, a többi pedig nem kér tőlem felvilágosítást.

A vonat az állomásokon való pár percznyi megszakítások mellett szédítő gyorsasággal folytatta útját, e gyorsaságnál csak gondolatim röpte volt gyorsabb, mert míg a vonat Oderberg, Boroszló, Berlin, Hannover és végre Brémába ért, én gondolataimmal már régen megtettem a hosszú tengeri

utat, már bejártam Amerika metropolisát, New-Yorkot, végig robogtam az Atlanti oceántól a Csendes-tengerig terjedő négyezer tengeri mérföldnyi utat, preariken, rengetegeken áthaladva, sziklahasadékokon, jégmezőkön s óriási folyamok hidjain keresztül robogva, elértem végre az aranyak országának, Californiának fővárosát, San-Franciscót.

De hagyjuk a gondolatokat, melyek a Csendes-oczeánon átrepülve, nemzetünk ősi fészket, Ázsiát érintve, oly gyorsan teszik meg a föld körüli utat, s már ismét ott tétováznak, a honnét kiindultak, szép hazámban, a családi tűzhely mellett.

Tehát, mint mondám, Brémát harmincz órai út után minden baj nélkül elértem.

Lemosva az út porát, első dolgom volt felkeresni az Éjszak-Lloyd-társulat főügynökségét, hogy hajójegyemet megvéve, podgyászomat feladva, mindent elkészítsek a hosszú tengeri úthoz.

A Lloydnál megtudtam, hogy az »Elbe« hajó, melylyel utazni fogok, két nap mulva indul a Brémától vasúton két órányira fekvő Bremerhavenből, és hogy ez utóbbi helyre egy Brémából az utazás napjának reggelén induló külön vonat viszi az utasokat.

Másfél napom volt tehát, melyet Brémában saját kedvem szerint felhasználhattam, ezen időt a város megtekintésére szántam, s valóban, e másfél nap ezen barátságos kellemes városban oly gyorsan telt, hogy alig maradt időm küszöbön lévő tengeri utam esetleg bekövetkezhető kellemetlenségeire gondolni.

Bréma a legkedvesebb s legcsinosabb városok egyike, melyeket eddig láttam; a házak legnagyobb része az angol cotage-rendszer szerint vannak építve, legfeljebb két emeletesek, elől gyönyörűen gondozott kertcskével ellátva, egy-két család lakását képezik.

A brémai, úgy látszik, nagy gondot fordít a kedves ott-

honra, mert nem is szólva a gazdagokról, kik különösen a Wall-Strassén a legremekebben berendezett paloták és kertekből valódi paradicsomot alkottak, a mellék, sőt a legtávolabban fekvő utozák kertecskékkal körülvett házai is oly barátságosan tekintenek a mellettök elhaladó idegenre, hogy az illető akarata ellenére is egy félig elnyomott sóhaj kíséretében irigylő annak lakóját, ki ily kedves otthonban csakis boldog lehet.

Brémába való utazásom utolsó órájában egy utitárssal ösmerkedtem meg, ki megtudta, hogy magyar vagyok, csaknem bőréből ugrott ki örömeiben; elmondta, hogy ő mérnök és vasúti vállalkozó s mint ilyen, a magyar éjszakkéleti vasút építésénél részt véve, hosszabb időt töltött hazámban. Elmondotta, hogy magyar ruhában járt ő is akkor, mint a többiek, mert ő is a magyarokkal érzett; kérdezte, ösmerem-e Ivánka Imrét? ő persze a régi Ivánka Imrét értette, ki akkor még úgy tudom nagyon szabadelvű volt, de nem szabadelvű párti. Elbeszélte Lator Gábor képviselő választását, dicsekedett, hogy minő nagy kortese volt annak; nagyon lehangolta, a mint megtudta tőlem, hogy szegény Lator már régen meghalt. Végül figyelmeztetett, hogy Brémában nézzem meg a világhírű Raths-Kellert, hol még a XVII-ik századból származó borokat őriznek (képzelem minő eczet lehet az már!) nagy hordókban, s hallgassam a magyar nemzeti zenekart, mely város-szerte a bámulat tárgyát képezi, mert kotta nélkül játszik s nagy diadalokat arat.

Brémai tartózkodásom utolsó estején tényleg meglátogattam Balogh Franczi cigány direktort (mint a hogy a jó brémaiak a primást hívják) s eltekintve, hogy négy évi hazájától való távolléte folytán az új magyar dalokat nem ösmeri, a régieket s egyéb darabokat elég ügyesen játszsza.

Búcsút véve a direktor úrtól, ki brémai módon kézzsorrítással tisztelt meg, felkerestem hôteletem és lefeküdtem; soká

nem tudtam aludni, de végre is erőt vett rajtam a fáradtság s én kedves nemzeti zenénk mélabús hangjának fülemben való csengése mellett boldog álomba szenderülve töltöttem az utolsó éjszakát a vén Európában.

II.

HAJÓRA-SZÁLLÁS BREMERHAVENBEN.

Külön vonatunknak Bremerhavenba való megérkezésekor gőzösünk, mely mély járatánál fogva nem állhatott közvetlenül parthoz, teljes díszben, illetve felvont lobogókkal, füstölögve állott útra készen a nyílt tengeren, várva a kisebb gőzösökkel közvetített utasok és rendkívüli sok podgyász beszállítását.

Mielőtt utazásom fonalát folytatnám, nem lesz talán érdektelen egy a kezeimben volt kimutatás alapján az «Elbe» hajóra vonatkozólag néhány statisztikai adattal szolgálni: Az «Elbe» Glasgowban épült, 130 méter hosszú, 17·7 méter széles, 10·8 m. mély járatú, 21 láb átmérőjű csavarral bír, 6115 lóerejű gőzgépje van és 5600 tonna súlyt szállíthat, berendezve 1400—1500 utas továbbításához. E hajó a legnagyobb kényelemmel, sőt mondhatni túlzott luxussal van felszerelve, világítása villanynyal, fűtése gőzzel eszközöltetik, helyiségei, a számos cabin és díszesen kiállított ebédlőn kívül, egy rendkívül elegánsan berendezett női salonból, olvasóteremből és dohányzóból, borbélyműhely- s végre teljes conforttal berendezett fürdőkből állanak. A személyzet a parancsnokon, hajótiszteken s orvoson kívül mintegy 160 ember; az orvos útközben a betegeket ingyen gyógyítani, s szükséglet szerint gyógyszerekkel ellátni köteles. A hajószemélyzethez egy teljes zenekar is tartozik, mely a lunch (villás reggeli)

és diner alatt bár elég silányan előadott zenedarabjaival az I-ső kajütt utasait mulattatja.

A hajó leírását bevégezve, megjegyzem, hogy az «Elbe» az éjszak-német Lloydnak bár nem legnagyobb, de mindenestre leggyorsabb járatú hajója, mi eléggé van illusztrálva az által, ha közlöm, hogy 24 óránként 380—400 angol mérföldet, vagyis 100 magyar mérföldet futhat be.

Mint az adatokból tehát látni méltóztatnak, az «Elbe» valóságos úszó kolosszus, mely hazánk egy kis városának összes lakosait magával vinni képes, és eltekintve szép s kényelmes berendezését, már nagyságánál fogva is bizalmat gerjeszt az utasban, ki életét a hosszú tengeri úton át egyedül ő reá bizza; azért tehát nem is csoda, ha egy szerencsésen befejezett tengeri út után, a száraz földre kitett utasok, még hosszú időn át, vonzalommal, sőt bizonyos nemével a szeretetnek gondolnak azon hajóra, mely a leghatalmasabb elemen, a tenger vizén, a legveszélyesebb viharoktól is megtudta életöket menteni.

Bremerhavenben a rakparton, mint a hogy minden oceánon túlra menő nagy hajónak indulása előtt történni szokott, nagy volt a sürgés-forgás, nagy volt az élénkség. Mindenki, ki ezen élénk tömeghez tartozik, nagy sietséggel igyekszik végezni ügyeit, mert a hajó indulásáig csak rövid idő áll már rendelkezésére, addig pedig mindennel készen kell lennie. És ha még ügyeit az ember akadálytalanul végezhetné, jó volna, de nem úgy van ám, mert körülvesznek gyümölcsöt áruló gyermekek, s asszonyok dicsérik lármával árujuk rendkívüli jóságát; menekülni kívánsz, de sehogy sem sikerül, mert nem tehetsz egy lépést sem a nélkül, hogy az agensek nagy raja ne kövessen, s ne kapacitáljon ékesszólásának teljes erejével, hogy ezen vagy azon tárgy nélkül tengerre semmi esetre se szállj, mert arra ott annyira elkerülhetetlenül szükséged léssen; a nagy tömegbe akarsz keve-

edni, mert azt hiszed, hogy itt ment lesz ezen vérszopó ragadozóktól s nyugalmat találsz; csalódtál! mert egy előtted elhaladó teherhordó úgy oldalba üt nehéz podgyászdarábjával, hogy te, ki különben nem igen vagy elkényeztetve, alig bírsz lélegzethez jutni, s még hálát adhatsz a Mindenhatónak, ha oldalbordádat be nem törve, csupán kék foltokkal hagyhatod el sietve e veszedelmes harcztért. De most sietségében ismét ügyetlenkedtél; mert egy az anyja által kezénél vezetett gyermeknek lábaira hágtál; az anya nem valami diszes német jargonnal, bár félig fogai között morogva, de általad megérthetőleg kívánja csekély személyedet az ördögök közé, tehát a pokolba. (Jó útlevel Amerikába.) Tovább menve, jobban mondva tolatva, egy napbarnított matróz által leszel nem éppen előzékeny módon félre taszítva, mert erősen megrakott targonezát tolvá maga előtt a hajó felé, útjában álltál. Egyedüli menedék, mint gondolod, a hajó, sietnél is reá, ha bírnál, csakhogy előtted ezer ember igyekszik hasonló czállal feléje, s miután azok kivándorló létökre nagy batyukkal, podgyászdarábokkal, az asszonyok pedig sikító gyermekekkel vannak ellátva s oldalba ütéshez náladnál jobban hozzá szokva, s így veled szemben még e tekintetben is előnyben részesülnek: legokosabban teszed, ha ezen keresztülhatolhatatlan phalanx elvonulását megvárva, egy új oldalba ütés helyett inkább adsz előnyt a tolakodó agensek erőszakoskodásainak s angolok módjára minden megjegyzés nélkül, türelmedből ki nem jöve, hallgatod kínálataikat végig, és te is azokkal tartasz, kik a szállítást közvetítő gőzösök utolsó fordulóját használják fel a nagy hajóra-szállásához.

Végre valahára az «Elbén» vagy, s azt véled, most már elhelyezkedve nyugalmat lelsz, ismét csalódtál, mert nem eresztenek cabinodba addig, míg a nagy tömeg podgyász, mely össze-vissza hányva ide s tova hentereg a fedélzeten, nincs elrendezve és a hajó fenekére lesülyesztve. Tehát félre

vonulsz egy nagy nebezen meghódított sarokba, szemmel kísérve kézi bőröndödet, hogy az lábakat ne kapjon s a nagy tömegben ne mondjon örök búcsút. Néha megtapogatod oldalzsebedet is, hogy megvan-e még pénzes tárczád, melyben szükséges úti költségeden kívül egy new-yorki bankárhoz szóló pénzutasványt is a legféltékenyebben őrzöl, s ha ez mind megvan és órád sem hiányzik mellényzsebedből, kissé megnyugodva várod az időt, hogy kijelölt cabinodban elhelyezkedhessél.

De miután a világon semmi sem tart örökké, várakozásodnak végre-valahára vége szakadt, s te a fő szobapinczér által kijelölt cabinodba léptél s elhelyezkedel úgy a hogy, és ismét kisietsz a fedélzetre, hogy szemtanuja légy a hajó indulásának, s hogy a többi utasokkal együtt te is búcsút ints a vén Európának.

Most jelt ad az átszállítást közvetítő gőzös, hogy nemsokára elválik az Elbétől, tehát sietni kell; mindenki búcsúzik ösmerőseitől; férj búcsúzik nejétől, anya gyermekétől, szerető kedvesétől, barát barátától; még egy kézszorítás, még egy ölelés, még egy édes csók; a kendők lobognak, a szemek könnyel telnek meg, itt egy sóhaj bagyja el a keblet, ez kedvesét hagyja el, ott vidám nevetés hallik, ez meg kedvesét megy fölkeresni az új világba, az elsőnek fájdalmat, a másíknak örömet okoz a búcsú. Hát neked mit okoz? semmit!! a sors csapásai régen elfásítottak, előttem a távozás teljesen közömbös. De hiszen köny jelenik meg szemeidben, tehát még sem vagy érzéketlen, tehát még sem vagy teljesen elfásulva. Valld be, hogy megrezzent szived egyik érzékeny húrja, s még egyszer megjelentek előtted a holtak, még egyszer megjelentek az élők, kiket szép hazádban visszahagytál.

Isten áldjon meg! Isten veletek!

A két hajó közötti híd elvonatik, s az „Elbe” három mélabús hosszú fútytyel jelöli indulását, a kapitány parancs-

szavai elhangzanak, s a csavar fehér habokat verve mozgásba hozza hajónkat, mely lassan, zakatolással távozni kezd a continenstől.

Bremerhaven alacsony partjai még egy pillanatra feltűnnek szemeim előtt, egy utolsó végbúcsút intve Európának, mély sohaj hagyja el keblemet, a part eltűnik, s én ég és víz között a véghetetlen oczeánon lebegek.

III.

AZ OCZEÁNON.

Búcsút mondva a szárazföldnek, első dolgom volt lemenni cabinomba s kissé körültekinteni, hogy hányad-magammal osztom meg e szűk helyet? (egy cabin három söt négy utasra is berendezhető) nagy örömömre cajüttömet egyedül használhattam, s így nem voltam kitéve annak, hogy különben is gyöngé álmodat egy sörön hizott német vagy nyers huson soványodott anglius, vagy éppen viskitől (pálinka) rezessé vált muzska kellemes hortyogásával zavarja.

Ezen egyedül maradásnak köszönhettem azon előnyt is, hogy összes podgyászomat magam körül helyezhetvén el, nem kellett minden egyes, útközben szükséges ruhadarabért a podgyázkamarába futkosnom, mint azt uti társaim legnagyobb része tevén, ki nem részesülhetett velem hasonló szerencsében.

Miután a nyílt tengeren való utazás változatossága első sorban evés, alvás és tengeri betegségből áll, természetesen alig hagyta el a hajó a szárazföldet, megkondúlt a kínai «Tam-tam» (egy réz korong, melyre faevezővel ütnek) egybe hívandó a tengerben bizó hívőket egy, az ösmerkedési estély jellegével bíró társas lunchra (villás reggeli).

Az ilyen ösmerkedési étkezésnek, úgy mint általában minden hajón való étkezésnek egyik legfőbb jellemvonását első sorban az illemszabályoknak legszigorúbb betartása képezi. Reggeli, lunch és ebédre minden ember kicsipve, kifésülve, kifogástalan fehérségű kezű és kráglival, majdnem kizárólag salonöltönyben jelenik meg; a hölgyek pedig estélyruhában.

Természetesen a viharos idők kivételt képeznek, ilyenkor nem igen törődik valaki toaletttjével.

Az ebédlő-terembe való belépéskor minden utas kimért léptekkel zajtalanul közeledik a terített hosszú asztalokhoz, fürkésző pillantásokat vetve a terítékre helyezett papírszéletre, hogy nem pillantja-e meg becses nevét — a főpinczér által néha elég comikus hibákkal, de gyönyörű caligraphiával — felírva.

Ha hosszú keresés után végre reá akadtál helyedre, az angolok példáját követve, (nehogy degagirt modorod által mindjárt első fellépéskor feltűnést kelts), te is meredt nyak-és háttal helyet foglalsz, s szép csendesen várod be az események további kifejlődését.

Ezen elrendezés ellen nincs felebbezés, hiába vágyik szived azon tőled távol ülő szőke fürtű égszín szemű miss, avagy bogárszemű creol nő szomszédságára, te egy leborotvált bajuszú, csontos vén Albion fia s annál még vénebb — pardon! korosabb köhécselő nénike közé jutottál, kikkel, természetesen bemutatva magadat, kötelességszerűleg társalognod kell; de miután szomszédaid az angol nyelven kívül sem élő, sem holt nyelvet nem beszélnek, te pedig szerencsétlenségedre e nyelvhez nagyon keveset konyítasz, a velök való társalgást nagybölcsen hallgatáson kezded, legfőlebb illedelemből néha-néha, fejeddel igenlő fejbólintásokat teszel azon kimért, de általad meg nem értett kérdésekre, melyeket férfi szomszédod hozzád intézni kegyes volt; persze ilyenkor

megettörténik, hogy az ánglus bal szemén hordott monoclija alúl furesa pillantást vet reád, mert most határozott tagadó választ remélt, te pedig igenlő bólintást tevél; no de se baj, szerencséd most, hogy angol és azért megkímél a bővebb felvilágosítás kéréstől, bele nyugszik, mert azt hiszi, hogy ez a magyaroknál, nálad ott Ázsiában így szokás; hogy magyar vagy, azt tudja a felfektetett utasok névjegyzékéből, s hogy Magyarország Ázsiában van, azt csak sejtí, mert úgy emlékszik, hogy ő ezt úgy tanulta otthon az oskolában, és ez valószínű is. Azt feltenni pedig rólad, hogy angolúl nem beszélsz, saját büszkeségét sértené, mert ő azt soha sem fogja elhinni, hogy művelt ember, legyen bár máskülönbén Mezzofanti, angolúl ne beszéljen; ő neki persze más nyelvösmeretről fogalma sincsen.

Szerencsémre a legközelebbi étkezésnél vagy véletlenségből vagy a főpinczér különös protectiója folytán, nevemet más helyen pillantottam meg, s így öröömre védfalat képezhettem egy francia és egy német atyafi között, kik hozzám intézett kíváncsi kérdéseikkel, s néha úgy a történeti, de különösen a földrajzi tudományokban meglepő jártasságot bizonyítva, túllícitálva egymást, rajtam boszúlták meg egymás iránti fajgyűlöletüket. Hogy szomszédaim földrajzi jártasságát illusztráljam, el kell mondanom, hogy például a francia Bukarestet, a német pedig Sofiát tartotta Magyarország fővárosának, s midőn elmondottam, hogy a főváros Budapest, mindkettő igen csodálkozott, mert ők határozottan azt hívék, hogy az Ausztria második legnagyobb városa. Hiába dicsekesznek olyan nagyon a miniszter urak, mint most legutóbb egy országgyűlési tudósítóból is olvastam, hogy Magyarország ennyire meg annyira ösmert külföldön, ezt tagadom; ha kívánja Tisza Kálmán úr, megküldöm neki az Amerikai Egyesült-Államok oskolái számára készült földrajz és térkép egy példányát, a melyből látni fogja, hogy Magyar-

ország Ausztria provinceziája gyanánt van említve s a térképen egy színnel festve Ausztriával s «Ausztria» felirattal ellátva, a «Hungary» jelző csak úgy van bele írva, mint Franciaország egyes departmanjai.

Bocsássanak meg tisztelt olvasóim, hogy eltérve kissé úti vázlataim ecsetelésének fonalától, soraim közé oly dolgokat is vettem, melyek szorosán véve ide nem tartoznak, de annyira szivemen feküdtek ezen igazságok, hogy azok elmondását elhallgatni nem tudtam.

A menü úgy reggeli, lunch és ebédre is túlzottan nagy, s a ki oly szerencsés helyzetben van, hogy a legnagyobb hullámzás mellett sem kapja meg a tengeri betegséget, az ezen tíz napi tengeri út alatt egy esztendőre is jól lakhatik; csak-hogy nagyon ritka ember ám az, ki ezen kellemetlen vendégtől teljesen megkíméltesék, mert bár egyesek hamarább szoknak hozzá, mások pedig négy-öt napig kínlódnak, vannak olyanok is, kik talán az első fél napot kivéve, midőn a hajó még a Weseren vitorlázik, az egész út alatt betegek, s mint ilyenek minden ételtől undorodva, nem nagy kárt tesznek a német Lloyd ételválasztékában. Itt mellékesen megjegyzem, hogy utólag megtudtam, miszerint két napi erős viharunk alkalmával, étkezés ideje alatt a hajóparancsnokon kívül, ki az egyik asztalnál az asztalfőt foglalja el, összesen egy nő s két férfi volt jelen, a többi vagy a fedélzeten támolygott s etette akarátja ellenére a hajó körül czirkáló halakat, vagy pedig mint jó magam is, félholtan a cabin-ágyon fekvé gondolkodott a gyomor alkotásának különbözősége és az emberi élet mulandósága felett.

Mint tehát látják, az oczeánon töltött napjaim nem teltek nagyon élvezetesen, s azért nem is fog senki sem csodálkozni, hogy midőn május 7-ikén a déli órákban megpillantottam Long-Island sziget partjait, örömben éppen úgy kiáltottam fel, föld! föld! — mint Columbus Kristóf kétségbe

esett tengerészei, midőn hosszú küzdés után végre a nyugat-indiai szigeteket meglátták.

IV.

MEGÉRKEZÉS NEW-YORKBA.

Az alacsony partok nemsokára kivehetők lettek, s mi egy órai út után benn valánk a széles Hudsonban.

A hajón nagy élénkség uralkodott, minden ember talpon volt, a látcsövek régen lehettek ennyire igénybe véve, mint most; mindenki lát valami érdekest, egyik templomtornyot pillantott meg és siet ösmerősének hírül hozni, másik egy hosszú póznán az Amerikai Egyesült-Államok zászlaját sejtí, a harmadik meg éppen ijesztő ágyúk torkát látja maga előtt.

Végre közelebb érve a partokhoz, kiderül, hogy a templomtornynak vélt alkotmány egy sziklára épült világító, a magasan lengő zászló egy kis elvonuló ködfátyol, az ijesztő ágyútorkok végre a partnak kisebb kiálló sziklái, melyek élénkebb fantázia mellett épp úgy nézhetők távolból — lebilincselte Prometheusoknak is.

De a Hudson sem örökké egyformán széles, fél órai út után mindkét partja közelebb érve hozzánk, a leggyönyörűbb panorámát láttuk magunk előtt; a hatalmas folyam mindkét oldalát a legizlésebben épült nyaralók s pazar fénynyel gondozott kertek szegélyezik; a fák a legszebb nüanszokon keresztülmenő zöld lombozattal, csaknem összeroskadásig vannak telve, egyesek, mint látni, már virítanak is. A bokrok teljes virágzásban díszlenek s ezer színt tüntetnek elő. Itt egy hatalmas fenyő- vagy thuja-csoport versenyez a magában álló wellingtoniák komor zöld színével, amott egy nyárfasor a nap sugarai által megvilágítva vakítja a szemet, s mind ennek alapzatát a leggyönyörűbb zöld hársongyep

képezi, melyen vidáman csörgedez egy kristály tiszta patak, s kis vízesés alakjában éri el az örökké zavaros Hudson, s ehhez hozzá képzelni egy dombon játszadozó gyermekcsoportot, mely elvonuló hajónkat ujjongások és kiáltások között zsebkendők lobogtatásával üdvözli, s azon mellettünk elsiető számos úszó alkotmányt, mely, ha gőzös, füttyülve és zakatolva surran el, ha pedig nem az, duzzadó fehérvitorlakkal csendesen szeli a széles folyam habjait, s előtted áll, tisztelt olvasóm, a kép, mely gyengén ecsetelve bár, f. év május 7-én a déli órákban a legkellemesebben melegítő nap világítása mellett szemünk előtt terült el.

Hajónk zakatolása csöndesedni kezd, mert a parancsnok egy sárgalobogós ladikot pillantott meg, mely erős evezőcsapásokkal igyekezett hozzánk közeledni; a zakatolás megszűnt s a ladik hajónk oldala mellett áll.

A hajólépcső nyikorogva ereszkedik le, s azon egy görnyedt alak, korához mérten elég gyorsan igyekszik felfelé; a III-ad osztályú utasok (kivándorlók) között moraj keletkezik s mindannyi mintegy parancsszóra siet a fedélzetre, hogy ott szép rendben egymáshoz sorakozzanak.

Az anyák csecsemőiket ölbe tartva s egyéb apró gyermekeiket maguk körül csoportosítva foglalják el a kisebb tolongásnak kitett helyeket. A serdülő leányok lesütött szemekkel állanak oldalt s várnak türelmesen, míg a férfiak fiatalabb része türelmetlenül tör előre s magasan tartva mutat a görnyedt alaknak egy fehér papírszeletet, ki erősen szemügyre vévé azt, egyenként passziroztatja el maga előtt az ezernél több kivándorlót.

A ki nem rendelkezik hasonló papírszeletkével mint a többi, az némán veti le felöltőjét s gyűri fel ingujját s a mezítelen kart, melyen apró forradások észlelhetők, mutatja oda a szemes doctornak, ki meglegedésének «or right»-tel adva kifejezést, bocsátja át az illetőt a cordonon.

A Draco szigorával bíró orvos egyetlen embert sem enged át a cordonon addig, míg vagy írásban ki nem mutatta hogy oltva lett, vagy pedig in natura be nem bizonyítja azt.

Mint a parancsnoktól hallám, ritkán történik, hogy a kivándorlók közül egyik vagy másik oltva ne lenne s kitenné magát az «à la force» oltásnak, melyen pedig ellen esetben kérlelhetetlenül keresztül kellene mennie.

A vizsgálat egy óránál több időt vett igénybe, s miután a pedáns orvos mindent rendben talált és erről a parancsnoknak bizonyítványt állított ki, folytathattuk mi utunkat tovább.

Rövid idei haladásunk után a Hudson összeszorúl s a sziklás partok teljesen elzárják a kilátást, most azonban nem-sokára a part kitágul, s mi, mintegy varázsütésre, magunk előtt látjuk Amerika 3¹/₂ millió lakossal bíró négy városát, Hobcockent, New-Yerseyt, Brooklint s a mindeniknél hatalmasabb New-Yorkot, körülvéve oly árboczerdő által, minőt Európa legnagyobb kikötőiben is hiába keresnénk.

V.

NEW-YORK.

Mindannyian, kik legelőször jövénk New-Yorkba, már megérkezésünknel a látottak által alig tudtunk magunkhoz jönni a bámulattól, mert mielőtt hajónk megérkezett volna a kikötőbe, csodáltuk a partokra épített óriási raktárakat, kikötőhelyeket s azon toronymagasságot érő palotákat, melyek a parton végigvonódnak; hátha vesszük még azon rengeteg hajóforgalmat, mely a Hudson és Easter-Riveren szemeink előtt bonyolódott le; itt egy amerikai hajó vonúlt el előttünk csillagos felületű lobogójával, ott egy francia tricolor büsz-

kélkedik, amott egy mexikói sas lengedez szerényen; most egy négykürtőjű, több emeletes fehér helyi hajó, hátul alkalmazott nagy kerekével ver fehér fodrokat, s ezer meg ezer, furesábbnál furesább alkotmány síklik el mellettünk; csodálatunk azonban csak most éri el tetőpontját, mert megpillantottuk a szabadságszobrot, azon colossust, melyet Franciaország az Egyesült-Államoknak száz éves fenállásuk jubileuma alkalmából ajándékozott, s mely óriási arányaival egy a vízből kiemelkedő magas sziklán épülve, büszke megelégedéssel látszik nézni az alatta véghez menő zajos életre.

Elhaladva a szabadság-szobor mellett, jobbra mintegy felhőkből bontakozik ki a New-Yorkot Brooklinnal összekötő lánczhíd, mely alakjára nézve bár emlékeztet budapesti lánczhidunkra, nagyságát s nagyszerűségét tekintve azonban, azt bizony nagyon túlszárnyalja, mert eltekintve attól, hogy az Easter-River itt talán háromszor szélesebb a Dunánál, a híd magassága olyan, hogy alatta a legmagasabb árboczokkal bíró oceáni hajók teljes kényelemmel mehetnek el.

Hogy a híd két oszlopa, melyen az egész ivezet nyugszik, minő súlyt hord: legyen elég megjegyezni, hogy azon gőzvasut rohog keresztül, lóvasut, omnibusz s teher-szekerek, továbbá fiakker- és magánfogatok oly tömege van folytonos közlekedésben, hogy az ember szemét-száját tátja bámulatában; a gyalogosok pedig ezer és ezer számban hangya módra sietnek rajta ide s tova.

Az éjszak-német Lloyd-társulat kiszálló helyén az éppen ott horgonyzó «Lahn» hajó zenekara fogadott, megszámlálhatatlan kíváncsi tömeg, s ösmerősét avagy rokonát váró közönség jelenlétében; a zenekar, ha nem csalódom, a Radeczky-marsot húzta; jó, hogy nem a «Gott erhalte»-t.

Végre valahára horgony-leeresztés, csiga-nyikorgás, s a matrózok egyhangú énekének befejezése után (kötélhúzásakor,

hogy jobban megtarthassák az egyenlő ütemet, a tengerészek énekelni szoktak), kikötöttünk.

Az I-ső és II-od osztályú utasok — útközben megösmarkedett társaiktól búcsút véve — podgyászaikkal együtt partra tétettek Hobockenban.

A podgyász itt a legszigorúbb vizagálat alá vétetik s jaj annak, ki vám alá eső tárgyát előre meg nem nevezve, a kéréllhetetlen pénzügyör szemei előtt csempész számba vétetvén, azon oly vámmilleték hajtatik be, hogy az illetőre jobb lett volna ki nem szállva azonnal visszatérni Európába.

Szerencsére vám alá eső tárgyaím nem voltak, habár egyik túlbuzgó pénzügyör nőm olaj-arcképét megvámolni hajlandó lett volna s talán egy emennél lágyabb szívűnek s valószínűleg több intelligentiával bírónak köszönhetem csak, hogy ezen fizetéstől megkíméltettem. Podgyászsom beltartalmanak össze-vissza hányása után végre felkereshettem a több oldalról ajánlott Meyer-féle vendégfogadót.

A III-ad osztályú, vagyis hajós nyelven a «Zwischen-deck» utasai átvitetnek a New-Yorkban lévő Castel-Gardéba (egy körépület) és ott partra kiszállva, a járatlan rész a legveszedelmesebb agensek kezeire jut, ezek ismét más szédelőgökre bízva őket, többnyire Amerika köszénbányáiban kapnak a rabszolgákéhoz hasonló munkát.

Ezen utasok között, mint egy lajstromból olvastam, igen sok hazámbeli tót atyafi, nő és leányzó is volt, kik, ha nem bírnak az ujvilágban megbízható ösmersőkkel, hasonlólag nyerészkedő agensek kezére jutva, hosszú ideig a legnagyobb nyomorban tengődhetnek.

Kiszállva New-Yorkban s némileg elhelyezkedve hôtelemben, első dolgom volt szerető atyámat s rokonaimat szerencsés megérkezéséről értesíteni, s úgy intézni a dolgot, hogy leveleim a másnap Európába menő «Lahn» hajóval vitessenek el.

New-Yorkban hosszabb időt töltvén, elég alkalmam volt megösmernedni magával a várossal, az itteni étellel s némileg a társadalmi viszonyokkal is.

New-York egy terjedelmes félszigeten épült város a Hudson és East-Riverek (folyamok) között; New-York maga 2 millió lakost számlál, a többi három együtt véve talán másfelet.

New-Yorkot Brooklintól az East-River, Hoboken és New-Yerseytől pedig a Hudson választja el; e négy város között a rendkívüli nagy személyforgalmat, a Brooklinnal összekötő hídon kívül, több ezer embert egyszerre magában foglalható úszó óriások, a ferry-bothok (átszállítási hajók) közvetítik.

A ferry-bothokon bárhova három centbe kerül az utazás, s érdekesen történik a beszállás; nagy várótermek vannak a víz partján, s egyedül ezeken keresztül haladva juthatsz a hajóhoz; jegyet nem kapsz, de szűk sikátorokon kell keresztül haladnod s csak ha a sikátorban álló pénztárnál lefizetted a 3 centet, juthatsz a váróterembe.

A lóvasutakon s azokat helyettesítő gőz-, cabel- és egyéb tramwayokon, valamint a város számos utcáján vasoszlopokra épített helyi gőzvasutakon 5 cent a taksa bárminő távolságra is. Kivéve a gőzvasutakat, jegyet ezen tramwayokon sem kapsz, de lefizetve az 5 centet a kalauznak, az a pénz a nyakán lévő dobozba csusztatván, abban egy éles hangú csengettyű szólal meg, s úgy téged, mint a többi utazó közönséget is meggyőzött arról, hogy a pénz nem a kalauz zsebébe, hanem egy kitűnő lakattal ellátott s csakis az igazgatóság által felnyitható szekrénybe vándorolt. Sok mindenféle önellenőrző készüléket láttam, s legnagyobb részét igen practicusnak találtam. Hogy ezeket nálunk miért nem hozzák be, fel nem foghatom!

New-York egyik főközlekedési nevezetességét minden-

esetre a város utczái felett vasoszlopokra épített vasutak nagy hálózata képezi, melyeknek kettős vágányain, a legmerészebb kanyarulatok mellett fűtyölve, harangozva, fejet szédítő gyorsasággal egymást kergetve, keresztezve, valódi pokoli tánczot járnak a vonatok; alattok pedig lóvasutak, omnibuszok s más hasonló járművek kelnek egymással versenyre, s teszik lehetővé, hogy az ember a legnagyobb távolságokat is gyorsan s aránylag olcsó áron érhesse el.

New-York elég szabályosan van építve, és különösen, hogy a Broadway (fő utca) az egész várost ketté szeli és pedig délről éjszak felé, s két részre, a nyugatira és keletire osztja, könnyű benne a tájékozás.

A város utczái, kivéve a régiéket, nem bírnak elnevezéssel, de egyszerűen sorszám szerint számozva vannak, s a szerint, a mint a Broadwaytől keletre avagy nyugatra fekszenek, «E» avagy «W» (East v. West) jelzővel ellátva. Ezen utcák a hasonlólag számozott hosszú avenük által derékszög alatt, s a már említett Broadway által ferdeszög alatt vannak átszelve, mely utóbbi a világ leghosszabb utcájának tartatik.

A kereskedelem fő súlypontja első sorban a Broadwayra szorítkozik, hol olyan a mozgás, olyan az élénkség, láрма és zsi bongás, hogy az idegen szédül bele; mindenki siet, mindenki szalad; a lóvasutak fűtyülése, az omnibuszok harangozása, a teherhordók kiabálása, a boltjaikat magokkal hordozó árusítók rikácsoló hangon történő rábeszélése, hogy ebből vegyél, amabból vegyél, s végre a gyümölcsöt áruló olaszok «Ananas!» «Ananas!», «Banan!» «Banan!» kiáltásai oly chaost, oly zűrzavart idéznek elő, hogy szintén jól esik, ha utad egy mellék-utczába vezetvén, kissé kifujhatod magadat; persze a ki már megszokta e zajt, e zsi bongást, az egészet fel sem véve többé, maga is siet a többivel együtt kitűzött czélja felé.

Egy hangyabolyban sem lehet nagyobb sürgés-forgás,

mint ezen mérföldekre terjedő utcán, s ha még a mozgó lények egyforma jelleggel bírnának, nem volna a kép oly bizarr oly tarka, mint így, A legszökébb Albion fiát a suviksz-fekete négerrel, a szép nagyszemű kreol hölgyet a zöldes arcú, aprószemű kínáival, malájit némettel, japánit olaszszal s végre spanyolt mulattal együtt látni, s egy-egy típusát meg nem tagadható veres szakállú semitát bele képzelni e tömegbe, előtted áll a broadwayi hétköznapi élet. Vasárnap azonban olyan csendes New-York Broadwayával együtt, hogy az idegen, ki véletlenül utcára tévedt, szórakoztatásból templomot keres, mert csak ez van nyitva, s őt is megszállva a szent lélek pár órára, (rövidebb időre meg sem szállhatja, mert a míg az isteni tisztelet tart, akár akarod, akár nem, templomban kell maradnod) átadja magát az áhítatosságnak, s visszagondol hazájára s azon kedves élökre s holtakra, kiket elhagyott, s akarhatja ellenére is imádkozni kezd, imádkozni buzgón, imádkozni, mint talán soha sem tevő, s csak azon veszi észre magát, hogy az ál-áhitatosság valódi áhítattá válik, s ő, ki eddig kételkedő volt, kezd vallásos, igazi keresztény lenni.

Most már értem, miért vallásosabbak az emberek Amerikában, mint nálunk, mert többnyire hasonló körülmények között hagyták el az ős hazát, Európát, mint én; ők is hagytak kedves lényeket odahaza, nekik is eszökbe jutottak, s talán a leghitehagyottabbak lettek a legigazibb istenhívők.

A mint a Broadwayon a kereskedelem összpontosúl, úgy csoportosúl az 5-ik avenün a gazdag úri osztály; különösen szombat délután öt és hét óra között, midőn az ösmerősök — egymásnak találkát adva — összejönnek, látni a legelegánsabb fogatokat ezer számmal, a legdrágábban, de egyúttal (ne vegyék az amerikai hölgyek rossz néven) a legizléstelenebbtől öltözött szép hölgyekkel, lassú ügetésben egy bizonyos sorrend szerint, mint Olaszországban a corsók alkal-

mával, tovább haladni, s elérve az Union Squarét (nagy tért), ismét visszatérni. Az arslánok pedig elegánsnak vélt, igazi «Stritzi» öltönyben a járdákat tartják megszállva, s ösmerős hölgyeiknek elrobogásakor egy kézmozdulattal fejezve ki hódolatukat, (amerikai ritkán emel kalapot) néha egy-egy éles tekintetet vetve a most elhaladó szőkefürtű szép missre, ki mellette ülő szigorú tekintetű anyja mellett a világeért sem meri észrevenni a feléje lövellő villámokat.

New-York legnagyobb része villanynyal világíttatik s azért este, midőn a villanylángok mintegy annyi bolygó tüzek kigyulladnak, s a csillogó drágábbnál drágább kirakatokat halavány fehér fényvel megvilágítják s valódi tündérfényt árasztanak, az «ezeregy éj»-re gondolva, Saladin varázslámpája jutott eszembe.

New-yorki tartózkodásom alatt Griffin amerikai barátom volt oly szíves, szabad óráiban kalauzolni, s így első sorban neki köszönhetem, hogy ezen óriási városhól, az aránylag itt töltött rövid idő alatt, oly sokat láthattam.

Griffin barátom több ízben ebédre meghívni is szíves volt, s így én kedves családi körében pár igen kellemes órát töltöttem, gazdagodva azon tapasztalattal, hogy bár az amerikai férfiak igen előzékenyek és vendégszeretőek tudnak lenni odahaza, a nők még jóval túlszárnyalják őket.

Említett barátom útján megösmerkedtem Ingeroll ezredessel és Amerika legelső ügyvédjével s legkitünőbb szónokával, az ő közbenjárásának köszönhetem azt is, hogy több törvényszéki tárgyalásnál s legfelsőbb bírósági ítéletek kihirdetésénél részt vehetvén, nagyjából az amerikai bíraskodásról magamnak fogalmat szerezhettem.

New-Yorkban létem alatt el nem mulaszthattam meglátogatni a világhírű Central-parkot sem, mely valóban megérdemli hírét; habár ha némi megjegyzést kockáztatnék, azt mondanám, hogy, mint a hogy Amerikában mindent túl

tömni szeretnek, úgy e parkban is igen sok a csecse-becse, de kevés a gyep, kevés a szabad tér.

Röviden összefoglalva bár, de elég hosszan arra, hogy olvasómat úntassam, elmondtam New-Yorkról azt, mit elmondandónak véltem, megjegyzem azonban még, hogy daczára New-York rendkívüliségének, daczára nagyszerűségének, a város maga igen érdekes, de nem szép; nem szép első sorban azért, mert a házak toronymagasságúak s az utcák aránylag szűkek; másodsor nem szép azért, mert az egész városban talán a most befejezett gothikus katholikus templom kivételével, (mely nagyon emlékeztet a bécsi Votiv templomra) architecturális szempontból izlésesen szép épületet alig látni; de ha még az egyes ívek s motivumok szépek is, az emeletek annyira egymásra vannak halmozva, s az utcák oly szűkek, hogy ezen nem élvezhető magasság által (néha 12 sőt 16 emelet) még a szép részek is teljesen elveszítik becsöket.

VI.

NEW-YORKTÓL — CHICAGOIG ÉS A NIAGARA VÍZESÉS.

New-yorki tartózkodásom utolsó napján összejöttem egy fiatal magyar szepesi festővel, ki hozzám hasonlólag, nem régen vitorlázott át az ó-világból, szerencsét próbálandó, mint én.

Rövid pár órát tölthettünk együtt, de elegendőt arra, hogy néhány pohár sört egymás egészségére üritvén, megbarátkozzunk és elbeszélgessünk szép hazánkról, melyet mindketten elhagyánk.

Festő barátom ösmervén elhúnyt jó nőm családját s barátaim közül többeket, volt bőven anyag a beszélgetésre.

Midőn elváltunk este egymástól s én az indóház felé tartottam Chicagóba indulandó, azon búsultunk és töprenkedtünk, hogy a sors miért nem hozott előbb össze.

Ez volt az egyetlen magyar, kivel new-yorki tartózkodásom alatt összejöttem.

Búcsút véve fiatal barátomtól és az érdekes New-Yorktól, este 7 óra 30 perczkor indultam el, oly czélből, hogy Buffalon át reggel 6 óra után Niagarába érjek s megtekintsem a világhírű vizesést.

Az idő kedvezett, mert midőn reggel 5 óra után Buffalóba értünk, jött fel a nap, s teljes aranytisztaságával világitotta meg a szép kékvizű Erie-tavat, mely Buffalótól nem messze, már összébb szorulni kezd, de mindazonáltal még itt is oly tükörsíma felületet mutat, hogy el sem hinné az ember, hogy nébány mérfölddel odább, a víz már örült gyorsasággal fut, és Niagaránál irtózatos pokoli morajjal egyszerre tűnik el, csak ködöt s a szivárványok milliárdját hagyva maga után.

Az Egyesült-Államok területéről, vagyis Niagara városkából — a vasut menetéről tekintve — a vizesés azon benyomást teszi a szemlélőre, hogy ezen rémitő víztömeg a földbe tűnt el, mert daczára, hogy a talajfelület nem mutat változást, a vízből semmit sem látunk többé, csak a zúgást halljuk, mely alattunk morog; de midőn a vonat egy merész kanyarulatot téve, lassú menetben a Niagara hídjára ér, s azt elhagyva a canadai parton megáll, látjuk magunk alatt teljes nagyszerűségében a világ egyik csodáját. Itt látni azután az egész óriási vízfelületet, mily erővel zuhan le a 180—200 lábbal mélyebben fekvő mederbe s itt már meg van fejtve a talány, hogy mi volt azon fehér köd, mely még ezelőtt is, minden indok nélkül látszott magasan felemelkedni az eltünendő víztükör felett.

A látvány, mely a canadai oldalról tekintve előttünk áll,

oly nagyszerű s annyira felülmúl minden képzelőtehetséget, hogy annak hű leírásához hozzákezdeni is merészség lenne, s miután tollam gyengébb, semhogy a képet megközelítőleg is ecsetelni képes legyek, meg fogják tisztelt olvasóim engedni, hogy nem vállalkozám annak lefestésére, egyszerűen csak vázlatot készítek róla.

A félkör alakjában leeső főtömegén kívül, tömérdek nagyobb és kisebb vizesések láthatók, melyek ezüstszalagok-ként díszítik a nagy lehulló kékes színű víz tömegét. A leeső víz összegyűlve, a mély mederben forgatagokat és catacraftokat képez, s a nagy kiálló sziklák között, talán azért tombolva a bosszuságtól, hogy az esés folytán elvesztette kristálytisztaságát, siet a közel fekvő Ontarióba, hogy ott ismét felvéve előbbeni jellegét, oly szeliden folyjon tovább, mintha mi sem történt volna.

A Niagara partja festői szép, tömérdek villa s hotel díszíti azt, és különösen a canadai oldalon, hol a kilátás előnyösebb, díszelnek a dúsgazdag angolok kedves nyaralói, szépen vezetett lepcsőkkel s hidakkal az egyes esésekhez.

Egy nagy lépcső vezet, korlátal ellátott hidak- s utakkal a nagy vizesés alá, hogy az, kinek erős idegzete és jó dobhártyája van, s nem restel kaucuk-öltözetet húzni, s mind a mellett megázni, drága pénzen megszerezhesse magának azon örömet, hogy volt a Niagara vizesés alatt; de természetesen nem látott semmit, ezen utóbbit azonban senkinek sem fogja elmondani.

Én ez egyszer egy német közmondással tartva: »Zuviel ist ungesund«, nem mentem a vizesés alá, hanem felülről gyönyörködtem az Isten alkotásának ezen remekében.

Miután azonban a vonatnak útját kellett folytatnia, összehívva a mozdony többszöri fűtve által; megfosztva a nézés további élvezetétől, de egy tapasztalattal gazdagabban ültem be a kocsiba, tisztelettel gondolva azon alkotó erőre, mely a

világ-mindenséggel együtt, ezen bámulatot gerjesztő természeti csodát is megalkotni képes volt.

Canadában, a szép zöld Canadában voltunk, Angolország egyik kedves birtokán, melytől Anglia, nagyon is érthetőleg, daczára az Egyesült-Államok kedvező ajánlatának, semmi áron sem akar megválni.

Körülbelül hat órát tartott utunk Canadának a Huron, Erie és Ontario tavak által szegélyezett részén, legváltozatosabb tájakat, legkedvesebb idilleket tüntetve szemünk elé; fenyő-erdők lombos erdőkkel váltakoznak, kristálypatakok kék színű tavakba sietnek, a buja zöld legelőkön a legszebb csordák delelnek, s itt-ott egy szántó-vető bevégzett munkája után letörölve verejtékét, siet azon kedves farm felé, mely oly hivogatólag tekint reá, s melynek küszöbén egy piros, pozsgás menyecske gyermeket tartva kezénél, már várja őt, hogy egyszerű, de egészséges eledelét megoszssa véle s annak befejeztével a pihenési órát kedves csevegés között együtt tölthessék. Oh ti boldogok!!

Most kis falut képező farmtelep bontakozik ki az erdős domb mögül, s éppen midőn vonatunk mellette halad el, szó-lal meg csinos templomának mélabús harangja, s tudatja velünk is, hogy dél van. Tehát vége a költői idillnek, hátra kell a vonat végére csatolt dining-carba sietnünk, hol a lunch már fel van tálalva, s vár reánk a prózai evés.

Windsor városkánál hagytuk el a kedves Canadát s robogtuk át a Huront Erievel összekötő széles folyam, jobban mondva canális hídját, elérve nemsokára már az Egyesült-Államokhoz tartozó Michigan állam Detroit városát.

Úgy, mint Canada déli részén, Michigan államban is sík felületű a talaj és hasonló jelleggel bír azzal; s épp úgy, mint amott, a nép legnagyobb része földművelés s marhatenyész-téssel foglalkozik, itt is ezen keréseti forrás látszik leginkább elterjedve.

Hogy minő a kereskedelme ezen gazdag államnak és a vele szomszédos Indiánának is, elég, ha mappát veszünk kezünkbe s azon megtekintjük a vasuti hálózatot, melynek pókhálóhoz hasonlító sűrű fonalai Chicagóban látszanak összefolyni.

Niles várostánál már alkonyat felé értük el az öt tó második legnagyobbikát, a Michigant, s jutánk egyúttal Indiana államba is.

Vonatunk pár órát közvetlenül a tó partján haladt s miután szerencsére a legszebb holdvilágos éjszakánk volt, gyönyörű világítás mellett láthattuk a tó vizét, melyen nem egy kisebb s nagyobb vitorlás — felhasználva a kedvező hűs esti szellőt — s gőzhajó látszott velünk versenyt futni Chicago felé.

Most Illinois államba ért vonatunk s mi egy órai szédítő gyorsaság után este 10 óra 30 perczkor elértük Amerika, nagyságára harmadik, kereskedelmére azonban aligha nem második legnagyobb városát, Chicagót.

VII.

CHICAGO.

Miután New-Yorkból megtáviratoztam Clausenius osztrák és magyar consulnak megérkezésem idejét, igen jól esett, hogy ezen kedves öreg úr, kivel még Magyarországbán ösmerkedtem meg, a vonat megérkezésénél személyesen várt, s szívélyes üdvözlés után elkísért hôtelembé.

Chicagói tartózkodásom alatt Clausenius úr többször jelét adta szívességének, és eltekintve attól, hogy ebédre is meghívott, oly esetben, ha erős elfoglaltsága nem engedte, hogy személyesen velem lehessen, fiainak egyikét,

kik szintén hivatalában vannak elfoglalva, bocsájtá rendelkezéseimre, s azok felváltva, oly előzékeny és szívélyes módon teljesíték körülöttem a nehéz vezető szerepet, hogy örök hálára érzem magamat az egész családl iránt lekötelve, és egyedül nekik köszönhetem, hogy öt napi tartózkodásom mellett ügyes beosztással a város érdekesebb részeit láthattam.

A városi élet és város jellege, úgy mint minden nagyobb amerikai városé, kivéve a pacific (csendes) tenger mentében fekvökét, teljesen azonos New-Yorkéval, kereskedelemre nézve szintén egy párhuzamba vonható azzal, habár forgalma amazénál kisebb.

A város épületei szebbek, mint New-Yorké, s az utcák is szélesebbek, mit a legutóbb pusztított tűzvész, mely majdnem egész Chicagót elpusztította, következményének lehet tulajdonítani.

Érdekes Chicagóban a város egy részét átszelő széles vízcánális alatt épült alagút, melyen a cabel-vasut vezet keresztül, s mely a budai gőz-siklóhoz hasonlólag, vassodrony segítségével vonatik (a vassodrony azonban föld alá van sülyesztve).

Megnéztem továbbá az óriási vízvezetéki gépeket, (állítólag a világon a legnagyobbakat), melyek a Michiganból szivattyúzzák fel a legkitünőbb ivóvizet, s egy millió lakost látnak azzal el.

László öcsémtől, ki Amerikában tanulmányozás céljából két évet töltött, ajánló levéllel ellátva, felkerestem hazánkfiát, Kuhne urat, ki éppen befejezve napi munkáját, a legnagyobb örömmel fogadott, s azonnal magával vitt «Angel-woodi» nyaralójába, s ott bemutatva amerikai születésű nejének, oly vendégszeretón látott el, hogy én teljesen megfélekedezve az 5000 angol mérföld távolságról, mely édes hazámtól elválaszt, Magyarországon, azon kedves úri házak egyikében képzeltem

magamat, a hol az embert szép szóval, s jó étellel tartva, egyhamar el nem bocsájtják.

Az éjszakát Kuhne úr nyaralójában kellett töltenem, ki késő éjszakáig igen érdekesen ecsetelte forradalmi élményeit s azon viszontagságokat, melyeken Amerikában, a rab-szolgaság megszüntetését célzó, s a déliek ellen intézett polgárháború alatt, mint őrnagy keresztülment.

Megnézve végül még Chicagóban a Lincoln-parkot, mely reám őszintén mondva, a new-yorki Central-parknál jobb benyomást tett, s az abban foglalt s igen szép példányokat tartalmazó állatkertet, elbúcsúzva ösmerőseim- s kedves honfitársamtól, folytattam utamat Omaha felé.

VIII.

CHICAGÓTÓL — OMAHÁIG.

Chicagót éjjel hagyván el, Illinois államból nem sokat láthattam; Rock-Island város mellett haladva azonban, az idő hajnalodni kezdett, s én tisztán kivehettem a termő sik-ságot, mely beláthatatlan messziségre terült el körülöttünk; miután előre tudtam, hogy nemsokára a világ egyik legnagyobb folyójához, a Mississippihez érünk, teljes figyelmemet a vidék szemlélésére fordítottam.

Már messziről a nádak, vízpartokat körülövedző fűzek, a buja növényzet és a levegőben repkedő vízi madarak nagy száma figyelmeztettek egy nagy folyam közellétére, s a messze terjedő mocsárok s iszap pedig bizonyította, hogy olykor-olykor medréből kilépve, a folyam nagy területeket áraszt el, s rettegésben tartja a vidék lakosságát.

Vonatunk most lassítva menetét, nemsokára erős fahídon haladt, mely már a Mississipp-i árterületén vezet ke-

resztül. Hosszú ideig mentünk ezen árterület felett, midőn egyszerre a vonat vasúdra jutva, magunk alatt láttuk lassú folyással hömpölyögni a folyamóriást.

A Mississippit itt természetesen korántsem éri el teljes nagyságát, s csakis St.-Louisnál, a hol a nálánál nagyobb Missourival egyesül, s Mississippi névén folyik tovább, nyeri az Amazon után a világon — mint folyam — a legnagyobb vízbőséget, habár, mint a geographiából tudjuk, hosszúságra nézve Missouri mellékfolyójával azt jóval túlhaladja.

A Mississippit hídján keresztülmenve, beléptünk Jova államba, s kis idő múlva Davenport állomásnál megállottunk.

Davenportból elindulva, egy Jova állambeli úrral ösmerkedtem meg, ki megtudva nemzetiségemet, elmondotta, hogy van Jova államban egy egész község, melynek lakossága tiszta magyarokból áll, és ma is magyarul beszélnek egymás között, a benlakó amerikaiak által, mint állítja becsületes-ségök s jó erkölcsök végett nagy tiszteletben részesülnek.

Nagyon sajnálom, hogy a község nevét fel nem jegyeztem, s nem közölhetem önökkel, annyit azonban bizonyosan tudok, hogy nem Új-Budának hívják, mint a hogy gyermekkoromban e város nevét a magyar emigránsokkal együtt oly gyakran említeni hallottam.

Hazámfiak, mint utitársam mondá, a magyar szabadságharcz után telepedének itt le az Egyesült-Államoktól ingyen nyert terjedelmes területen; azóta egyszer kétségbe vonatott tulajdonjuk, s nem tudom ki által perbe fogattak; de miután az amerikai bíróság végitélete az ő javukra dőlt el, az állam által újonnan megerősítették birtokukban, s most ismét zavartalanul élvezik tulajdonukat.

Utitársam több egyén nevét említette, mint kiket személyesen ösmer, de oly kacskaringós amerikai kiejtéssel mondta azokat ki, hogy én sem leírni, sem megtartani nem voltam képes; sajnálom, hogy a neveket vele nem irattam

le, mert talán ily módon sikerült volna egész tősgyökeres magyar hangzású neveket kisilabizálnom.

Jova állam nem sok változatosságot mutat, földje nagyobbára sík s termékeny, s hogy igen népes, a vasut mentében elterülő sok község s farm eléggé bizonyítja.

Vonatunk mintegy 12 óra hosszat haladt Jova államon keresztül, míg végre este 6 óra tájban a Missouri folyam mellett fekvő s ezen állam határát képező Concil-Bluffs állomásra értünk. Concil-Bluffs több vasut összejöveteli pontját képezi, s hosszú távolságban, egyedüli vasuti átmenetet a Missouri.

A vasutak vonalai itt összpontosítottak, oly czélból, hogy a vasuti hidak építéséhez szükséges nagy költségeket megtakarítsák, s mindannyian egy hidat használva juthassanak a mintegy 150 ezer lakost számláló s Amerika egyik fő vasuti gőcpontját képező Omaha városba.

A vasúti híd, mely itt keresztülvezet a Missouri, a legérdekesebbek egyike, melyeket valaha láttam, s azért pár sorral leírom azt.

Omaha a budai várral egyenlő magas (természetesen a víz színétől számítva) fensíkon, közvetlenül a Missouri jobb partján fekszik, Concil-Bluffs pedig a folyam bal partján, és pedig Pesthez hasonlólag, csak néhány láb magasságra a víz felett; hogy Concil-Bluffsról Omaháig a vasut az emelkedést elérhesse, a lejtőt a hidon magán kellett elosztani, mert az omahai paron arra hely sehol sem volt; ez sikerült is a mérnöki tudománynak, s oly impozáns alkotást teremtettek a Budapest melletti Dunánál 4—5-szörte szélesebb medrű folyamon, hogy az mindenkit kell hogy bámulatba ejtsen, még ha valaki e téren nem is oly laicus, mint én.

A ki magának különben ezen érdekes hídról képet alkotni kíván, képzelje el, hogy Pest a budai várral hasonló híddal van összekötve s a két végpont közötti távolság 4-szer akkora, mint ott.

IX.

OMAHÁTÓL — OGDEN-CITYIG.

Omahát vonatunkkal már este felé hagytuk el, de miután az idő tiszta volt és a hold megvilágította a vidéket, egész tisztán láthattam Éjszak-Amerikának egyik, szintén hatalmas folyóját a North-Plath-Rivert, mely Omahától mintegy két órai távolságban egyesül a Missourival.

Omahától kezdve már Nebraszkán, Amerika egyik legterméketlenebb, legsivárabb államán haladtunk keresztül, de éjjel lévén, még holdvilág mellett sem vehettem ki teljesen a vidék jellegét; midőn Lexington állomásnál kihajnalodott, tűnt fel igazi valójában azon kopár ijesztő sivatag, melyen már régen haladhattunk.

Míg a North-Plath folyam partján vezetett utunk, még hagyján volt, mert a víz a szemnek némi kellemes nyugvópontot nyújtott, de a mint reggeli 9 órakor Julesburgot elhagyva, a folyam is eltűnt szemeink előtt, megrettentem ezen ijesztő pusztaság-, ezen igazi sivatagtól; semmi fa, semmi növény nincsen az egész láthatáron; a gulyák, melyek eddig a vasút mentében oly gyakran láthatók valának, teljesen eltűntek.

Farmot avagy csak egy élő embert is látni a mezőn, teljes lehetetlenség; de ki is laknék ezen elhagyatott vidéken, a mely felé még a madár sem repül? de miből is élne? talán azon állatsontvázakból, melyek itt-ott fehérlenek a homokon? és bizonyára egy-egy eltévedt, étel és víz hiányában elpusztult szarvasmarha avagy ló földi maradványát képezik, s most ők is segítenek még ijesztőbb jelleget adni az úgy is eléggé ijesztő tájnak?

A Sahara sem lehet e helynél sivárabb, e helynél elha-

gvatottabb; mert ott legalább egy magánosan álló sfinx
 avagy romladozó gúla régi jobb időkre emlékeztet, s néha
 mégis egy-egy zöldülő oáz balzsamot nyújthat a kifáradt
 szemnek; de itt semmi nincs, melyen megpihenhet szemed,
 a halált, a végpusztulást jelzi minden!

De ni-ni! mi mozog ott egy sárga dombocska tetején?
 talán csak nem élő lény, mely azért tévedt ide, hogy szintén
 elpusztúljon? De az ám! egy kis prairie-kutyácska két lábra
 állva üdvözölni látszik régi ösmerősét, a vonatot.

Tehát még is van itt élő lény, még is van itt élet!

A dombocskák sűrűsödnek, s a vidék kis apró lényekkel
 kezd megnépesedni; most vonatunk egy egész kis városkán
 halad keresztül, melynek lakói fürgén játszadoznak kis kuny-
 hóik üregei előtt, s a mozdony dübörgésére oda sem figyelve,
 két hátulsó lábukra állva, hármásával vagy négyesével átölel-
 kezve, apró kis okosszemű fejcskéjükkel barátságosan tekin-
 tenek felénk.

Milliók és milliók lehetnek Nebraszkában ezen állatkák-
 ból s miután senki sem bántja, senki sem pusztítja őket, ter-
 mészetesen szépen is szaporodnak.

Eledelőket, mint hallám, a földalatti rovarok képezik,
 mint az ürgéknek Magyarországon.

Julesburgot elhagyva, a vasút Colorado állam éjszak-
 keleti sarkát érinti, de csak azért, hogy azt ismét azonnal
 elhagyja, s ismét betérjen a sivár Nebraszkába, s még pár
 órát gyönyörködtesse a szemet a beláthatatlan sivatagon.

A kopár sivatag beálltával, tehát mintegy Omahától
 kezdve, a vonat a rendesnél lassabban folytathatta útját,
 mert folytonos emelkedésnek megy, s habár az emelkedés nem
 is rögtöni, de mégis eléggé érezhető.

A fensík Omahánál még csak 1031 láb magas, North-
 Plathnál már 2796, Julesburgnál 3456 és Sidneynél már 4090.
 Puie-Bluffs állomásnál déltájban vonatunk végre elhagyta

Nebraszka államot, s folytonos emelkedés mellett bevonult Wyoming államba, s délután 3 óra 50 perczkor elérte Wyoming egyik legnagyobb városát, a 6050 láb magasán fekvő Cheyemét.

Az egész fensík, mely idáig szemünk előtt terült el, mint már többször jeleztem, kopár volt, s nem láttatott a talajon semmi változatosságot, most azonban, midőn Laranie mellett a vonat csaknem 8000 láb magasságban (a Tátra legmagasabb csúcsainak magassága) elérte az emelkedés tetőpontját, közel hozzánk magas hóval telt csücsokat és gerinceket pillantánk meg, különben hó körülöttünk is volt elég.

Ezen gerincek és csücsok már a Rocky-Mountains (sziklahegység) nyúlványait képezik, s habár magasságuk alig ezer—kétezer lábbal lépi túl az általunk most áthaladott fensík magasságát, mégis örökös hóval vannak fedve.

A hideg Laranienél érzékenyen érezhető volt, s nagyon jó szolgálatot tett a téli köpeny s pokrócz, melyet magammal vittem, daczára, hogy május közepe után voltunk és a vonat gőzzel volt fűtve.

A változatosság nem tartott sokáig, mert néhány száz lábat lefelé haladva, megújult a sivár, minden szegély nélküli sivatag, s még ijesztőbb, még talán kétségbeejtőbb jelleget öltött, mint eddig. Most már a vidék egyedüli élő lényei, a prairie-kutyák is eltűntek, havat sem látni sehol; szerencsénkre azonban beállott nemsokára a jótékony setétség s én álomba szenderülve a vonat ringatása által, atyám és kedves gyermekeim között valék.

Az út fáradalmi, úgy látszik, nagyon ellankasztottak, mert reggel, midőn Green-River állomásnál felébredtem, a nap már magasán állott s teljes fényvel világította meg a még mindig kopár, de mégsem annyira ijesztő vidéket.

Wyoming állam utolsóelőtti állomásán, Ewanstownban, láttam az első indiánokat, igazi tipicus arczokkal, de ruhá-

zatokban már az európai civilizáció nyomait hordva magukon. Utah államban, azonban a hova vonatunkkal már nem-sokára bejutánk, az indiánok száma nagyon szaporodni kezdett s én nem egyet közülök régi nemzeti öltözetben, kifestett arcczal s tetovirozott testtel láthattam.

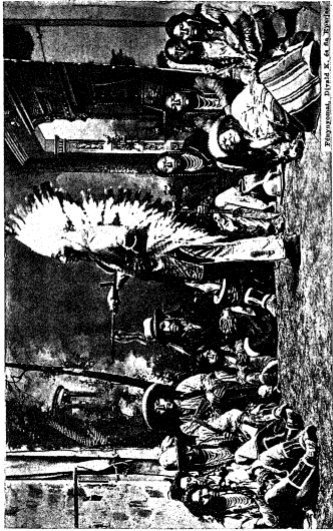
Echo állomáson számos indián férfi, nő és gyermek szállott vonatunkra, s darázsok módjára lepék el a teher- s személykocsik üres fék-üléseit s utazának velünk tovább.

Mint hallottam, az indiánoknak a személykocsik szakaszai-ba bemenni nem szabad, a fék-ülések s üres teherkocsik azonban teljesen rendelkezésükre állanak, s ők azokon tet-szésök szerint bárhova és ingyen utazhatnak. Úgy látszik, ők e kedvezményt ki is használják, mert alig volt üres fék-ülés, melyen egy-egy indián család ne talált volna jó fészket a továbbutazásra. Igen érdekes a csecsemőket az anyjuk hátán hordott különös pólyáikban látni.

Ezen rongyos, rőt bőrű, göndör, de többnyire hosszú hajjal bíró alakok nagyon emlékeztetnek magyarországi oláh cigányainkra, sőt én azt találtam, hogy szokásaik és nyelvökre nézve is hasonlítanak hozzájuk.

Ki így látja ezen különben nemes arcú, rongyos páriákat, alig merné elbinni, hogy pár század előtt ők valának Amerika uralkodó néptörzse s ős lakói, s hogy valaha, mint a visszamaradt classicus építkezések romjai bizonyítják, e nép a kulturának igen magas fokán állott.

Szerencséjük e szegény sajnálatraméltó nyomorútnaknak, hogy most a műveltség legkezdetlegesebb fokán állanak, mert különben visszaemlékezve a régi dicsőségre, a régi szép idökre, a midön még ők valának urai ezen óriási földnek, Amerikának, alig ha meg nem repedne szívök a fájdalomtól. Így azonban századok óta elnyomatva az európai civilizáció által, s megmételyezve szintén az európaiaktól átvett alkohol által, visszasüppedtek az emberiség ős korszakába, s várják

Fényezéses, Dityaid K. 64. és 65. Eszterláci

Indian csoport, férfiak, nők és gyermekek ünnepi öltönyökben
Wyornig államban.

a teljes végelpusztulást, mely már nemsokára be fog reájok következni, mint a hogy bekövetkezett a hajdan hatalmas fönicziaiakra, a karthágóiakra és a kultura s művészet legnagyobb fokán álló régi görögökre is; nem is szólva a régi hatalmas Rómáról, mely csaknem egész Európát meghódítva, azt hosszú ideig rettegésben tartani képes volt.

Vonatunk néhány óra óta teljes gyorsvonatú sebességgel haladt a lejtőn lefelé, s délutáni 5 órakor elérte a mormonok hazájának, Utah államnak egyik fővárosát, Ogden-Cityt.

Ogden a Great-Salt-Lakehez (nagy sós tóhoz) közel fekszik, emberi kéz által a legterméketlenebb sósivatagra teremtetett oázon. A város csinos, s tiszta kinézéssel bír.

Ogden a Salt-Lake-City után legnagyobb városa a mormonoknak, s jelenleg mintegy 30 ezer lelket számlál.

A város, daczára a kopár környéknek, zöld fák s csinos kertek által van árnyékolva, s jó ivó vizét Salt-Lakével hasonlólag, messze vidékről vízvezeték segélyével nyerte; ugyanezen vízvezetékek szolgálnak a talaj megtermékenyítésére is.

A lakosság legnagyobb része mormon lévén, törökök módjára a többnejűségnek hódolnak.

A mormon vallás, daczára, hogy az az Egyesült-Államok törvényeibe ütközik, Amerikának szégyenére, az állam által hallgatagon megtűretik, s ez által a jobb érzésűek megbotránkoztatására, az állam akaratlanul is segédkezet nyújt egy oly vallási secta prosperálásához, melynek minden tagja megérdemelné, hogy korbácsütésekkel kergetnék ki a polgárosult államok összes területeiről.

Mint hallám, az állam csak azért tűri ezen megvetést érdemlő népet, mert Utahnak legterméketlenebb talaját, a nagy sós-tó környékét is, kitartó szorgalmuk által pár év alatt valódi paradicsommá tudták varázsolni.

Inkább hagynám Utah állam sós-tó vidékét örökké termé-

ketlennek, semhogy segédkezet nyujtsak egy teljesen erkölcs-telen nép fejlődéséhez.

Ogdenben és egyáltalában Utahban volt alkalmam elég mormon nőt és férfit láthatni, s eltekintve, hogy azok kivétel nélkül csunyak, oly alattomos, s különösen a nők oly visszataszítóknak tündek elő, hogy egy pillanatra szintén sajnálni kezdettem a szegény mormon férfiakat, kik fél tuczat avagy több, hasonló nővel kénytelenek egész életüket megosztani.

Brrr! Brrr!

Jung Schmidet, mint ki ezen vallástalan vallás-secta megalapítója volt, bizonyára tömérdek, tisztességes emberek között férjet nem kapható Kotlik Zirzabellák csak nagy pénzen vesztegethették meg, hogy az ő prosperálásukra vallást alapítson.

Ily módon aztán érthető az, hogy a teljesen vagyontalan Jung Schmid, a mormonok első prófétája, rövid pár év alatt Salk-Lake-Cityben óriási vagyouna tett szert.

Hogyne! mikor bizonyára ezekre ment azon kedves szüzek száma, kik, csakhogy férjet kapjanak, lemondva a féltékenységéről, beleegyeztek abba is, hogy egy férj oldala mellett többen oszszák meg a családi élet boldogságát.

Különös, hogy ezen vallást inkább a nők pártfogolják, mint a férfiak, s ennek aztán az a következménye, hogy évről-évre szaporodik az egyes férfiak nejeinek száma. A mormon vallás annyiban különbözik a máskülönben vele egy színvonalon álló társától, a mohamedán vallástól, hogy míg a mohamedánoknál a nő rabszolgának tekintetvén, többnyire férjhez menni kényszerítetik, a mormon vallásnál pedig a nők szabadon választják férjeiket, s inkább a szegény ostoba férfiakat lehet több nő rabszolgájának tekinteni.

Erkölcsei keresztény felfogás és józan ész szerint tehát a mohamedánoknál a férfi, a mormonoknál pedig a nő az, ki nem méltó teljes becsülésünkre.

X.

OGDEN-CITYTŐL — SAN-FRANCISCOIG.

Ogdenből elindulva, útunk a nagy sós-tó partján vezetvén, mi több órán keresztül élvezhettük a gyönyörű kilátást, mely ezen szép, tisztaszínű vízre nyilott; különösen érdekes a tó partján mutatkozó talaj- és egyéb contrastokat megfigyelni, melyek oly sok változatosságot nyújtanak a már majdnem örökös egyformasághoz szokott szemnek.

A tó éjszaki részén terméketlen s majdnem a tó vizével egy nivón fekvő agyagos síkság terül el, melyen vonatunk éppen most halad keresztül; a keleti részen magas hegyláncok alatt a tó partján zöld fák és virító bokrok között bontakoznak ki a mormonok által alapított városok és telepek, u. m: Ogden, Siracuse, Farmington és mások, le egészen Salk-Lake-Cityig, a fővárosig, melynek óriási, nagy kupolás tetejű hosszúkás imaháza megvilágítva a nap által, inkább régi óriási sarcofagnak, mint templomnak tartható. A tó délkeleti részén Salk-Lake-City mögött édig nyúló, hóval fedett gerinczek és csúcsok hosszú láncolata vonul el, míg végre nyugatra a Great American Desert (nagy amerikai pusztaság) terméketlen s teljesen a karszt jellegével bíró fensík, magaslatai, sziklás és ijesztő partjaikkal szegik be ezen kis tenger kék vizét.

Cornin állomásnál elvesztettük szemeink előtt a tavat, de csak azért, hogy Promontornál ismét óriási magasságból és szebben láthassuk azt.

A sós-tavat utoljára Seco helységnél pillantottuk meg, hol egy kis változatosság kedvéért, a Great American Desert éjszaki részére jutánk.

Mikor egy terület már a térképen is desertnek (terméket-

len pusztának) neveztetik, teljesen szükségtelen minden commentár, mely annak bővebb magyarázatával foglalkozzék. Szerencsénkre, mi csak igen kis részét érintettük ezen nagy területnek, s így csak rövid ideig gyönyörködhettünk ezen vidéket egyedül díszítő száraz tövisekben s egyes a kaktusokhoz hasonlító, de madárijesztőnek is bátran alkalmazható veszedelmes kórókban, melyek árnyékában nem egy vipera és csörgő kígyó lesben állva, várja a szegény áldozatot, mely idetévedve, martalékvá válik ezen biztos halált okozó apró csúszó szörnyetegek harapásának.

A viperák s ezeknél még veszedelmesebb csörgő kígyók hazája Utah és a vele délről szomszédos Arizona állam.

A csörgő kígyók harapása, hacsak azonnal ellenszer nem használtatik, az emberre nézve is biztos halált okozó. Egy könyvben éppen az ellenszerekről azt olvastam, hogy legegyszerűbb, ha a kígyó által okozott kis sebet azonnal puska-porral kenjük be, s a vért erősen kiszorítva, jól kimossuk. Még biztosabb szernek tartatik, a harapás észrevétele után azonnal, oly mennyiségű pálinkát avagy erős szeszt inni, hogy attól megittasodjunk. Az illető, ki több konkrét esetből meríté tapasztalatait, művében azt mondja: «Míg a szesz hatásátnem érezzük magunkon, nem szabad az ivást abba-hagyni, mert veszve vagyunk; a mint azonban a szesz működni kezd, s mi közel állunk a megittasodáshoz, a szesz legyőzte a méreg hatását, s mi biztosan meg vagyunk mentve.»

Megharapott öszvért és lovat is lehet ily módon gyógyítani, csak hogy természetesen ezeknek nagyobb mennyiségben és a torkukba öntendő a szesz.

A csörgő kígyót különben könnyen ártalmatlanná lehet tenni, mert elárulván hollétét csörgőjének zaja által, egy testére mért erős vesszőcsapás elegendő, hogy az, mint az üveg, darabokra törjék.

A nap, különösen Ogden-Cityben és a nagy deserten,

daczára a magas fensíknak, melyen azok feküsznek, afrikai melegséggel sütött, s azért igen jól esett, hogy beesteledvén az idő, a hűvös éjszakai szellő felfrissítette kissé lankadó testünket.

Éjjel volt, midőn elhagyva Utah államot, Nevadába jutánk, de miután én a hosszú fáradságos utazás folytán teljesen ki voltam merülve, s a nappali meleg által lankadva, senki sem fog azon csodálkozni, hogy az éj beálltával azonnal a slipping-carba felégyazott nyugvóhelyemre feküdve, átaludtam Nevada államot, s a szép, kedves Californiában ébredtem fel; és így Nevada előttem teljesen terra incognita lévén, annak leírását sajnálatomra mellőzni vagyok kénytelen.

Tehát végre Californiában, az Egyesült-Államok Itáliájában vagyok! a régi aranykeresők hazájában!

Mily régen vágytalak látni, szép Canaán földje!

Mily régen óhajtottam gazdag s termékeny talajodat átlépni!

Már gyermekkoromban legkedvesebb olvasmányaimat a benned szereplő novellák képezék, melyek hőséneke nem egyszer magamat képzelém.

Hányszor álmodám rólad, s álmomban átléptem határodát, azon ország határát, melynek földén a nap nem válogat nyár és tél között, tavasz és ős között, egyforma meleggel termékenyíti nyáron úgy mint télen a völgyeiben hullámzó aranykalászokat; egyformán érleli tavasszal mint ősszel a narancs, banán, ananas és egyéb ízletes gyümölcsök sokaságát.

Mint erdeiben a tarka szárnyasok ezrei üdvözölték ösmeretlen kedves danáikkal a kifáradt vándort, ki az összegyűjtött aranyérez súlya alatt roskadozva dőlt le egy ezred éves törzs lombjainak üdítő árnyába, s kincsét senkitől sem féltve, pihenteté kifáradt tagjait: ép úgy vidáman és

a megelégedéstől viczkáندozva fogadták a kristálytisztá folyamok és patakok halacszkái is az első letelepülöket, kikről még fel nem tétélezhatték, hogy a mily örömmel nézik most élénk ficzkáندozásaikat, oly örömmel fogják pár év mulva pusztítani, s még ráadásul a tiszta víztől is megfosztják öket.

Minő másként áll most minden!

Erdeidben, melyekben 30—40 év előtt a néma csend honolt, s legfeljebb csak egy-egy új letelepedő fejszétének avagy aranyat ásó bányász csákányának csapásai visszhangozának, ma már zakatoló s száguldó gőzóriások kigyözva sietnek a magas lejtökön felfelé, s éles füttyeikkel riasztják el a lombos fák árnyában csevegő éneklösöket.

A folyamokon, melyeken pár év előtt legfeljebb egy-egy indián canoéja siklott keresztül s igyekezett elérni a túlpartot, most óriási gőzösök eresztik légnek a fekete bodros füstöt, s az utasok ezreit szállítják kikötöről kikötöre; és a víz, mely akkor még kristálytisztán folyt tovább, ma agyagos sárga levét tartalmaz, megfertöztetve a megszámlálhatatlan aranybányából kifolyó számos patak posványaitól. (Tény az, hogy például California egyik legnagyobb folyója, a Sacramentó és Joaquin, a californiai aranybányászat óta örökké zavaros vízi.)

A völgyek, melyeken azelőtt a rőtörűek wigwanjai festői rendetlenségben el-elszörva állottak, teljesen elveszítve régi jellegöket, ma nagy élénk városokkal s az embernek százezreivel vannak túltömve.

A tengerpart, hol még nem régen a sirályok költék ki tojásaikat, s más vízi madarak milliói rakáuk fészket, legjobb barátságban élve a napon sütkérező lusta, tengeri borjú-s fókákkal, most kikötök helyeit képezi, s a madarak szárnycsattogását és a fókák fájdalmas nyöszörgését az emelő darúk s csigák fülsértő nyikorgása váltá fel.

Véged van régi California, véged örökre.

Véged, mióta a fehér ember betette lábát talajodra!

Gazdag vagy, igaz, most is, de gazdagságod nem az többé, mint volt; szépnek is szép vagy még most is, de szépséged sem a régi, mert elvesztette szüziességét.

Olyan vagy most, mint a kendőzésnek hódoló szép hölgy, ki meg nem elégedve a természet adományával, az ecsethez fordult segítségért.

Csak most veszem észre, hogy mennyire eltértem utazásom fonalától; bocsánat, már folytatom.

Midőn a néger szolga kellemetlen vihogása felébresztett álmomból, már mélyen benn volt vonatunk a Sierra-Nevada hegység bércei között.

Ezen hegység határt képez Nevada s California állam között.

Gyönyörű tájakon haladánk át, figyelmem teljesen le volt kötve e vidék szépsége által; a magas, erdős bércek völgyeit rohanó folyók s patakok élénkíték, a hegyoldalak a legszebb zöldszínű fenyvesekkel, a csúcsok vakító fehérségű hóval valának telve.

Néha egy nagyobb vízesés moraja szakítja félbe a néma csendet, vagy egy kis malom kerepelése versenyez vonatunk dübörgésének zajával; máskor meg egyes óriási fenyvek égis nyúló koronái irigylük tőlünk a napot, vagy kisebb alagutak terjesztenek félhomályt.

A vidék egyre vadabb, egyre regényesebb lesz; az alagutak, sziklahasadékok szaporodnak. A fenyvek sűrűsödnek, a havat már nem kell a csúcsokon keresni, itt van az közvetlen szomszédságunkban, a vágány mellett; különben hatását eléggé érzem s ugyancsak beburkolóztam meleg köpenyembe, s az alól szemlélem a bámulatos szép svájci tájat.

Oh mily szép! a mély völgyben gyönyörű smaragdzöld színű tavat, a Taboe-Lac-ot, pillantám meg, melynek zöld gyepes partját kis füstölő kunyhók lepik el, a hosszú, mély

völgyet ezüstszíntű patak szeli át s a wigwamok mellett siet a tóval egyesülni.

A szép kilátást itt nem soká élvezhettem, mert a vonat bevonult a Sierra-Nevadán oly gyakori, fából készült hóvédő tunelek egyikébe (Snow-Shed) s másfél óráig elzárva valánk a külvilágtól.

Ezen, mintegy 60 angol mérföld hosszú faalkotmány a Sierra-Nevada legmagasabb vonattal járó pontján vonúlván végig, lehetővé teszi, hogy a forgalom, a legnagyobb havazások avagy hógörgetegek beálltával is, minden akadály nélkül fentartható; bizony jó lenne karszt-pályánkon is hasonló Snow-Shedeket, hóvédő alagutakat építeni, s akkor nem kellene évről évre a forgalmat hetekig, sőt néha hónapokig, mint 1885-ben vagy 1886-ban beszüntetni.

Elérve a Sierra-Nevada 7100 láb magasan fekvő vízválasztékát, vonatunk Summith állomástól kezdve már a lejtőn lefelé haladt.

Déltájban a bérczek szelidülni kezdenek s az idő kellemes meleget nyert; a fenyveseket a lombos fák válták fel, a hó eltűnt szemeink előtt, s mi azon szelid madarak dalától zajos erdők egyikébe jutánk, melyek oly gyakoriak hazánk felvidékén.

De ezen szép, lombos erdő sem soká árnyékolá be utunkat, mert ritkulni kezdvén, helyét a gerinczeiken szétszórt nagyobb sárga foltok válták fel, melyeknek szélein kis, rombadólt faalkotmányok búsulnak elmúlt régi jobb idők felett.

Kérdőzködésemmre megtudám, hogy ezek elhagyott aranybányák régi telepei, melyek lakói már régen a Sacramento és Joaquin folyó völgyébe költözének.

Kis idő múlva ismét nagyobb mennyiségű telepek mellett haladánk el, s mint a messzire látszó víz sugarai bizonyították, itt az arany hidraulicus módon nyeretik a talajból, és

a bányá, a sok munkásról itélve, aligha nem sok nemes érczel látja el tulajdonosait.

Vonatunk mintegy másfél órát kanyargott ily aranybánya-telepekkel gazdag vidéken, míg végre mélyen magunk alatt megpillantottuk a hatalmas Sacramento folyót, széles gyönyörű völgyével.

E kép csak másolata volt azon, mintegy hat évvel ezelőtt Olaszországban megpillantott tájnak, midőn átlépve az Appennineket, a gazdag Arnó völgyét láttam meg először.

S mint a kanyargó Arnó mellett a gyönyörű Flórencz, szép tornyaival, remek palotáival s impozáns domjával bontakozott ki a messze félhomályból, úgy a csendesen folyó Sacramento mellett is megpillantottam gyönyörű capitoliúmával California állam fő-, bár nem legnagyobb városát, Sacramentót.

És mint egykor Flórencz hazája volt a renaissance korszaknak és gyűlhelye az akkori idők legkitünőbb művészeinek, úgy később Sacramento hazája volt az amerikai aranykeresőknek, s gyűlhelye még most is az aranyon lett milliomosoknak. Egyik Itália, másik Amerika aranykorszakára emlékeztet, de különböző értelemben.

A Sacramento hídján áthaladva, sárguló búzaföldek hullámzó kalászai között vitt utunk néhány órát, míg végre a világ legszebb gyümölcsöseihez jutánk; a gyümölcs-kultúra itt oly magas fokán áll a kertészetnek, hogy talán csak Olaszországot lehet vele egy színvonalba helyezni. A baraczkok ezrei a legszebb rendben sorakoznak egymáshoz; a nagyszemű cseresznyék s meggyek a tisztán tartott fák egyformaságát bámultatják, s végül a szőlők, jókora fáknak látszó dús, zöld leveleikkel oly szépen vannak művelve és ápolva, mintha mindmegannyi kertészeti ritkaságok volnának.

Ily körülmények között nem csoda, hogy buja földben, kitűnő ápolás s művelés mellett, minden vihar- s elemi esa-

pásoktól menten, évről-évre oly dús termést hoznak Californiának, hogy azok évi értéke, statisztikailag kiszámítva, már nemsokára a bányászott arany évi értékét túl fogja szárnyalni.

Sokan, kik azelőtt aranyásással foglalkozának, most azt abbahagyva, a gyümölcsstermelést üzik, s mint hallám, nem egy család, mely aranykeresés folytán már a tönkremenés küszöbén állott, a gyümölcs sikeres termelése által nemcsak hogy megmentetett a végelpusztulástól, de tetemes vagyonra is szert tett.

Az ananas-, narancs- s banán-termelés inkább California déli részén, Los-Angelos és San-Diego környékén üzetik a legnagyobb sikerrel.

Benicia mellett másodszor jöttünk a Sacramento folyóhoz, de miután a folyó a tenger közelléte miatt és a Joaquin-nal való egyesülése folytán igen széles, vasúti híd nem vezet rajta keresztül, hanem a vonatot erős hajóra állítván utasostól, podgyászostól együtt átviszik a tulsó parton levő Martiniqubebe.

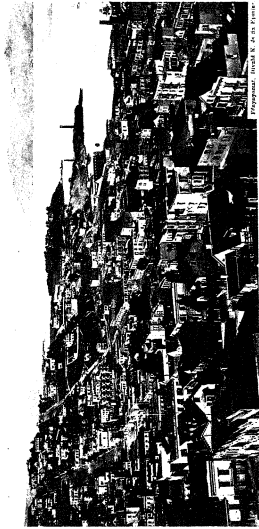
Martiniquetől az ismét partra tett vonat még 15 perczet haladt s azután megállt a San-Francisco elővárosának tekinthető, de külön várost képező s harmincezer lakost számláló Oklandban.

Oklandban ismét ferry-boothba (átszállítási hajó) kellett az összes utasoknak szállni; és átszelve a szép öblöt, 30 percznyi hajókázás után kikötöttünk San-Franciscóban.

XI.

SAN-FRANCISCO.

Végre tehát utólértem gondolatim röptét, s itt vagyok San-Franciscóban! California s valószínűleg Amerika legkedvesebb s legszebb városában.

Franciaország, Bivaldi N. 4. az Észak.

San-Francisco látképe az Aranyszarv-szorossal.

Megpillanthattam hát végre az anyyira látni vágyott Csendes-oczeánt, azon óriási víztömeget, mely nagyságával az egész szárazföldet megkétszerezi.

Midőn így elmélázva bámulom mesés nagyságodat, akaratlanúl is köny tódul szemeimbe ; mert arra gondolok, hogy mily nagy távolságban vannak most tőlem kedves gyermekeim, jó atyám, szerető rokonaim s mindazok, kiket anyyira szeretek és becsülök.

Ha kelet felé nézek, s látom azt a napot feljönni, mely nyolcz órával előbb osztá első sugarát hazámban, mint itt, tudom, hogy közötttem s kedveseim között válaszfal gyanánt Amerika óriási földé, az Atlanti-oczeán s Európának nem kis darabkája áll.

Ha pedig nyugat felé vetem tekintetemet, magam előtt látom az óriási nagy oceánt, s a világrészek legnagyobbikát, Aziát, s csak úgy, átlépve még néhány országon, jutok szép szülő hazámba, Magyarországra.

Hiába még is csak szép ez a mi honunk, szebb minden országnál, a melyet láttam !

No de nem lévén feladatomb most saját hazámat dicsérni, hadd folytassam San-Francisco leírását.

Megérkezve San-Franciscóba, s elhelyezkedve elég kényelmesen Mr. Gaihard francia vendéglőjébe, első dolgom volt felkeresni az osztrák és magyar consult, hogy tőle több dologra nézve felvilágosítást nyerjek.

Hochhoffer consul úr, kihez ajánló-levelem is volt, a legelőzékenyebben fogadott, sőt szívéllyességében anyyira ment, hogy fiumei születésű titkárárt, Negovetič urat e napra rendelkezésemre bocsájtván, maga megkérte őt, hogy a lakás-keresésben segítségemre legyen.

Negovetič úr, ki magyar érzelműnek vallja magát, bár szép anyanyelvünket nem bírja, igen megörült, hogy én mint magyar, compatriótája vagyok, s még nagyobb volt öröme,

midőn olaszul szólítottam őt meg, s kértem, hogy beszélgetésünket a németről e nyelvre tereljük.

Talián honfitársam egy amerikai hírlapból több címet írván ki, mi egy pohár friss ser elfogyasztása után nyakunkba vettük a várost.

Úgy látszik, az első alkalommal kedvezett a szerencse, mert beállítva a Mc. Allister-Street 1053 számú házába, anyyira megtetszett a butorral együtt kibérlendő szoba, hogy én minden további buza-vona nélkül azt csakhamar 10 dollár havi bér mellett ki is vettem.

Házi-uram s annak tömzsi, gömbölyű kis élete párja igen jó amerikai embereknek látszanak; nemkülönben három csinos kis házi kisasszonyom is, kik a mint megbarátkoztak velem, fő czéljokul tüzték ki, hogy ezen exoticus hungarian gentelmant mielőbb beavassák anyanyelvök titkába.

És én már előre látom, hogy ily szép szemű, csevegő kis élő grammatikák mellett rövid idő múlva Byront és Shakespearét is eredetiben fogom olvashatni, és hálául fáradságukért teljes correctkiejtésű amerikai angolsággal fogom nekik mondhatni: «You is very beautiful», «You is very dear», mi szép hazánk nyelvén, természetesen szabadon fordítva, annyit tesz, hogy: «szép vagy babám», «kedves vagy galambom».

San-Francisco jelenleg több mint 350 ezer lakost számol, s az oceánnak oly előnyös helyén terül el a legjobb természetes kikötő gyanánt szolgáló hasonló nevű öböl mellett, hogy ezen előnyös helyzetének köszönheti azt, hogy rövid pár év alatt a világkereskedelem egyik fő-emporiumává nőtte ki magát, s ma már egész Amerika nyugati partján, Valparaisot, St.-Jagot és Limát sem véve ki, úgy kereskedelem, mint nagyság tekintetében az első helyet foglalja el.

Hogy San-Francisco mily rohamosan emelkedik, elég bizonyíték az, hogy 1848-ban lett az első aranykeresők által alapítva.

Úgy San-Franciscónak, mint általában Californiának tengerpart-vidéke, talán Quito fensik és Himalája vidéke után legkedvezőbb klimatikus viszonyokkal bír, s a mennyiben Himalája vidékét gyakori kolera-járvány látogatja, Californiát pedig ember-emlékezet óta semminemű epidemia sem kereste fel, ez utóbbinál mindenesetre kellemesebb tartózkodási helynek tekinthető.

San-Franciscóban örökös tavasz van; a tél és nyár közötti különbség ép úgy mint a tavasz és őszi közötti is, oly csekély, hogy alig észrevehető, s ha november hóban be nem állanának a nem éppen gyakori esőzések, s nem adnának ez által a télnek a nyárnál különbözőbb jelleget, hiába vennék kezünkbe a hőmérőt, mert az ezen hónapokban sem mutat észrevehető különbségeket.

A tavasz, nyár s őszi hónapokban, vagyis ápril elejétől november végéig Californiának nyugati partján s így San-Franciscóban is, az eső a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, az éjszakák azonban hűvösek s telvük erős harmattal.

Az erős harmatoknak tulajdonítható, hogy California vegetatiója, daczára a kevés esőmennyiségnek, mely azt áztatja, még is igen szép zöld és buja.

Különös, hogy San-Franciscóban a nyári hónapokban, májustól szeptemberig, naponta délután egy órakor rendszeren beáll a passát szél, s kedves, egyenletes áramlatával megtisztítja a levegőt s annyira lehűti azt, hogy könnyű felöltő használatára szükségessé válik.

Ezen passát szél néha azonban kiállhatatlan is tud lenni, mert megtörténvén, hogy a rendesnél erősebben állván be, felemeli a tengerpart mentén lévő, apró sárga homokot s annyira elárasztja a várost ezen kellemetlen vendéggel, hogy utána mindent sárga fátyol borít; és szükséges a rendes szél fuvalma, hogy ezen sárga anyagtól megtisztítván a fákat és utcákat, San-Francisco a régi képét ismét visszanyerje.

Szeptember elején a passát szelek megszűnnek s május elejéig a csendes időszak áll be.

Nagy viharokat avagy orkánokat sem San-Franciscóban, sem általában a pacific tenger mentén nem ösmernek, a vilámlás is a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

A vegetatio ez áldott földön soha sem szünetel s miután a természet nem alszik, a fák sem ejtik el leveleiket, de évről-évre jobban fejlődvén, oly magasságot s terjedelmet érnek el, minőt sehol az egész világon.

Californiában és a vele északról határos Oregonban vannak a világ legnagyobb fáí, melyek között a leghíresebb a «Dead Giant» (halott óriás) és az állítólag 400 lábnaál magasabb mamuth-fák a Gosemith-völgyön.

Úgy San-Francisco vidéke, mint általában egész California el van halmozva a legfestőibb tájakkal, a leggyönyörtűbb völgyekkel, de mindenesetre mindezek közt a világhírű Gosemith völgyet illeti a babérkoszorú.

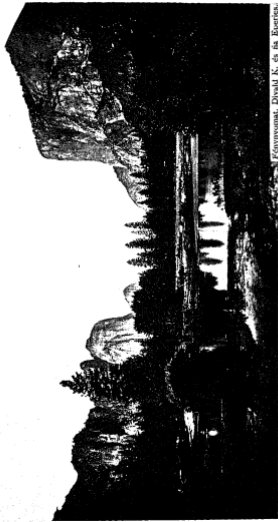
Verbrugge testvérek e bámulatos völgy szépségét következőképen ecsetelik :

«A fák színe halvány, a szürke sziklák fénytelenek, de a természet ezen legszebb alkotásának egyik hiányát pótolandó, szaporitá a csodákat, mert a két út, mely Mercedét (városka) érintve vezet a völgybe, kiállja a versenyt úgy a világ legszebb kilátási helyeivel, mint a szépségökről híres Alpések legremekebb völgyeivel is. A «Tükör-tó», oly tisztán másolja le vízében saját partjait, hogy fényképezve az eredeti tavat és a vízben visszatükröző képet, kell, hogy teljesen két egyenlő alkotást nyerjünk. Mindenütt vízesések élénkítik a völgyet, a Gosemith zuhatagja ezer méter magasságról hull le, a Vernall-esés szépsége kimondhatatlan ; nincs festő, ki szebb keretet alkothatott volna mint az, melylyel a természet ellátta. A minő félelmes és hatalmas a Nevada, épp oly szelid s kedves a «bried-veil»-esés ; bried-veil, menyasszonyi fátyol,

Fényképezte: Devold K. és fia, Eperjes.

Az úgynevezett „Dead Giant” (halott-óriás) a Yosemite-völgyben.

Fényvornat. Divald K. és fia Eszterés.

Részlet a Yosemite-völgyből
California államban.

megérdemli költői elnevezését, mert valóban oly lengeteg oly átlátszó, mint a legfinomabb selyemszövet, melylyel a szeszélyes szellő játékot űzve, mint könnyű párát ide s tova lenget.*

Hogy San-Francisco és környékének gyümölcsterméséről fogalmat szerezzünk, elég, ha egyik vagy másik gyümölcskereskedést megtekintjük.

A szerény cseresznye s jó ízű meggy mellett, ökölnagyságú kerti eper diszeleg, a kajszin s finomabb fajtája, az őszi barack, szokatlan nagyságban versenyez a sárga avagy hússzinű banánnal (banánnak két faja van); füge, datolya, szamócza festői rendetlenségben van egymás mellé halmozva; a mogorva színű kokusz, mogyoró és diók megszámlálhatatlan fajai elég kontrasztot képeznek a ribizke és málna szép veres színével; s végre körték, almák s minden színű szilvák eltakarva egy-egy tobozalakú ananassal vagy óriási nagyszemű szőlőfürtökkel, nem kis módon idézik fel a gyümölcskedvelő étvágyingerét.

Ezen felsorolt gyümölcsök legnagyobb része másutt is található ugyan, de csak a megfelelő idényekben, együtt és egyszerre alig.

Ily szerencsés San-Francisco a kapás növények dolgában is; friss burgonya, zöldség s főzelékhez való az egész éven át nagy választékban áll rendelkezésére a gazdasszonyoknak; carfiol, spárga és articsoka sem fogy el soha; káposzta, kel és mindenféle saláta bőven van mindig; azonkívül oly számtalan fajtájában válogathat a szakács az általam nem ösmert zöldség s főzelékekben, hogy én látva azok vásárlását, röstelni kezdettem kertészeti tudatlanságomat.

San-Francisco dombos talajon terül el, utczái mindazonáltal egyenesek és szabályosan vannak vezetve.

Az utczai közlekedést nagyszámú lóvasutak és kitünő berendezésű kabel-(sodrony) vasutak közvetítik.

Az omnibus itt teljesen ösmeretlen.

A város házai, nagyon is eltérőleg Amerika többi nagy városától, egy-két, legfeljebb három emeletesek és többnyire fából vannak építve; a kőházak azonban már nem ritkák s napról-napra teret hódítanak.

Az épületek nagy csinnal vannak készítve, s igen tisztán tartva; elől többnyire csinos verandákkal, illetve erkélyekkel ellátva, s virító repkényekkel, rózsákkal vagy egyéb exotikus felfutó virágokkal díszítve.

Az utcák ezen szép, tisztán tartott épületek s virító növények által véghetetlen jó benyomást tesznek a szemlélőre.

Egyes főbb utcákon, természetesen a hol összpontosítva van a kereskedelem, mint például a Market-Street, Kærny, Montgomery és Sacramentón a jelleg egészen más, mert ezekben a házak felfutó virágok helyett díszes kirakatokkal vannak tele.

Itt azután van a szemnek mit nézni!

Egyik boltban európaiasan öltözött okosfejű japáni árulja országa különlegességeit; másokban khinai ül nemzeti öltönyében és hosszú czopfjával, s a legremekebb kézi hímzések igazi tárlatát mutatja némán a szemlélőnek; a harmadikban élénkszinű kajdácok rikácsolnak mindenféle ösmert s ösmeretlen nyelven, és a kanári, mint szintén száz másfajta madár, túlfütyülve egymást, boszantják a kalitokba zárt apró majmokat, melyek boszujokat ki nem elégíthetvén, erősen rázzák a vasreteszt, nevetséges grimaszokat mutatva a bámuló utzagyermekeknek; a negyedikben kitömött és preparált tengeri szörnyek ugattatják meg az arramenő kutyát; az ötödikben végre California termés-aranyát produkálják mindenféle alakban; és így minden boltban, minden kirakatban más-más lepi meg az arra menő idegent, ki San-Franciscóba jöve, hosszú ideig talál mulatságot ezek szemlélésében.

San-Francisco utcai élete nem olyan élénk ugyan, mint New-Yorké, de annál talán még érdekesebb.

Annyi nemzetiség, annyi népfaj, mint itt, talán a világ egy városában sincsen.

Az összes európai nemzetiségeken kívül, melyek itt mind képviselve vannak, ez főtanója a kínaiaknak, s (magában San-Franciscóban meghaladja azok száma a 30 ezret), a japánok is erősen képviselve vannak; négerék, malájok s a Csendes-óceán számos sziget lakói, első sorban a sandwichiekkel szintén nem kis contingenst képeznek; és végül tömérdek művelt és műveletlen indián is felkeresi San-Franciscót, az előbbieket a mexikói köztársaságiak, az utóbbiakat az utah-arizona s dél-californiabeliek képviselik.

A san-franciscoi társasélet leírásához jutván, igazság kedvéért előre kell bocsájtanom, hogy adataimat ugyan kevés személyes tapasztalatból merítettem, de miután majd két hónapi itt tartózkodásom alatt igen-igen sokat megfigyeltem, s egyről-másról személyes meggyőződéseket is szereztem magamnak, s végre szavahihető itt élő emberek e feletti véleményét is nem egyszer volt alkalmam hallani, e tárgyban tett nyilatkozatomat mérvadónak lehet tekinteni.

A san-franciscoi társas élet, nekünk nem régen Európából idejöttnek, inkább convenál, mint Észak-Amerika bármelyik más városában, és ez valószínűleg abban leli magyarázatát, hogy miután San-Francisco első urai még «Erba buena» (spanyolul jó füvet jelent) korában a spanyolok valának, azok szokásai (bár maga a nép nagyjából vagy Mexikóba vagy Közép-Amerika más államaiba távozott is) némileg megmaradtak, s miután azok az igazi amerikaiak szokásainál a mieinkhez jobban hasonlítanak, természetesen azokat kellemebbeknek is tartjuk, s könnyebben magunkévá is teszszük.

Úgy San-Franciscóban, mint California többi részén is, talán Los-Angelost és San-Diegot kivéve, hol még mai nap

is tömérdek a spanyol, az uralkodó nyelv, mint mindenütt Észak-Amerikában, az angol, és kevés idevaló ember van, ki ezen kívül még más nyelvet is értsen, s még is a lakosság legnagyobb részének a typusa éppen nem az angol-szászra, hanem igen is a román népfajokra emlékeztet.

San-Francisco hölgyei általában igen csinos, kedves arcú teremtéseknek mondhatók, de természetök annál előnytelebb; no és az öltözködéshez meg éppen nem értenek semmit. Sehol annyi izléstelen rosszul varrt ruhát, mint itt, nem láttam.

A nálunk divatból kiment tournurek most itt nagy kedvelésben részesülnek; általában egész Amerikában azt vettem észre, hogy az Európában megunt divatok most itt teszik hódító körútjokat.

A zongora s egyéb zene San-Franciscóban, mint általában egész Észak-Amerikában, nagyon kedveltetik, alig van ház e nélkül. A családtagok hölgyeinek legnagyobb része többnyire konyít is kissé a zongorához, de nem dicsekedhetvén sem hallással, sem igazi érzékkel, művészetük csak a billentyűk veréséből áll.

Tömérdek operai s concert-előadás tartatik itt; de jaj azon kissé jó zenéhez szokott európai fülnek, mely azokat meghallgatta, mert ha életében nem igen hallott sok rossz zenét, úgy azt itt egy estve busásan pótolhatja. Én legalább még eddig, daczára hogy az úgynevezett első rangú helyeket jártam végig, középszerű zenét sem hallottam sehol; éneket meg éppen nem.

Most már érteni kezdem, hogy azon európai közép-tehetségeink, kik odahaza alig tudtak prosperálni, Amerikában rövid idő alatt fenomenok gyanánt ünnepeztettek.

Ne vélje azonban senki, hogy én becsmérelni szándékosom az amerikaiakat, a világért sem, csak igazságosan ítélem meg az állapotokat. Én részemről általában a viszonyokkal

meg vagyok elégedve s becsülöm is az amerikaiak szabadság-s egyenlőség-érzetét.

De a mint bevallom, hogy Amerika ipar, vasút s kereskedelem tekintetében nagyon is Európa előtt áll, úgy másrészt nem restelem kijelenteni, hogy zene, művészet, jó ízlés és a társadalmi téren még igen is mögötte van.

No de miután mindenhez idő kell, hiszem, hogy nem sok idő múlva Amerika e téren is óriási haladásokat fog tenni.

San-Francisco egyik fő-nevezetességét mindenesetre a kínai városrész képezi, s azért nem lesz érdektelen, ha e városban tett több órai sétámat röviden leírom.

Egy a kínai városrészben alkalmazott intelligens kínai titkos rendőr-tisztviselőnek mutattatván be, az szives volt engem, két francia és két itt időző texási urat egyik esti kirándulásra meghívni.

Miután kis karavánunk hat tagból állott, s mindnyájan jó revolverrel valánk ellátva, s így még az esetleges, s a kínai városban nem éppen ritkán megtörténni szokott, éjjeli megtámadás ellen is biztosítva, neki indultunk a nagy felfedezési útra.

A mint elhagytuk a Pine-Streetet s egy gyanus sötét utcán keresztül haladtunk, előttünk állt a jelleg s kinézésre nézve igazi ázsiai város. Azt képzelné az ember, hogy Canton avagy Peking élénkebb utcáin járkal.

Az utcákat végig megszámlálhatatlan lampion világítja meg; a boltok czépei keresztben lógnak a házak falain s óriási kínai ákom-bákomokkal vannak tele írva; nagy papirosokra festett krokodilusok s tátott szájú, tüzet okádó óriási sárkányok meresztik ijesztőleg veresre festett szemöket az idegenre; az Ázsiából magokkal hozott nemzeti öltözetbe burkolt, ide s tova mozgó czopfos alakok, megvilágítva a lampionok halvány fénye által, valódi kísértetek módjára, gyanus és kérdő tekintetet vetve reánk, sompolyogtak el mellettünk.

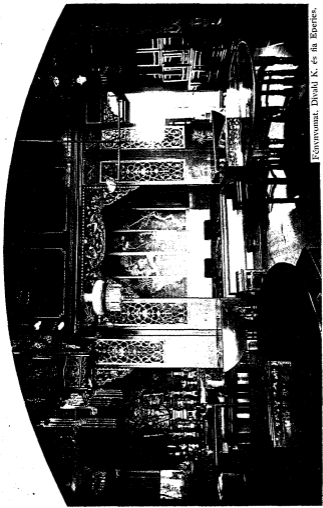
Legelső utunk a kínai protestáns missióba vezetett, hol éppen esti imára gyülekeztek az intézetben lakó protestáns kínai leánykák. Az intézet igazgatónöje, egy amerikai matróna, a legszívélyesebben fogadott, s tiszteletünkre egy esti előadási órát rendezett.

Mindannyian el voltunk ragadtatva a kínai leánykák okos feleletei és a zsoltárok tisztán való eléneklése által. A leánykák, úgy látszik, jól érzik magokat ezen helyen, mert mindannyi jókedvű volt, s a legszívesebben s minden elfogultság nélkül feleltek a feltett kérdésekre. Miután nevünket még beírtuk a nagy látogatók könyvébe s búcsút vettünk a szívélyes igazgatónőtől, folytattuk körútunkat.

Innét egy zománcz-művészhez vezetett sétánk, ki egy primitív mécs világítása mellett éppen nehéz munkájával vala elfoglalva, és mindjárt előttünk bizonyítá be rendkívüli ügyességét.

Legközelebbi látogatásunk a kínai templomot illeté, hol Budha istennek, s ha nem csalódom Confuciusnak is, ezer apró szentéktől körülvett, óriási ijesztő szobrai díszeltek. Az itt felhalmozott bronz- és réz-edények, fa-faragványok és mindenféle remeknél remekebb vázák igazi gyűjteménye különösen lekötötte figyelmünket; nem kissé tunk fel különösen a templom oldalfalaira festett állatszörnyek is, melyek bizonyára a lélekvándorlást akarják jelképezni.

A templomból egy gazdagon berendezett kávéházba mentünk s egy igazi kínai teát s édességeket fogyasztottunk el; onnét pedig egy undorodásig piszkos földalatti lebuja, az opium-szívás szenvedélyének tanyájára jutánk. Borzasztó hely! A nádból font fekvőhelyeken, összeaszott, görnyedt sárga alakok henteregtek; a falakon ezerlábú férgek s más csúszó-mászó bogarak ezrei mászkáltak; a fekvő alakok egy némelyike szájában tartva az opium-pipát, erős szippantásokkal szívá be annak bódító füstjét; mások az opium-szívás

Fényvonalat, Divald K. és fia Éperies.

Elsőrangú kínai kávéház San-Francisco kínai városrészéből.

szédítő hatásától mély álomba merülve, halott módjára feküvének, s bizonyára régi időről álmodva, a kínai falakon harczolának, és hősiezen verék vissza a mennyei birodalmukba betörni szándékozó mongolokat; ismét mások ásitva dörzsölék szemeiket, mert a kedves mámorító álomból éppen e pillanatban felébredve, magok előtt látják, nem a mongolokat ugyan, hanem a kíváncsi kaukazusi fehéreket. Tovább ki nem tarthattam e helyen, a talaj már égett alattam, s én a falon mászkáló szörnyeket hátamon érezve, a fojtó bűztől fuldokolva, rohantam ki a friss levegőre, rohanásom közben ígéretet téve, hogy soha, de soha többé nem fogom a kedves opium-élvezők nyugalalmát háborgatni.

Még több hasonló helyre, még több piszok-fészekbe vitt a kíváncsiság, s így alkalmunk volt eléggé megismerhetni az igazi ázsiai állapotokat. Különösen visszataszító hatása volt az úgynevezett kínai lodging-hous belsejének, mely szegényebb osztály lakása gyanánt szolgál; itt apró, piszkos, szurtos szobákban 15—20 ember összeszorulva tölti az éjszakát, oly penetráns, oly undorító szagot terjesztve magok körül, hogy a finnyás európainak elég, ha csak orrát teszi is e helyre, hogy a tengeri betegség előjelei mutatkozzanak rajta.

Innét egy tisztességesebb kinézésű színházba vezetett utunk, a hol egy talán már hetek óta folytatott rém-drámát adtak elő, s ez annyira rémes volt, hogy mi is megijedtünk s megszöktünk tőle.

Végre még egy macao kártya-barlangot néztünk meg, a hol nem kis meglepetésünkre, a kínaiak között több igen gyanus kinézésű amerikai is részt vett e nemes mulatságban, melynek vége nem ritkán egy-egy késszúrás szokott lenni.

Örömömre körútunknak nemsokára vége szakadt, s én könnyebben lélegzettem, midőn végre valahára a tágas Kærny-Street villanynyal világított házsorai között találtam magamat.

Miután hosszabbidőt tölték San-Franciscóban, volt alkalmam a város környékét is megtekinteni. Első sorban a Golden-Gate park az, mely említést érdemel.

Egyike a legszebb nyilvános kerteknek, melyeket Amerikában láttam, különösen növényzete s fekvése olyan, hogy egyik sem versenyezhet vele. Közel a tengerhez, a leggyönyörűbb völgyben fekszik. Magaslatairól az oceán beláthatatlan vizét bámulhatjuk.

Növényzete teljesen tropikus; a leggyönyörűbb pálmák és kaktuszok, magnoliák és sicamorok óriási nagyságban díszlenek; ficusok, oleanderek s száz meg száz faja a meleg égövi növényeknek örökös virágzásban van. Agavék meg oly nagyságban, hogy a szegény európai elbámul látásukon. A madárvilág is teljesen más, mint nálunk; oly szép színű, s általam nem ösmert szárnyasok repkedtek körülöttem, hogy egy ideig azt képzelém, Ceylon avagy Sumatra szigetén vagyok.

A Golden-Gate park gyönyörű üvegházzal rendelkezik; meg is néztem azt, és soká bámultam gyönyörű floráját, de miután kedves volt tanárom, Hazslinszky Frigyes úr nem volt mellettem, nem igen tudnám elmondani a magában foglaló ritkaságok botanikus neveit.

A Golden-Gate park délutánonként összejövetelel pontját képezi a san-franciscói haute voléának, illetve pénz-aristocrátiának. Kitűnő utain hemzsegnek a szebbnél-szebb fogatok, különösen a boghik (egy lovas négykerekű könnyű kocsik) tömege lepi el a széles kocsitakat.

A Golden-Gate parkból sétám az oceán partján lévő Kliff-Househoz vezetett.

A Kliff-House egy vendéglő, mely a tengerpart meredek sziklájára van építve, s a tengerre szülő nagy erkélyekkel ellátva.

A Kliff-House alatt tengerből kiálló sziklák terülnek el,

Fénynyomat, Divald K. és fia Eperjes.

Tengeri fókák és borjúk (Seal Rocks) csoportja

A San-Franciscótól egy órányira fekvő Cliff-Hause mellett.

melyeken a tengeri fókák és borjúk ezrei melegednek a nap sugarain, és bámultatják magukat a Kliff-House erkélyéről néző idegenek által.

E fájdalmas nyöszörgést hallató vízi emlősök úgy tapadnak a nap hevétől melegített sziklákra, mint az óriási hernyók a fa leveleire, és midőn a vízből kijövet átmedvesedve másznak fel a kő ormára, rengeteg piócákra emlékeztetnek.

A sziklák szabad helyeit, melyeket ezen szelid állatok lakásul választottak, a vízi madarak ezrei lepik el. Vad kacsa, vad lúd együtt van a fehér sirálylyal s a fekete halálmadárrel; a halász-sas és más tengeri ragadozó madarak szintén nem kis számmal igyekeznek a sziklák jobb pontjain helyet hódítani, s merészségökben néha annyira mennek, hogy mint nálunk a varjak a pocsolyában hentergő disznóra szállnak, ők is a szunnyadozó fókák hátát választják nyugóhelyül.

Innét felmentem a Sutro-Heights-ra, Sutro-magaslatra, és soká bámulám az alattam messze elterülő California szép kék partjait, melynek körvonalai a tenger vizével látszanak már a messze távolban összefolyni, elmerengtem a nagy oceán nézésében, melynek láthatárán nem egy kisebb s nagyobb vitorlás és gőzhajó bontakozott ki a messze homályból, s jó széllel avagy erős gözzel közeledett a biztos révül szolgáló san-franciscói öböl felé.

A Sutro Heights egy német (milliomos) tulajdonát képező park, mely remek kilátásán kívül arról nevezetes, hogy több ezrekre menő értéktelen szoborral van túltömve.

Egy más alkalommal meglátogattam Oklandot s a tengerpart mellett idillikusan fekvő San-Brunnot s az ezeknél még szebb San-Rafaelt.

Ez utóbbi két órai távolságban fekszik San-Franciscótól, s oly szép, hogy a paradicsom sem lehetett nálánál különb. Ezen szépségét azonban annyira kihasználták az élelmes vállalkozók az ott épített drága hotelekkel, hogy a szegény

ember e vidék szépségét alig élvezheti, s nagyon rövidre kell szabnia itt tartózkodási idejét, ha azt nem akarja, hogy különben is megcsappant tárczája teljesen ki ne ürüljön.

Végre még megnéztem a San-Rafaelhez közel fekvő szőlő-culturákat, s látva azok termő-képességét, teljesen osztom azon milliomos szavait, ki, midőn a szerencsétlen aranykeresést abbahagyva, a bortermelésen meggazdagodott, felkiáltott:

•Mit b. nya mélyén nem lelék,
A szőlő termé azt,
S most tárna hely't a pincze nyújt
Nekem bőven vigaszt!•

MÁSODIK RÉSZ.

I.

SAN-FRANCISCÓTÓL — AL-PASSOIG.

San-franciscói tartózkodásom alatt megösmérkedtem két magyar úri emberrel, u. m. Sz sy gyógyszerészszel és O d Nándor volt felső-magyarországi kereskedővel; az első a szabadságharcz befejezése után, az utóbbi pedig ezelőtt mintegy 7—8 évvel jött az ígéret földének, Californiának fővárosába, másokhoz hasonlólag, szerencsét keresendő.

Sz sy úr, ki már igen koros ember, negyven évi Californiában való tartózkodása alatt teljesen elfeledte szép nyelvünket s igazi amerikai polgárrá lett; O d úr pedig, ki igen tanult, művelt ember és valaha szép vagyonnal is rendelkezett, jelenleg nem a legjobb anyagi körülmények között él, daczára hogy foglalkozását — élő virágoknak az élénkebb utcák sarkán való elárusítását — nagy kitartással s teljes odaadással végzi.

Midőn ez utóbbit szerény lakában meglátogattam, anynyira elérzékenyedett, hogy a könnyek csak úgy hullottak szeméből; elmondotta amerikai élményeit s azon küzdelmeket, melyeken keresztül kellett magát törnie, hogy mostani csekély jövedelmi forrását megteremthesse; bevallotta egyúttal őszintén azt is, hogy nem kíván többet szerezeni, csak annyit, hogy visszatérhessen hazájába, a szép Magyarországba,

s ott bárminő egyszerű körülmények között tölthesse életének végnapjait.

Dr. Cz . . . y hazánkfia, kit valaha személyesen ösmer-tem s kit reményem volt San-Franciscóban találhatni, már pár év előtt halt meg és pedig szegényen, elveszítve teljesen szép vagyonát, melylyel rendelkezett.

Több magyar is van még San-Franciscóban, de mint hallám, mindannyi a legszerényebb körülmények között él; California az ígéret földje, — mint látszik, — nem pazarlá-aldását szegény idetévedt s meggazdagodni kívánó honfi-társainkra.

A San-Franciscóban töltött utolsó pár napot búcsúláto-gatásokkal s folytatandó hosszú utamhoz szükséges tárgyak bevásárlásával töltém.

Julius 1-én estve nyolcz óraker ültem vonatra, hogy átszelve California déli részét, Arizona, Új-Mexikó és Texas állam egy részén keresztül, elérjem Amerika második legne-zetesebb köztársaságát, Mexikót.

California legdélibb részén, a hova vonatunk reggel érkezett, a vegetatió már teljesen tropikus jelleget ölt, és különösen Mojava és Los-Angelos között, hol a természet gazdagságának tetőpontját éri el, a gazdag mezőkön s gyö-nyörűen cultivált farmokon nem egy karsú pálma, hatalmas aloé s óriási nagyságú kaktus ragadta meg figyelmemet.

Los-Angelosban vonatunk több órát töltvén, elég időm volt a várost megtekinteni.

Még Európából való elindulásom előtt hallottam és olvastam is sokat Los-Angelos és San-Diego szépségéről; az elsőről azt olvasám, hogy «néhány mérföldnyire a tengertől gyönyörű dombos erdőkkel körülvett gazdag völgyben terül el, szegélyezve mesés szépségű kertekkel, a másik a tenger partján a legszebb kilátással dicsekszik a beláthatatlan nagy-ságú Csendes-oczeán gyönyörű alkotású partjaira, s úgy télen

mint nyáron át gyűlőhelyét képezi a tengeri fürdőket használni kívánó dúsgazdag californiai családoknak*. Los-Angeles valóban megfelel úgy hírének, mint nevének is, az Isten csak jó kedvében teremthette; már alig lehet szebb s kedvesebb helyet képzelni, mint az; csinnal épült házai s az azok előtt elterülő gyönyörű kertek tropikus növényzeteikkel mindenkit elragadnak, s a távolban kiemelkedő zöld erdőkkel telt ormok mintegy szegélyét képezik ezen paradicsomi helynek, mely bizonyára a teremtő által eredetileg az angyaloknak (los angeles) készült, még a csergedező tiszta vizű patak is benne van, mely állítólag a paradicsomot is átszelte.

Los-Angeles lakossága nagyon kevert; itt képviselve van az ember a legfehérebb bőrűtől a legfeketébbig s a legexotikusabb népfajok a kaukázusival oly egyetértésben s barátságban látszanak lenni, mintha mindannyian egy fedél alól kerültek volna ki s egy anya tején nevedtek; az alsóbb osztály azonban túlsúlyban a négerek és kínaiak által van képviselve.

Los-Angelest már későn estve hagytuk el, s így nem volt a sötétség miatt többé alkalmam gyönyörködhetni a szép Californiában.

A nap fölkelteivel azonban, midőn én is kinyitám szememet, meghökkenem azon óriási különbségen, melyet egy rövid éjszaka elibém varázsolt; tegnap a legtermékenyebb vidék szépen fekvő városaival s kedves farmjaival képezte a tájék fő jellegét, ma pusztá, terméketlen sivatag, nyomorult indián kunyhóival képezi azt; tegnap a kellemesen sütő nap a langyos, kedves tengeri szellővel mintegy új életet látszott adni a kifáradt emberi testnek, ma már kora hajnalban a száraz s szellő által nem zavart forróság lankasztja s gyengíti azt. Az utasok velem együtt valószínűleg mind azon gondolkoznak: «hogy minő lesz majd a forróság délben, ha már hat órakor hajnalban ily tűrhetetlen».

A reggeli órákban elértük Észak-Amerika a Csendes-tengerbe ömlő folyóinak legnagyobbikát, a Colorado Rivert, mely itt egyszersmind határát képezi California és Arizona államnak. A Colorado-River hídján keresztül haladva, benn valánk Arizonában s elértük annak fővárosát, Yummát.

Megállva Yummában, vonatunkat különös népcsoportosulat vevé körül; félig meztelen testű, sötét hosszú hajú, tetovirozott arcú alakok, csillogó szemekkel s táguló orrczimpákkal vadúl tekintének reánk, s oly kihívó módon mérték végig a kiszálló utasokat s különösen azokat, kiket a természet szép dús hajjal áldott meg (én nem tartozom azok közé), mintha mindannyin a scalpirozás művészetét akarják végrehajtani; s ki tudja, talán végre is hajtanák e nemes mesterséget, ha az a sok, erősen felfegyverkezett amerikai katona, mely nem csekély számban lépé el a perronokat, akadályúl nem szolgálna nekik.

E kedves alakok az «apache» indiánok voltak, Észak-Amerika déli részeinek legvadabb s legveszedelmesebb lakói, kik még jelenleg is sok tenni valót adnak az amerikai rendőrség- és katonaságnak.

Mint hallám, nem tartozik Arizonában a ritkaságok közé, hogy e vérengző szörnyek még ez időszereleg is éjjelenként meglepjenek egyes fehér emberek által lakott telepeket, avagy más jó természetű indiánok falvait s azokat — mindent fölégetve — vandal módon kiirtsák, természetes, legyilkolva minden élő lényt, mely elibök kerül. Ezen ok miatt az amerikai kormány Arizonában tömérdek erődöt építtetett, melyek telvék katonasággal s ily módon sikerült nagyjából elejét venni ez emberi hienák garázdálkodásának.

Szerencse, hogy e népfaj, mely az Egyesült-Államok minden törekvése mellett sem szelidíthető meg, talán éppen vadságánál fogva fogy napról-napra. Ezen «apachek» között is vannak kivételek, kik — ha másért nem, hát a félelem

Prírodný pamiatka, Divadlo K. a S. K. K. K.

«Apache» indiánok Arizonából
Mohave erőd vidékéről.

miatt — megélnék a fehérek között is, de kebelökben minden-
 esetre gyűlöletet táplálnak irántuk, s csak az alkalomra vár-
 nak, hogy gyűlöletük tárgyán bosszújokat kielégíthessék.

Minden Yummában avagy az «apache» indiánok többi
 területén élő fehérek erősen felfegyverkezve járnak, hogy
 szükség esetében meg tudják magukat védeni ezek támadásai
 ellen. Az utasok is, kik Arizonát passzírozzák, mindenkor
 fegyverrel vannak ellátva.

Az amerikai katonaság és rendőrség rendes körülmények
 között elég humánusan bánik velök, de ha veszedelmeseknek
 mutatkoznak, kéréllhetetlenül küldi őket a más világra, hol
 azután, ha tetszik nekik (miután természetesen csakis a po-
 kolba juthatnak), folytathatják az ördögökön nemes mester-
 ségöket, a scalpirozást.

Yummában több fölfegyverezettkatona szállt vonatunkra,
 hogy esetleges megtámadtatások ellen az utasok védelmére
 szolgáljanak, mert nem egyszer történt, hogy a vasút meg-
 nyitása után, mindjárt az első időkben, megtámadták a vo-
 natokat, az utasokat leölték s mindent kifosztottak.

Ösmerve az apache-indiánok szép szokásait s azt is
 tudva, hogy Yumma s Arizona déli része, melyen éppen utunk
 vezetett, nekik főfészkek, nem fognak csodálkozni kedves
 olvasóim, hogy midőn kiszállva a vonatból, magamat az
 «apachék» által körülvéve láttam, erősen szorítám kezemet
 a zsebembe rejtett revolver markolatára, hogy szükség eseté-
 ben minden lelkiismereti furdalás nélkül küldhessek néhány
 darabot testvéreik, a dámonok közé.

Yummát elhagyva, benn voltunk Dél-Arizonában, egész
 Amerika legforróbb vidékén.

Hogy Dél-Arizonának minő meleg égalja van, legyen
 szabad dr. Löw több évi megfigyeléseiből néhány adattal
 szolgálni; ezen megfigyelések épen Mohave-erődre vonatkoz-
 nak, mely állomást délelőtt tíz órakor értük el.

Dr. Löw adatai szerint fent nevezett helynek közép-melege az év legforróbb hónapjában (?) 34.2° Celsius, tehát sokkal melegebb mint Cairóé Egyiptomban, sőt melegebb mint Rhadamezé a Sahara-sivatagon, a mennyiben az előbbi 29.9° Celsius, az utóbbi pedig 32.1° C. Dél-Arizona évi közép-melegét ugyancsak dr. Löw 24.4° Celsiusra teszi, mi oly sok, hogy az a legforróbb égővek hőmérsékét is felülmúlja. S hogy e megfigyelések mennyire igazak, eléggé bizonyította azon tűrhetetlen hőség, melyet egész arizonai utunk alatt éreztünk. A hőség tetőpontját déltájban Casa-Grande állomáson érte el, hol — mint saját szememmel meggyőződtem — az állomásra függesztett hőmérő árnyékban 116° Fahrenheitra emelkedett, napon lehetett $140-145^{\circ}$ Fahrenheit.

Mindannyian, férfiak és hölgyek oly negligében ültünk helyeinken, hogy rendes körülmények között az illetlennek tartatott volna, de miután szükség törvényt bont, egymás lenge tolettjein éppen nem akadtunk meg.

Még életemben nem izzadtam annyit, mint ezen huszonegy óra alatt, melyet Arizona és Új-Mexikó forró égőve alatt tölték.

Epedve vártuk az estét, mert azt hívők, hogy kissé lehűlvén az idő, szenvedéseinktől megmenekszünk; de nem úgy történt, mert bár a meleg némileg engedett is, a hőmérő annyira még sem szállt le, hogy az idő élvezhető legyen, avagy hogy alvásra lehessen gondolni.

Egyedüli szerencsénk az vala, hogy vonatunk bőségesen el volt jéggel látva s így kedvünk szerint ihattuk a jeges vizet, avagy a drága, jégben hűtött sert, melyektől természetesen még jobban izzadtunk.

Daczára, hogy magam is eleget szenvedtem a hőségtől s ellankadtam teljesen, még sem állhattam meg, hogy megfigyelésemet, különösen a hölgyekkel szemben meg ne tegyem.

Erdekes volt, de talán kissé sajnálatra méltó is, egy a teremtő által igen dús természettel megáldott nő küzdelme a hőség ellen; eltekintve attól, hogy e nő már különben is koros volt, tényleg nagy mérvben állott a meleg hatása alatt, daczára hogy ruhája oly lenge volt, hogy azt bátran egy sűrű pókhálónak lehetett volna tekinteni. Ez öltöny különösen a férfi közönség fiatalabb részének sok tréfás megjegyzésére szolgált okul.

A verejtéke e hölgynek valóságos patakként hullatá az izzadságot, terjedelmes mellét pedig oly sóhajok és fuvalmak árja hagyá el, hogy az bátran egy kitörő orkán előhírnökének volt tekinthető. Fejére, nyakára, sőt kebelére is folyton rakta a jeges vízbe mártott kendőket, s ugyancsak munkát adott a szegény néger szolgának, ki teljesen lefoglalva általa, alig bírta hordozni a kocsi raktárából a sok jeget, melyet az ökölnagyságban nyeldesett lefelé.

Ezen tisztos matróna minden szenvedése mellett is igen egészségesnek és jókedvűnek látszott lenni, mit rendkívüli jó étvágya s folytonos nevető beszélgetése eléggé bizonyított; reggeltől estig folyton evett s annyira ellátta beszéddel szomszédjait, hogy azok a legnagyobb megerőltetés mellett sem jutva szóhoz, nyugodtan törülték le az izzadságot homlokukról, azon gondolkozva valószínűleg, hogy mennyit ehetik s mennyit beszélhet e hölgy akkor, ha az időjárás rendes hőmérsékkel bír?

A vidék, melyen keresztül haladtunk, terméketlen, jobban mondva, teljesen cultiválatlan volt, de mindazonáltal tekintve a növényvilágot, az érdekesnek mondható. A merre csak haladtunk, kaktusok, yucák és az aloék családjához tartozó agavék diszíték a tájat egyes bozótokkal szegélyezve, melyek árnyában, ki tudja, nem-e nyujtózik egy-egy kuguár avagy leopárd s lesve várja prédáját, a szegény kengurut vagy vad kecskét, melyek a két előbb említett ellenségekkel együtt Arizona fő állatvilágát képezik.

Éppen úgy mint Utah államban, Arizonában is igen gyakori a kivándorlók legnagyobb ellensége, a csörgő kigyó. Arizonában nem ritkán elvadult tevéket is találnak, de azt, hogy ezen állatok hogyan jutának ide, senki sem tudja, annyi azonban bizonyos, hogy nem tartoznak Amerika és állatvilágához.

Hogy Arizona mennyire lakatlan még, elég bizonyíték az, hogy 5312 geográfiai □ mérföld nagysága mellett (olyan nagy mint Magyarország) összesen csak 40—42 ezer ember lakja.

Yummán kívül Arizona állomásai közül még megemlítést érdemel Tucson és Benson, az előbbeni ebéd-állomás, utóbbi pedig egy mexikói vasút elágazását képezi, mely Sonora államon át Quajmas, a Csendes-tenger partján fekvő kikötő-város-hoz vezet.

Stein-Pasnál Új-Mexikóba értünk, s egész a Rio-Grande folyóig ezen állam területén haladánk; Új-Mexikó déli része teljesen azonos Arizonával s így azzal külön foglalkozni nem fogok.

Átkelve a Rio-Granden, Texas államban valánk s csakhamar elértük Észak-Amerika s a mexikói köztársaság határát képező El-Passo állomást.

II.

AZ ÉSZAK-AMERIKAI EL-PASSO ÁLLOMÁS S A MEXIKÓI PASSO-DEL-NORT.

El-Passóba reggeli hét órakor érkezett a vonat, de miután csak este hat órakor volt Passo-del-Nortból tovább indulandó, én bérkocsiba ültem s elhajtattam az úgynevezett hétel Grandeba.

El-Passo talán 4—5 ezer lelket számlál s így képzelni lehet, hogy a hotel Grande ezen lakossághoz is van arányítva; mindazonáltal elég csinos s elég confortal berendezett kis szálloda.

Miután El-Passo határ- illetve végállomása az Egyesült-Államok Southern-Pacific-vasút-társulatának s határa magának a köztársaságnak is, podgyászomat San-Franciscóból csak ideig adhattam fel s azért azt itt ki kellett váltanom és szintén a szállodába vitetnem.

Daczára hogy El-Passo jelenleg még kevés lakossal bíró hely, mégis elég érdekes arra, hogy megtekintessék, és tekintve, hogy több vasút gőczpontját képezi, nagy jövővel is bír.

A városka színezete egészen keleties, ezen jelleget nemcsak a bizar színű tetőzet nélküli házak s az azokat itt-ott diszító egy-egy kaktuszok avagy pálmák segítenek elő, de maga a lakosság igazi keleti típusával is megerősít. Még a jó csacsi és öszvér is, mely keletnek leghasznosabb és legkedveltebb házi állatját képezi, itt is erősen képviselve van, sőt omnibuszok s a városkát átszelő tramway-ek vonásához is általánosságban azok használtatnak. Az ember végig menve El-Passón, valóban Konstantinápoly egyik külvárosában képzelet magát, bár a török kaftán helyett itt a mexikói vállra vető, s turbán helyett a nagyon széles karimájú kalap dívik.

Daczára az afrikai hőségnek, mely ezen ázsiai jellegű amerikai városkában uralkodott, én annak utcáit keresztül-kasul jártam; sőt jó távolra elmenve a városon kívül, egy igazi indián falut is volt alkalmam megtekinteni; a falu vályogból készült, ablak s tetőzet nélküli házai különös benyomást tevének reám; messziről nézve egy elpusztult helység romjainak tekintém, s csakis midőn közel juték hozzá, láttam, hogy az nagyon is lakva van és eredetileg így épült. A házak előtt nagy számmal guggoltak az indián férfiak és nők, félig avagy egészen meztelen gyermekeikkel együtt, s mindkét

nem erősen fújta a bodros füstöt a különös tölcséralakú, de szár nélküli pipákból.

Belépve a faluba, nagy lett a lakosság között az élénkség, férfiak és nők fölkeltek helyeikből megbámulni a tola-kodó idegent, ki nyugalmokban zavarni meri őket. Jó természetű indiánok lévén, a legnagyobb biztonságban érezhettem magamat közöttük.

Elhaladva a házak előtt, a férfiak szívélyesen üdvözöltek, a nők pedig különös tekintetet vetének reám, a gyermekek ujongtak s krajezárt (már tudniillik amerikai) kértek tőlem; a furcsa hegyesfülű s alakra a farkashoz hasonlító kutyák pedig erősen megugattak, s úgy látszik, hegyes fogai-
kat szívesen megpróbálták volna európai bőrömön, ha attól amerikai gazdáik erélyesen vissza nem tartják őket.

En körültekintve, egy a háza küszöbén guggoló vén indiánhoz fordultam, s jelekkel megértettem vele, hogy be szeretnék kunyhójába nézni, ő fölkel s azonnal bevezetett; a ki valaka betekintett falusi cigányaink kunyhójába (gyermekkoromban nem egyszer megtevém), tökéletesen másolatát látta az itteni indiánok lakásának, rendetlenség s piszok képezi annak főjellemvonását, bűz pedig levegőjét.

Nem soká mulathattam ez odú belsejében, mert azon undorító szag, mely orromat megüté, már annyira elbódított s elemélyített, hogy alig tántoroghattam ki a küszöbön. Szerencsém még, hogy ezen indiánoknál vagy nincsen divatban, vagy pedig kiment a divatból a békepipa elszívása, mert ha ilyen módon kénytelenítettém volna a vén indiánussal barátságot kötni, aligha nem ismétlődik azon jelenetek egyike, melyeket az «Elbe» hajón oly gyakran és tragicomikusan végig játszani kénytelen valék. Igaz, hogy a néző közönség között némi különbség lett volna, az eredmény azonban egyforma.

Daczára a szárazföldöni tengeri betegség közellétének,

kijöve a kunyhóból, néliány igen csinos indián leánykát láttam, gyönyörű tűző, fekete szemeivel hamiskásan felém pillantani, s ha nem féltém volna az indiánok bosszújától, valószínűleg több figyelemmel kísérem ezen igazán szép exotikus növényeket, melyek természetadta bájaikat nem igen tarták szükségesnek az idegen előtt — a különben is lenge ruha fodrai alá rejtegetni.

Miután még egy, az indiánok házi iparát előtűntető agyagfindzsát vásároltam s kezet szoríték a vén indiánussal, visszaballagtam a vendéglőbe, hol a fölterített asztalok már ebéddel várták az utazó közönséget.

El-Passoból a már Mexikóban fekvő Passo-del-Norte, vagy jobban mondva, Yuares városba egy külön, úgynevezett közvetítő vonat vitt át bennünket oly czélból, hogy podgyászunk a mexikói vámhivatalnokok által megvizsgáltassék.

Még soha életemben sem találtam előzékenyebb vámhivatalnokokat, mint Passo-del-Norteban (itt élő idegenek biztosítottak róla, hogy mindenütt olyanok) és mégis legszigorúbban teljesítik kötelességöket; úgy velem, mint kivétel nélkül minden utassal felnyitattak minden egyes darabot, de ha látták, hogy nincs megvámolandó tárgy, magok a legszebb rendbe hozva mindent, rakták össze a podgyászt. Aztán az a kedves modor, melylyel mindenkivel szemben viseltetnek, oly feltűnő ellentétet képez az osztrák sőt magyar is, de különösen Németország — bár rettentő díszesen felöltözött — szegletes, udvariatlan, pöffeszkedő pénzügyőreivel szemben, hogy akaratlanul is azon kérdést tettem fel magamban: «lehetséges-e az, hogy az általunk, de különösen Ausztria által oly szívesen félvadaknak tartott Mexikó hivatalnoki kara, otthon a félvadak között, ily udvarias, ily kedves modorra szert tehetett?» E kérdésre a válasz magától megjön, ha hosszabb időt e nép között lakunk, hogy tudniillik mi otthon félre vagyunk vezetve s hogy a Mexikóról írt csekély

mennyiségű könyv, mely Ausztria és Magyarországon köz-
kézen forog, a mexikóiak iránt több rosszakaratot, mint
őszinteséget tartalmaz. Nekünk magyaroknak különben, ha
elolvassuk a Mexikóra vonatkozó osztrák könyveket, eszünkbe
juthat azon pár év előtti időszak, midőn rólunk jó barátaink
szintén hasonló módon irtak, sőt a kedves német Schulverein
még mai napon is betyároknak s félbarbároknak szeret ben-
nünket a külföld előtt előtüntetni. No már pedig akármit
beszéljenek is a schulvereinisták rólunk, s az osztrákok Mexi-
kóról, egyet bizonyosan tudok s ez az, hogy pénzügyöreikre
mindenesetre előnyös volna, ha előzékenységet s modort
mexikói collegáiktól tanulnának.

Podgyászom megvizsgálása után az indulásig még ne-
hány órával rendelkezvén, azt Passo-del-Norte megtekintésére
szántam.

Passo-del-Norte elütőleg El-Passótól, már teljesen mexi-
kói jelleggel bíró város, daczára, hogy attól csak a Rio-Grande
választja el. Itt már határozott jelleget ölt a nép legnagyobb
részén a mexikói-indián typus, ezek már igazi utódai a híres
s hajdan a műveltség nagy fokán állott azték nemzetnek,
mely az utókornak oly gyönyörű emlékeket hagyott hátra, s
még szebbeket hagyott volna, ha Cortez Ferdinand vad hordái,
a keresztény civilizációleple alatt, valódi irtóháborút intézve
Moctecuhzoma (olvasd: Montezuma) mexikói császár jobb
sorsra érdemes népe ellen, azokat el nem pusztítják a föld
színéről.

Cortez hadai azonban minden kegyetlenségök mellett
sem voltak képesek az aztékek utódait kiirtani, mert azok
a magas hegyekbe vonulva, hosszú ideig teljesen elszigetelték
magukat a spanyoloktól, s később is, a spanyolok századokig
tartó nyomása alatt, ők megmaradtak igazi indiánoknak s
mai napig is azok; és különösen most, hogy felszabadulának
a spanyol iga alól, s a tisztavérű indiánok ragadták kezökhöz

a hatalmat, igen helyesen, a legmagasabb állásokra is legnagyobb részt e nép fiait helyezik, így Yuarez volt köztársasági elnök, annak utóda, Gonzales, s végül a jelenlegi elnök, Porfidio Diaz is tisztavérű indián családból származának.

Egyedüli, a mi a mexikóiakat ma még a spanyolok uralmára emlékezteti, a nyelv, mely elfogadtatván, általuk Mexikó nemzeti nyelvévé lett, és azon, a jezsuiták által a nép verejtékén épült tömérdek, de be kell vallani, szép templom és klastrom, mely az egész államban útról-útfélről kiemelkedik.

Yuarez elnök — ki a jezsuitákat és apáczákat elkergette Mexikóból — a templomokat világi papokra bízta, a klastromoknak épült tömérdek alkotmányból pedig iskolákat létesített, és behozta Mexikó-államba a teljes vallás-szabadságot, mint Európa bármely keresztény állama, kivéve Oroszországot, hol a protestantismus, a római catholicismus s más felekezetek még mai napig is elég üldöztetésnek vannak kitéve.

Mexikó teljesen polgárosult állam, s néhány év óta — különösen a papok befolyásának megszüntetésétől kezdve — oly haladást tesz az ipar, kereskedelem, művészet s tudományosság terén, hogy bizony már régen kiérdemelte Európa becsülését, s különösen megérdemelte azt, hogy már egyszer kiemelve e nemzetet a terra incogniták sorából, mi is több figyelemben részesítsük, mint eddig.

Talán a magyart kivéve, egy nemzetben sincs annyira kifejlődve a hazaszeretet, mint az igazi mexikóiban, s már ez is oly érény, hogy becsülést érdemel.

Éppen úgy, mint mi magyarok századokon át görnyedtünk idegen befolyás, idegen iga alatt, ők is századokon át érezték a spanyol jármót nyakukon, s mint mi magyarok megszabadulva a bilincsektől, élvezni kívánjuk a nebezen kivívott szabadságot s keressük az idegen nemzetek szeretetét s becsülését: a mexikói is teljes mértékben örül szabadságá-

nak s igyekszik az idegen nemzetek szeretetét s becsülését elnyerni.

Bár rövid időt tölték még Mexikóban, népét már is megszerettem, szabadságérzetét s lángoló hazaszeretetét pedig csakis becsülni tanultam.

Eltértem ugyan kissé utazásom leírásának fonalától, de szükségesnek tartottam ezen általános megjegyzéseket Mexikóra vonatkozólag addig is megtenni, míg külön tárgyalva Mexikó fővárosát s környékét, azzal bővebben fogok foglalkozni.

III.

PASSO-DEL-NORTTÓL LERDOIG.

Passo-del-Nort állomást már estve felé hagyván el, nem soká élvezhettem a vidéket, 7 óra után azonban, midőn vonatunk Terra-Blanca állomásra ért, még elég jól kivehettem a tejfehérségű földtalajt, mely az egész beláthatatlan fensíkot ellepé.

A vályogból készült tetőzet nélküli házak úgy néztek ki, mintha koczkára szelt óriási darab kenyerek úszkálnának a tej színén, a barnabőrű indiánok pedig fehér vászonlebentüjökkel tejbe hullt legyeknek voltak tekinthetők, természetesen egy kis éles fantázia mellett.

Terra-Blanca állomás (magyarul fehér föld) elnevezését is e fehér talajtól veszi; hogy e föld mit tartalmaz magában, nem lévén nagy geologus, nem igen tudom, de azt sejtem, hogy krétát.

Nem soká szemlélhettem Terra-Blanca vidékét, mert fél 8-órára már teljesen besötétedett s én az érdekes tájból csakhamar semmit sem láttam többé. Tisztelt olvasóim talán kissé

esodálkozni fog, ha hallja, hogy én július elején fél 8 órakor már semmit sem láttam, de ha aztán meggondolja, hogy én körülbelül 20 fokkal vagyis 300 magyar mérfölddel állottam közelebb az egyenlítőhöz, mint magyar hazánk szive, Budapest, belátandja, hogy igazam volt, mert bizonyára vissza fog még emlékezni az asztronomiának azon részére, mely az equatornak örök éj- és nap-egyenéről beszél.

A feljövő nap első aranysugarai Chihuahua (ejtsd Csiuaua) város gyönyörű templomának tornyain verődtek vissza; a templom egy a város közepén fekvő domb tetejéről majestetikusan emelkedik ki a többi épületek közül, s lenézni látszik azon háztömeget, mely szerényen csoportosúl körülötte.

Chihuahua fővárosa a hasonló nevű államnak (Mexikó, mint az Egyesült-Államok, szintén több állam egyesítéséből alkottatott) s mintegy 20 ezer lelket számlál. Különösen nevezetesek ezüstbányái, melyek az egész környéket ellepik, s óriási tökéet rejtnek magokban.

A bányák megművelése azelőtt az egyház, mint tulajdonos részéről történt, míg tudniillik az egyháziak a jezsuiták kezében valának, miótaazonban a jezsuiták hatalma megszűnt, a bányák is elvették az egyháziaktól s az állam, avagy ha eladattak, magánosok kezére jutának.

Chihuahua város templomának szép tornyai arról nevezetesek, hogy azokban Hidalgo pap, Mexikó felszabadítását célzó egyik nagy hazafi a spanyol kormány által hosszú ideig fogva tartatott, mignem halálra ítéltetvén, 1811. év július 30-án a város egyik terén föbe lövetett. Kivégeztetése helyére honfitársai később egy egyszerű kőszobrot emelének.

A templom építéséhez, mely valódi architecturalis szépséggel s izléssel dicsekszik, az innét talán 15 angol mérföld távolságra fekvő Santa-Eulalia ezüstbánya teljes jövedelme használtatott fel.

Chihuahua valóban festői vidékkel bír, mit különösen a régi időkre emlékeztető építkezési maradványok tesznek vonzóvá, s az itt látható romok szép mintául szolgálhatnak bármely művész ecsetére, a ki kissé lelkesülni tud a régi időkért.

Régiségei között mindenesetre első helyet érdemel a még eléggé conservált vízvezeték, aqueduct, mely állítólag már 229 tavaszt látott Mexikó egén földetülni. Ezen kor a vén Európában persze alig jön számításba, de Amerikában, hová lábát Columbus először 1492-ben és Cortes Ferdinand 1519-ik évben tévé, 229 év egy ezredet jelent.

Elhagyva Chihuahuat, vonatunk több órát keringett az érdekes «El-Coronel» hegység körül, érintkezve a Concha és San-Pedro folyók cultivált buja, szép zöld völgyeit, míg nem végre megállt a regényesen fekvő Santa-Rozalia városkánál, melynek hővizü fürdői messze földön híresek s gyógyhatású ásványvizei pedig nemcsak Mexikóban, de az Amerikai-Egyesült-Államokban is igen nagy keresetnek örvendenek.

Santa-Rozaliában való néhány percznyi időzés után ismét folytattuk utunkat s Diaz és La-Reforma helységek érintésével végre délutáni egy órakor — erősen kiéhezett gyomrunk nagy örömére — megérkeztünk Jimenesre, az ebéd-állomásra.

Jimenestől a legközelebbi megemlített érdemlő helyig, vagyis Lerdóig körülbelül öt órát tartott útunk a legérdekesebb tájak mentében; először az aloék és kaktuszok valódi erdőket képezének körülöttünk, azután völgyek s mély hasadékok váltakozva tűnének el szemeink előtt, később egyes apró tavak sima vizökkel s számos kuruttyoló békáikkal, s nyugtalankodó patakocskák virgoncz halaikkal nyujtának szórakozást; jobbra a Sierra-Madre hegység ormait látjuk ég felé nyúlni, balra hosszú vonalban terül el lábunk alatt a nagy, lagunának nevezett mocsárság, telve a legkülönbözőbb

vízi madarak ezreivel, melyek a mozdony zakatolásától felriadva, sikojtva kelnek szárnyra, menekülést keresve egy-egy nádas árnyában, mely a mocsár felületén itt-ott elötünedezik; nem egy gém, kócsag, vad lúd- és vad kácsa-csoportra ösmertem bennök, a légbé szálló V betű meg azt bizonyítja, hogy hazánk lángelméjű költője által oly szépen megénekelte darvak sem hiányozának e szárnyas társaságból.

Egy perczre szinte azt képzelém, hogy szép Magyarországon, a Balaton vidékén vagyok, s hogy azon hegyek ott a túloldalon a Badacsony, Csobáncz s Tátika ormai, ott távolabb pedig azon sárguló sziklára épült templom, Tihany, hétszeres viszhangjával.

A laguna nemsokára eltűnt, s vonatunk a leggyönyörűbben zöldülő gyapotplánták között halada végig. Ezek valának az első gyapotnövények, melyeket utazásom közben láttam.

Ki a gyapot-tenyésztés titkaiba nincsen beavatva, e plántákat könnyen óriási burgonyáknak tekintheti, mert alakjuk s haragos zöld színök valóban emlékeztet azokra.

Most egy, e vidéken ritka vendég tűnt szemembe, egy gyár kürtőjét pillantám meg, mely a fekete bodros füstöt a szél által felkorbácsolva magasan ereszté légnak; ez a lerdói gyapotszövő-gyár, mely egy német társulat tulajdonát képezvén, tömérdek indián munkást foglalkoztat, s évente 30 ezernél több bála gyapotfonalat küld Európa piaczára.

Elhaladva a teljesen európai módon berendezett nagy gyár mellett, nemsokára benn valánk a 10 ezer lelket számláló Lerdo városkában.

Lerdo állomáson a vonat 30 perczet állván, daczára, hogy az idő még csak 7 órára járt, én teljes kényelemmel megvacsoráltam; no, már az igaz! hogy egész utam alatt áldott étvágygyal rendelkeztem, s azt hiszem, hogy ha az ételek nem lettek volna oly méregdrágák, mint a milyenek vol-

tak, én busásan pótolandom azt a sok koplalást, melyen tíz napi tengeri utam alatt keresztül menék.

Lerdo áldott klimával bír, s hőmérséke oly egyenletes, hogy a fák csak minden ötödik évben változtatják lombjaikat.

IV.

LERDÓTÓL AGUAS-CALIENTESIG.

Lerdo állomás elágazási pontot képez az észak-amerikai Texas állam délkeleti részén fekvő Eagle-Pass állomás felé, mely utvonal úgy New-Orleans, Chicago, mint szintén New-Yorkba menet egyike a legrövidebb vasúti összeköttetéseknek Mexiko várossal.

Lerdót elhagyva, a fensík emelkedni kezdett, s a vidék szép vadregényes színezetet öltött.

Én sajnálatomra nem élvezhettem e vadregényességet soká, mert az idő korán beesteledvén, nemsokára egyiptomi sötétség uralkodott. Kifáradva a hosszú vasúti utazástól, csakhamar álomba merültem.

Különös álmam volt; azt álmodám, hogy vállamat a jelenleginél tíz évvel több nyomja már, s hogy én hosszú fárasztó munka után végre elérve célomat, visszatérve hosszú bolyongásomból, s haza felé utaztamban valék.

Már közel voltam otthonomhoz a szép Osztropatakjához, atyám ölelését már csaknem vállamon éreztem, gyermekeim csókja már édesíté ajkam, de jaj! a gép vészfüttyöket hallat, erre egy irtózatos robbanás következett, s vonatunk egy ellenirányból jövő vonatba ütközött, én egy hosszú vasrúd által keresztül szúratva meghaltam; érzém, hogy lelkem elhagyva testemet száll fel a magasba s elhunyt nőm lelkével egyesülni

kíván, de im egy arra menő vadász észrevéve lelkem szárnyrakeltét, golyót küld utána, a golyó talál, s én felébredek...

A Sierra-Madre szép kék ormai közül kibontakozó nap egyik aranysugara, megirigyelve álmat, szememet érintve ébresztett fel.

De minő különös az isteni gondviselés; alig hogy felébredtem különös álamból, s annak jelentősége felett gondolkozék, midőn csakugyan megszólalt a mozdony vészfütyje, s mi a vonat erős fékezése után csakhamar megállottunk.

Körültekinték, hogy mi történt, hát bizony álmat csaknem megvalósítva láttam, mert a vonatunk által elért töltés alatt egy lezuhant vonat kocsijainak roncsait pillantám meg. Összeborzadtam e látvány felett; tehát csakugyan oly közel lettem volna a halálhoz? hát bizony, ha egy nappal előbb utazol erre kedves öcsém, aligha nem száll lelked Szt. Péterhez ajtónyitásért könyörögni; a tegnap ugyanezen időben erre haladó vonat egyik kocsija a görbületen keresztül tett nagy gyorsaság folytán kisikamolván, a vonat összes kocsijait magával rántotta a töltés alá; mint beszélték, tömérdek haláleset és sebesülés történt.

Tehát már másodszor voltam oly közel a halálhoz; először mintegy három évvel ezelőtt a mejai catastropha alkalmával, midőn ugyanis két összeütközött vonat egyikével utazván, csak véletlen folytán menekültem meg a haláltól, és most.

Ugy látszik, még nem vagyok a halálra destináltak között, még küzdenem kell az étellel tovább; s én szívesen felveszem a harcot, mert apró gyermekeim vannak, kikért még sokat kell dolgoznom.

A vonat lassan haladt végig a tegnapi szerencsétlenség színhelyén, míg végre megérkezett a már közel fekvő Fresno állomásra.

Fresnillo a tenger színe felett 6000 láb magasságban

fekszik s körülbelül 20 ezer lelket számlál, gyönyörű pálmairdő veszi körül, mi az egész környéknek igen kellemes külsőt kölcsönöz; vidéke gazdag ezüstbányákkal bővelkedik.

Fresnillo állomástól kezdve a vonat a folytonos emelkedés miatt csak lassan folytatta útját, tömérdek serpentina, hasadék és viaducton haladánk át, míg végre a nagy mexikói fensík vasúttal átszelt, egyik legmagasabb pontjára, a 8100 láb magasságban fekvő Zacatecas városba jutánk.

Zacatecas székhelye a hasonló nevű államnak, 80 ezer lelket számlál s kitünő égaljjal dicsekszik.

E nagy kiterjedésű város fekvése meglepő, a mennyiben egy mély hasadékban terülven el, a vonattal jövő idegen nem lát belőle addig semmit, míg nem a vonat elhagyva az állomási épületet, egy meredek hegyoldalra nem jut. Itt azután egész terjedelmében magunk alatt látjuk ezen érdekes mexikói várost, még pedig madártávlatból; innét tisztán kivehető az utczákon végig játszódó élénkség, innét belátni az egyes házak udvarába, constatalni lehet, hogy egyik ház tulajdonosa ad valamit a csínra, a másik meg éppen nem törődik vele, itt gazdagság honol, amott a nyomor fészkelődött be.

A város fekvése nagyon hasonlít felvidékünk egyik városának, Kőrmöczbányának fekvéséhez, és éppen úgy, mint a hogy Kőrmöczbánya vidékén szemünkbe tűnnek az aranybányák szétszórt tárnái s bizonyítják a vidék érczgazdagságát, itt a hegység érczgazdagsága mellett a tömérdek ezüstbánya tárnái tanuskodtak.

Zacatecas tényleg egyik központja Mexikó ezüst-bányászatának; az egész vidékről idehozzák e nemes érczet feldolgozni, jobban mondva, kiválasztani a kőzetből, tömérdek zúzdát s olvaszdát láttam, melyek mindegyikében serényen folyt a munka. Mint hallám, legtöbb olvaszdában higany segélyével olvasztják ki az ezüstöt.

Mint minden nagyobb mexikói városnak, úgy Zacatecasnak, valamint a vele határos Guadalupe városkának is igen szép modorban épült kupolás templomai vannak.

Guadalupe városka igen szép és termékeny völgyben terül el, s vidéke ezen a tájon éppen nem gyakori-patakokkal és tavakkal bővelkedik.

Guadelupet szomszédjától, Zacatecastól csak egy szűk hegygerincz választja el, miért is e két város könnyen egynek tekinthető.

Guadelupetől kezdve, hol már a lejtő kezdődik, vonatunk óriási gyorsasággal haladt lefelé, eszembe jutott a tegnapi catastropha, mely oly sok családot tett szerencsétlenné. Hátha ismétlődnek?

A catastropha nem ismétlődött, hanem csakhamar szerencsésen megérkeztünk Aguas-Calientes fürdőhelyre. Aguas-Calientes, már mint neve is bizonyítja, hő forrásokkal bővelkedik s miután a természet a legszebb vidékkel s legkitünőbb égaljjal áldotta meg, természetesen fogjuk találni, hogy fürdőit évente az idegenek ezrei látogatják. Vendéglői európai conforral, de amerikai drágasággal vannak berendezve s azért szükséges, hogy minden beteg, kit orvosa ezen fürdő látogatására utasított, megbetegedése előtt tetemes vagyonra is szert tegyen. A hő források itt oly bővek, hogy kibugyogva a földből, azonnal erős patakokként hömpölyögnek tovább.

Mint a visszamaradt épületek romjai bizonyítják, itt már a régi időben is fürdők valának, s nem egy palota maradványa a mellett tanuskodik, hogy századok előtt a spanyol aristocrazia gyűlhelyét képezte.

Aguas-Calientes állomáson nagy közönség várta a vonatot, nem egy igazán festői nemzeti öltözetet láttam, úgy a férfiakon, mint a nőkön is, különösen a vidék lakossága volt erősen képviselve, melynek barna fiai bizarr színezetű, vállra vetett felöltőikkel s arany- avagy ezüstpaszomántú széles

sombroeroikkal (kalap), bogárszemű, hollófekete-hajú s kedves, vonzó arcú női pedig homlokba csüngő sötét csipkekendőkkel igen érdekes s festő ecsetére méltó látványt nyujtának.

Ugy látszik, Aguas-Calientesben megérkezésünk napján éppen vásár volt, legalább a vasuti állomás közelében felállított furcsa alakú sátrak s hemzsegő néptömeg e mellett bizonyítanak. Igen érdekes tárgyakat láttam itt felhalmozva, de a kérlelhetlen vonat tiz pereznyi tartózkodását nem akarván semmiáron meghosszabbítani, aligmaradtidőm az egészet még felületesen is áttekinthetni. Tömérdek gyümölcsöt, süteményt, s kaktusból készült szeszt elárúsító indián nő vevé a vonatot körül, s oly rábeszélő tehetséggel s a fiatalabb része kedves mosolylyal tudták árúikat dicsérni, hogy bizonyára alig volt férfi-utas, ki tőlök néhány centavosért egyet-mást ne vásárolt volna, én magam is már csak kíváncsiságból is összevettem eddig soha sem látott gyümölcstömeget, melynek legnagyobb részét azonban élvezhetetlensége miatt útközben a kocsi ablakából hajigáltam ki, az úgynevezett tunast (egy kis dinnye-alakú zöld gyümölcs) kivéve, melynek ízét kellemesnek s különösen hűsítő hatásúnak találtam.

V.

AGUAS-CALIENTESTŐL — MEXIKO VÁROSIG.

Aguas-Calientest elhagyva, Encarnasion és utána Lagos megemlítésre méltó állomásokat érintettük, mígnem délutáni 5 óra 50 perczkor Mexiko harmadik legnagyobb városába, a 100 ezer lakost számláló Leonba érkezénk.

Sajnálatomra a vasúti állomástól való nagy távolság miatt, e különben szépnek híresztelt városból vajmi keveset

láthaték, mindazonáltal kivehettem azt, hogy úgy mint a köztársaság többi városának, ennek is fő- és legszebb büszkeségét a szép modorban épült számos templom képezi. Nem egy gyönyörű kupolát és gothikusan épült tornyot láttam a homályosan látszó és füstfellegbe borult házak közül kiemelkedni.

Leon Mexikó legiparúzóbb városa, s különösen bőr-árúi azok, melyek messze földön már a régi időktől kezdve nagy keresetnek örvendenek; mint hallám, itt készülnek a köztársaság legszebb nyergei s egyéb ló-szerszámai, ez pedig Mexikóban, a hol a fényűzés ezen iparcikkre nézve oly nagy, igen sokat jelent.

A mexikói még mai napság sem igen használja az angol nyergeket, de előnyt ad a mi régi magyar nyergeinkhez hasonló s a lovat félig elfödő, s így azt az esőtől védő spanyol nyergeknek, melyek bőrrészei nem ritkán mesterileg készült arany- avagy ezüsthímzésekkel vannak ellátva s néha egész vagyont érnek.

A legdiszesebb, mint legegyszerűbb nyergek is a fegyvernemek egész tárárt rejtik magokban; a ló marján két oldalt függ egy-egy hosszú pisztoly; a nyereg jobb oldalán tokban lóg a puska; baloldalon egy hosszú fringia (még a múlt századból való) ad ijesztő színezetet a lovasnak, ki azt nagy büszkén hordozza ugyan, de súlyánál fogva, ha szüksége lenne reá, alig használhatná; a lasso sem hiányzik a nyeregből, ott csüng az felgöngyölítve a kápán; végül a fegyverzetet egy a ló farára erősített s szabályosan összecsomagolt esőköpeny fejezi be, mely gazdáját, ha már egyébtől nem, az esőtől megvédeni tartozik.

Érdekes egy így teljesen felfegyverkezett igazi mexikóit lóháton látni, midőn széles sombreroját (kalapját) erősen arcba lehajtva, felöltőjét vállra vetve, a régi lovag-időkre emlékeztető óriási tarajú sarkantyúját a tüzes vérű mén olda-

lába mélyesztve, az elmaradhatatlan karikással egyet pattintva, száguldva iramodik a tőle elszéledt nyáj után, hogy azt egy leskelődő puma avagy itt tigrisnek nevezett kuguártól, esetleg egy kétlábú ragadozótól is megvédelmezhesse.

Ha pedig az elszéledt nyáj egyes bögő avagy mekegő tagja engedetlenséget tanusít, ott a lasso, mely a legügyesebben használtatván, a szegény engedetlen párát néhány perc alatt teljesen megszelidíti. A szegény állat csak akkor veszi észre elkövetett hibáját, midőn a nyakára göngyölődő lasso által leterítve és a mozdulatlanságig lefegyverezve, a földön hentereg.

Az így egyszer megbüntetett tehén avagy ökör igen meg fogja gondolni, hogy kitegye magát még egyszer a félig-megfojtásnak, s a hiába elérni igyekezett teljes szabadság iránti hajlamát ily, a többi társai előtt lealázó módon legyen kénytelen megkeserülni.

Nem egyszer láttam Arizonában, Uj Mexikóban, de különösen itt Mexiko-köztársaságban, és bevallom e felett el is bámultam, hogy az ilyen lovas pásztor (angolul cow-boy) egyes felszólításaira az egész szétszóródott csorda rögtön összetömörült s pár lépés távolságban lovas tirannusa előtt megállt, várva annak további parancsait.

A bőrárúkon kívül Leon híres gyapot- és gyapju-árúiról, kalapjairól és végül a mexikói nemzeti öltönyök készítéséről, nem is beszélve a kitünő cipők- s csizmákról, melyek itt készülnek.

A vonat Leont elhagyva, félórai út után a szépen fekvő Silao városkába jutott, hol a vasut a 100 ezer lelket számláló Guanajuato felé elágazik.

Folytatva utunkat, csakhamar Irapuatóba, szintén egyik elágazási állomásra jutánk. Irapuato ma még egy jelentéktelen helység, mindazonáltal rövid idő múlva fontos kereskedelmi helylyé fogja magát kinőni, ha tudniillik a vasut,

mely már Guadalajaraig, Mexiko második legnagyobb (150 ezer lakossal) városáig meg van nyitva, San-Blasig, a Csendes-océánon fekvő kikötő-helyig kiépítették.

Celeya városkát elhagyva, már kezdődik a magas emelkedés, mely a 40 ezer lakossal bíró Gueretaróban 6000 lábat, San-Juan-del-Rioban 6245-öt, Cazaderóban 7323-at s végül a legmagasabban fekvő Marguerében 8200 lábat ér el.

Margueretől kezdve a vonat már némi, alig észrevehető lejtőn halad lefelé egészen Tula városkáig, innét azonban ismét emelkedni kezd, mígnem eléri a csaknem 8000 láb magasan fekvő fővárost.

El-Sallo állomásnál, hol hajnalodni kezdett az idő, gyönyörű látvány lepett meg bennünket; a 17 ezer láb magas Popocatepetel örök hóval telt orma a feljövő, de még elég alant álló nap sugarai által megvilágítva, arany fényben ragyogott előttünk, mintegy útmutatóul a régi aztékek országának fővárosa, a gyönyörű fekvésű Mexiko felé.

Úgy én, mint mindazok, kik először pillanták meg ezen tájat, el valának ragadtatva annak nagyszerűsége felett.

Kelet felé az égis nyúló Popocatepetelt kiegészít s most örök hóval telt kraterével s mellette ifjabb testvérét, a nálánál talán ezer avagy kétezer lábbal alacsonyabb Jataxihuatlt szintén örök hóval telt ormával pillantottuk meg; dél felé a beláthatatlan mexikói fensík terült el előttünk buja s kitünően kultivált mezőivel, szegélyezve egyrészt a kékvizű Texcoco-tó zöldes partjai, másrészt a Sierra-Madre kéklő hegyláncolata által, végre nyugat felé, ott látjuk még teljes kora reggeli nyugalomban a köztársaság fővárosát, gyönyörű megszámlálhatatlan templomaival s régi, de izléses modorban épült házáinak ezreivel, körülvéve mesés szépségű kertek és nyaralók által, melyek legszebbikét mindenesetre ott túl a dombon emelkedő kéjlak, «Chapultepeck» képezi.

A vonat még néhányszor kanyarodik, hogy kikerülje az

útjában álló kerteket s azon itt-ott elszórt kisebb-nagyobb ház-csoportokat, melyek már a közellevő főváros elővárosainak egyes részeit képezik.

Kocsink élénkülni kezd, velem együtt minden utas szét-szórt holmija után néz, s azt gyorsan összecsomagolni igyekszik.

Most egy ügynök lép be kocsinkba, — az isten tudja hol szállt fel a vonatra — s igazi mexikói előzékeny modorral tudatja velünk, hogy ő egy express-társulatnak megbízottja és mint ilyen, podgyászunkat a legolcsóbb áron, leggyorsabban s legpontosabban állíttatja rendeltetési helyére. Én bizva a különben semmi jelvényt sem hordó úri ember becsületes arczában, podgyász-vevényeimet átadtam neki, s nem is volt mit megbánni, mert még mielőtt hótelembé érkeztem volna, podgyászom minden hiány s baj nélkül szobámban várt.

A mexikóiak ezen valóban utánzásra méltó practikus szokást testvér-államuktól az északamerikai Egyesült-Államoktól vevék át, s mi európaiak szégyenelhetjük, hogy a podgyász-expediálás és annak kiváltásánál — be nem hozva az amerikai divatot — még mindig a régi impractikus kezelési módot használva, oly annyira megkínózzuk a több kiméletet érdemlő utazó-közönséget, hogy méltán szolgáltatunk okot azok gyakori kifakadásaira.

Azon néhány perczet, mely megérkezésemig még rendelkezésemre állott, útközben megösmékedett utitársaimtól való búcsúvételre használtam fel. Éppen utolsó ösmérsömmel fogék kezét, midőn a mozdony hosszan tartó füttye figyelmeztetett, hogy közeledünk a köztársaság fővárosának állomásához.

Még egy kanyarulat, még egy-két kerékfordulás s a vonat benn vala az általam annyira vágyani látott Mexikó város közönséggel telt szép, üvegfedeles indóházában.

En egy kényelmes két lovas bérkocsiba ülve, pár percz mulva Mexikó kövezett utczáin robogtam végig.

VI.

MEXIKÓ.

Megérkezve hôteleembe, úgy a hogy lehetett, rendbe hoztam magamat s mentem reggelizni.

Szerencsémre egy olasz vendéglőbe juték, hol meg tudtak érteni. A vendéglő tulajdonosa hallva olasz beszédemet, nagyon megörvendett, mert azt hívé, hogy egy coupatriotára (honfitársra) akadt; sehoggy sem akarta a jámbor elhinni, hogy magyar vagyok és nem honfitárs, végre még is, midőn megigérttem neki, hogy gyakrabban meglátogatom — s esetleg itteni tartózkodásom alatt az általa annyira dicsért szakácsának művészetét naponként lesz szerencsém élvezhetni, — belenyugodott a sors azon kegyetlen intézkedésébe, hogy igazi conpatriota helyett — mint mondá — csak fél honfitársat vagyis olaszúl beszélő Unghere talált.

Már az eléggé korgó gyomromnak eleget téve, felkerestem honfitársamat, Lederer Samu urat, ki oly szives volt már San-Franciscóból hozzá intézett soraimra Mexikóba jöveletem esetén meghívni magához.

Lederer úr, kihez Budapestről ajánlattal birék, oly előzeny módon s igazi magyar vendégszeretettel fogadott, hogy én ennek következtében nagyon természetesen mindjárt ott-honosnak is éreztem magamat nála. Kedves honfitársam annyira ment szivességében, hogy podgyászomat azonnal áthozatva a vendéglőből, házában lakást jelölt ki részemre, és semmi áron sem engedé, hogy másutt lakjak mint nála. Hiába volt minden ellenkezésem, minden szabódásom, —

látva terjedelmes lakását s meggyőződve arról, hogy tényleg nem leendek alkalmatlan, — végre elfogadtam szivességét.

Lederer úr már eddig is annyira elhalmozott szivességével, hogy én csak kötelességet rovok le, ha e sorok útján neki az egész tisztelt magyar olvasó-közönség előtt legmélyebb köszönetemet nyilvánítom.

A ki sokat utazott messze vidékeken, igen jól tudja, mit tesz az ezer és ezer mérföldre hazájától, idegen nép, idegen szokások között egy igazi kedves honfitársra akadni, ki nemcsak hogy szívélyesen fogadja az embert, de minden lehetőet megtesz arra nézve, hogy az illető minél otthonosabban, mind jobban érezze magát új tartózkodási helyén.

Honfitársam már azonnal megérkezésem napján több nagy állású s befolyásos egyénnek mutatott be, kik egytől egyig a legelőzékenyebben fogadának s mind azt bizonyították, hogy az igazi mexikói európai műveltséggel s az eddig ösmert nemzetiségek között talán a legkedvesebb modorral bír.

Miután megérkezésem napja éppen vasárnap volt, 11 óra után kimentünk a szép Alamedára (terjedelmes tér) sétálni, hol több katonai zenekar igazán jól játszott darabjaival mulattatta az egybegyűlt nagy közönséget.

Különösen a hölgyek voltak erősen képviselve, kik között nem egy igen szép arcú, csinos termetű és izlésesen öltözöttet láttam fel s alá sétálni, (mint nálunk Budapesten a Stefánia-úton) mulattatva kedves megnyerő modorával a körülötte forgoló mexikói fiatalságot.

A nők leginkább középnagyságúak s igen arányos termettel bírnak, apró piczi lábaikon oly kecses mozdulattal tudnak lépdelni, mintha örökké a párizsi boulevard lett volna sétahelyök. Arczuk többnyire olajbarna színű, a nagy s örökös tüzet lángoló fekete szemük gyönyörű hajlású sötét szemöldökkel vannak szegélyezve, a szemek azokkal a hosszú szempillákkal oly igazán tudnak nézni, hogy az, ki

beléjük tekint, bizonyára elszédül. A szem után mindenesetre legszebb díszje fejüknek az a hollófekete dús haj, mely többnyire két fonálban lóg a vállon lefelé — nem ritkán egészen a bokáig. Szájuk is rendes hajlású, s kedves mosolyra termett; és mosolyognak is gyakran, mert igen jól tudják, hogy gyöngyfoguk mindenkinek tetszik. Egy hibájuk van a mexikói nőknek, hogy tudniillik sokan közülök, daczára természetadta szépségöknek, nagyon hódolnak a kendőzésnek s festékekkel akarják elfedni azon szép olivszínű bőrt, mely egyik fő díszöket képezi, valószínűleg csak azért, hogy jobban hasonlítsanak európai nembelieikhez; az európai nők közül pedig sok igen boldog lenne, ha éppen ezen szép s érdekes arczszínt bírná.

A mexikói nők nagyon szeretnek fekete ruhát viselni, melyhez a «mantilla» — egy a fejen hordott fekete csipkekendő — mindenesetre a legjobban áll. Természetesen az intelligens osztály nagyobbára az európai divatoknak hódol, mindazonáltal még ezek között is sokan vannak, kik a festői nemzeti öltönynek adnak előnyt.

A mexikói férfiak, kiknek arczán az indián keverék-avagy tiszta indián vér jobban nyer kifejezést mint a nőknél, többnyire gyöngé testalkattal bírnak, de a mellett nemes vonásokkal és sok szellemet magában rejlő tekintettel dicsekedhetnek.

Vannak tiszta spanyol származású mexikóiak is, csak hogy azok most már ritkábbak s így a kivételekhez tartoznak.

A köznép tiszta indián vérből származván, a régi és valaha oly nagy műveltségi fokon álló aztékek egyenes utódai gyanánt tekinthetők.

A mexikói őszinte s nyílt jellemű s a mellett oly vendégszerető, mint az európai népek között talán egyedül a magyar. Könnyen fellobbanó természettel bír s ilyenkor mint a vele némi fajrokonságban álló olasz is — bosszúálló tud lenni.

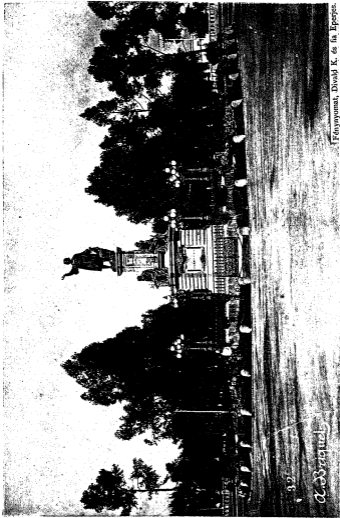
Az idegenek Mexikóban a legnagyobb mérvű vendég-szeretetnek örvendenek; mindenütt a legszivesebben, sőt mondhatnám, kiváló előzékenységben részesülnek; az észak-amerikaiakat nem szeretik és mégis ezek befolyása napról-napra terjed, pedig ez szerény véleményem szerint, idővel veszélyt hozhat ezen most oly szép virágzásnak induló fiatal államra, mely mint önálló köztársaság nagy szerepre van hivatva, de ha egyesülne Észak-Amerikával, az angol-szászok között elvesztené eredetiségét, jellegét s nemzetiségét, — mint a hogy elvesztette California, Új-Mexikó s Texas — s ezen nagy testben nagyon is másodrendű tényezővé süllyedne.

Hazánk fiait — kik itt igaz, hogy igen kevesen vannak — nagyon szeretik, mert természetükben mint az itteniek magok is állítják, oly nagyon hasonlítanak hozzájuk.

Délután kimentünk Lederer úr fogatján a Calzada de la Reforma útra, — mely budapesti Andrásy-útunk városligeti részéhez hasonlítható, — s épp úgy mint ott, a legelegánsabb fogatok telve szép hölgyekkel, kocsikáznak fel s alá, itt is a mexikói elegáns társaság díszes fogatokon avagy lóháton (utóbbi esetben többnyire nemzeti öltönyben) légyottra jelenik meg.

E hosszú széles utat két oldalt nyaralók és a legremekebb tropikus növényekkel telt díszes kertek szegélyezik.

Az út mentén három igen szép szobor van felállítva; az első IV. Károly spanyol király egy darab bronzból (állítólag legnagyobb szobor egy darabban a világon) készült lovag-szobra; a második Columbus Kristóf vagy mint itt nevezik Cristobal Colon álló-szobra a kezében tartott földtekével és végre a harmadik Cuauhtemoek utolsó azték császár szobra, régi indián nemzeti öltönyben azon pillanatban ábrázolva, midőn a felemelt dárdát szemközt álló ellenségére akarja hajtani. Különösen ezen utóbbi Norena indián szobrász által alkotott mű oly meglepően szép, hogy minden ide-

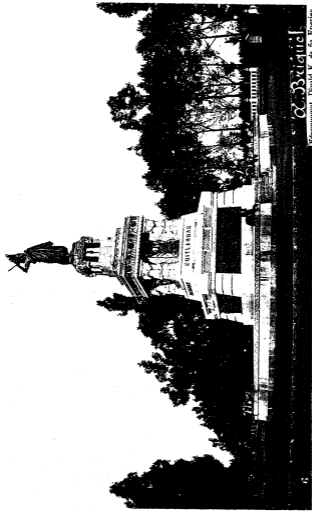

32

A. B. Riquel

Fénynyomat, Divald K. és fia Eperjes.

Columbus Kristóf szobra Mexikó városban.

Quauhquemoc, utolsó aztéc császár szobra Mexikó városában.

Készítette: Morena, indián szobrász.

gent bámúlatba ejt. A szobor főalakja bronzból van öntve, az alapzat pedig mexikói gránitból készült, tele vésvé a leg-érdekesebb azték motívumokkal.

Végig menve a Calzada de la Reforma úton, a szikla-
omra épült Chapultepek-re visz az út. Chapultepek állítólag még az aztékek által építtetett, azóta természetesen a spanyolok s később a mexikóiak által gyakrabban renováltatván, jelenleg a köztársasági elnök lakását képezi.

• Gyönyörű kilátás nyílik innét a fővárosra, annak festői környékére és különösen az égis nyúló örök hóval telt kiégett vulkánra, a Popocatepételre.

E fellegrvárhoz hasonló palotát sűrű erdőnek is beillő park veszi körül, melyben nem egy 15—20 méter kerülettel bíró ezredéves fa-óriás emlékezteti a vándort a már elzajlott és időkire.

A parknak a város felé néző része igen csinosan van rendezve s különösen a kis tavak és kertet átszelő patakocskák, valamint az egyszerű indián kertészek által igen ügyesen készített rom-utánszatok kölcsönöznek annak vonzó külsőt.

A chapultepeki park pár év óta egy igen érdekes tárggyal gazdagodott, a mennyiben a legutóbbi északamerikaiak elleni háborúban (a midőn Új-Mexikó elszakadt a köztársaságtól) hazájukért elvérzett 12—18 éves gyermek-önkéntesek emlékére — közadomány folytán — itt egy igen szép emlékszóbor állíttatott fel.

Nem egy öszülő családapa avagy anya, elhaladva ezen emlék mellett, könyvet hullat, mert az legkedvesebb fiának, esetleg a család utolsó ivadékának halálára emlékezteti őt, ki még egész zsenge gyermek korában, lángolva a nagy hazaszeretettől, fiatal oroszlánként harszolva, vérzett el az ellenség gyilkos fegyvere alatt.

Ne hullass könyvet, jó öreg! Gyermeked hős volt s mint ilyenre büszke lehetsz! ezen emlék dicsőségét jelzi; teste el-

porladt bár, de neve e köre vésvé, örökké élni fog nemzeted kebelében. Boldog az a nemzet, melynek ily gyermekei vannak!

A chapultepeki park mindenki részére nyitva áll, s így különösen ünnepnapokon igen sokan keresnek üdülést ezred-éves törzseinek árnyéka alatt.

A köztársasági elnök palotáján kívül a chapultepeki sziklaomra van építve még a köztársaság katonai akadémiaja is, mely czélszerű és szép berendése által igen kellemesen lepett meg.

Midőn Chapultepeket Lederer úr és egy mexikói lovas- ezredes társaságában meglátogattam, (ez utóbbi teljesen bírta az olasz nyelvet) különös s egy szegény ember életére csaknem végzetessé vált incidens adta magát elő.

Éppen néhány perczcel azelőtt Porfirio Diaz, köztársasági elnök s szép neje haladt el fogatján mellettünk, s én örömmnek adtam kifejezést, hogy véletlen folytán mindjárt mexikói tartózkodásom első napján láthattam az államfőt, midőn figyelmünket egy a parkban megvadult s lovasát magával ragadó ló száguldozása költötte fel.

A szegény katona, ki a nyeregben ült, erejének minden megfeszítése mellett sem volt képes lovát megfékezni s így előre volt látható, hogy itt e sűrű fák között valami baleset történend; mindhárman futottunk az elvadult állatot elfogni, de sikertelenül; még szerencse, hogy valamelyikünket el nem gázolt avagy meg nem rúgott, én legalább nagyon közel fejemhez éreztem patkójának szélét. Most a ló egy vad ugrással leveté lovasát, s azt esése közben teljes erejével aczélpatkójával halántékon rúgta úgy, hogy a szegény katona halotthalványan s mozdulatlanul terült el a földön. Társaim s én azonnal hozzá közeleedtünk, hogy ha még élet van benne, azt felélesztjük, munkánk soká sikertelen maradt, s mi már halálhörgését véltük hallani, — szive már alig dobogott —

s már alig volt reményünk éltehez, midőn utolsó próbám, vagyis szive tájának friss vízzel való erős megdörzsölése után, szemét felnyitá s a leghálásabb tekintetet veté reám, ki éppen élesztésével valék elfoglalva.

Megmentettünk, tiszta indián-vérű lovas-katona volt, ki a parkban az elnök lakása körül teljesítette szolgálatját, midőn lova ösmeretlen ok miatt, de valószínűleg egy moskitos csipése által megvadulva, ragadá őt el.

A katonának feje, melyen a patkócsapás nyomai láthatók valának, igen erősen meg volt sérülve, patakként hullott a vér halántékáról, mi már attól féltünk, hogy eddigi sikeresnek vélt fáradozásunk meddő marad, s a szegény vérvesztésben pusztúl el, midőn végre hideg víz s a fejre alkalmazott köteg segítségével a vérzést elállíthattuk s átadhattuk a szegényt egy a parkban szintén szolgálatot tevő s később a helyszínére jövő katonai őrzőnek.

Megható volt e szegény ember köszönete, midőn elbúcsuztunk tőle, ő megmentőit tekinté bennünk, — s talán méltán is — mert ha nem vizt minket a véletlen a baleset színhelyére, e szegény katona aligha teljesített volna több szolgálatot a köztársasági elnök palotája körül.

Hogy milyen különös a sors, ismét bebizonyítá! 22 ezer kilométernyi útat kellett megtennem, hogy Mexikóba jöjjek, s mindjárt megérkezésem első napján egy ember életére nézve döntő befolyást gyakoroljak.

Az ezredes s honfitársam Lederer úr csak kedvemért mentek Chapultepekre-re, s így bár akaratlanul s tisztán a véletlen játéka folytán, mégis csak én voltam az, kinek megjelenése nélkül a katona majdnem bizonyosan életét veszti.

Azóta a véletlen többször elibém hozta e szegény embert s mindannyiszor a legszívélyesebb üdvözléssel igyekszik háláját leróvni.

Estve az úgynevezett Teatro Principatét néztük meg, hol

jelenleg opera-társulat tartja stagionéját, s én kénytelen vagyok bevallani, hogy Európából való elutazásom óta itt hallottam az első igazán jó előadást s nem kissé járultam magam is hozzá, hogy De Alemagno kisasszony taps, s itt a legnagyobb meglepetést nyilvánító füttyök által kihivatva a szinpadra, a legszebb áriákat ismételni volt kénytelen.

A Teatro Principate nem valami fényesen kiállított színház, — amennyiben már igen régi s nincsen festve — mindazonáltal megfelel a czélnak, mert jó acusticája van s oly helyesen van építve, hogy a szinpad minden helyről teljesen belátható.

A Teatro Principaten kívül még az úgynevezett Teatro Nazionale és Teatro Hidalgo érdemelnek megemlítést. Az előbbiben jelenleg elég jó drámákat s vigjátékokat adnak elő, az utóbbiban pedig népszinműveket.

A Teatro Nazionale óriási nagy, talán a milanói «scala» után a világ legnagyobb színháza; négy sor páholylyal bír, melyek száma meghaladja a 150-et. Ezen színház, daczára hogy most elég jó társulat játszik benne, többnyire üres, a Principate pedig mindig tömve van, mi annak tulajdonítható, hogy a mexikói él-hal a zenéért, mint az olasz nép is, csakhogy ez utóbbinál sokkal türelmesebb.

A mexikói a színházban igen nyugodtan s csendesen viseli magát az előadás alatt, az énekest avagy énekesnőt soha sem zavarja; ha nem tetszik neki az ének avagy előadás, szó nélkül eltávozik, a nélkül hogy pisszegne avagy zajongna; ha pedig meglepetését érdemelte ki a színész avagy színésznő, erős taps avagy füttyölés által ad annak kifejezést.

Józanabb népet mint az itteni, életemben nem láttam; több hónapja, hogy figyelemmel kísérem e nép minden mozdulatát, minden cselekedetét, s örömmel constatálhatom, hogy eddig alig láttam az utcán — az Észak-Amerikában oly

túlságos gyakran látott — részeg embert, verekedést avagy czivódást meg éppen nem.

Oly sokat olvastam és hallottam is mexikói állapotok ellen beszélni, hogy midőn a fővárosba érkeztem, minden zsebembe egy-egy gyilkos fegyvert rejték, mert azt hívém, hogy naponta legalább is egyszer kell majd az orvtámadások ellen életemet megvédelmeznem. Egy-két heti itt tartózkodásom után azonban meggyőződve személyesen az itteni viszonyokról, a védő fegyverek lassanként elvándoroltak zsebeimből, s én ma bárminő késő éjszakán is, minden (legfeljebb egy az eső ellen megvédeni köteles paraplivál) fegyver nélkül s egyedül a legbátrabban járok Mexikónak bár legelhagyatottabb utczáin is végig, mert biztos lehetek a felől, hogy sem orgyilkos, sem csirkefogó nem leskelődik életem avagy vagyonom ellen. Ha pedig eltévedtem az utcán s utbaigazításra van szükségem, ott, a minden utczasarkon villogó kis lámpa mutatja a rendőr jelenlétét, kihez ha fordulok, a legelőzékenyebb módon nyereségek felvilágosítást; sőt ha idegent, illetve nem mexikóit vél bennem, ne hogy ismét eltévedjek, lakásom kapujáig kísér s maga kopogtatja meg azt, hogy ajtót nyissanak, (Mexikóban a kapu-csengettyű s a házmester még ösmeretlen jószág) mert ő is azt tartja, — bár csak tiszta indián vérből származik — de bizonyára budapesti András bácsiaink fogalmától eltérőleg, — hogy bizony «röndnek muszáj lönyni».

Hogy az élet- s vagyonbiztonság minő Mexikóban, elég ha megtudják tisztelt olvasóim, hogy sem én, sem mások nem szokták lakószobájok ajtaját éjjelenként kulccsal elzárni avagy elrekeszteni; némely lakás ajtaján lakat sincsen, a mennyiben az teljesen felesleges tárgynak tartatik.

Mikor lesznek ott, túl abban a rettentőn civilizált Európában a biztonságot illetőleg hasonló állapotok? Azt hiszem,

leghelyesebben cselekszem, ha az európaiak nevében egyelőre adós maradok a válaszszal.

Mexikóban is természetesen, mint mindenütt a világon, egyszer-máskor lopások, sőt gyilkosságok is előfordulnak, csak hogy a lopásokat többnyire idegen nemzetiségiek követik el, a gyilkosságok pedig vagy féltékenység vagy bosszú következtében történnek, s csak is a legritkább s kivételes esetekben pénzvágtyból.

A mexikói népet illetőleg, Európában azon általános vélemény uralkodik, hogy az véghetetlen bigott, és teljesen a papok, jobban mondva a jezsuiták befolyása alatt áll. Igaz, régente még a spanyolok idejében így volt; ma azonban mióta ezen állam köztársasággá lett, a viszonyok teljesen megváltoztak. A nép mindenesetre — és igen helyesen — még mai nap is igen vallásos, de nem bigott, mit leginkább az bizonyít, hogy bizony szükség esetében éppen nem vonakodnak a vasárnapi avagy más ünnepnap munkától; Mexikóban a boltok — szomszédjától, Észak-Amerikától eltérőleg — vasárnapokon majd mind nyitva állnak.

A jezsuitáktól, mint már néhány fejezettel előbb is említém, Francia- s Olaszországhoz hasonlólag, minden hatalmat elvettek, s így a népre befolyást nem gyakorolhatnak. Az egyházak jelenleg a legszabadelvűbb papokra vannak bízva, kik a köztársaság leghivebb barátjainak tekinthetők s kik a népet felvilágosítják s helyes irányban oktatják, de nem ámitják el mint elődeik, az oly sok bűn kútforrásának tekinthető jezsuiták. A katolikus papság közül, azt hiszem, csak magyar papjaink azok, (kivéve természetesen a magyarországi jezsuitákat, kik már szintén régen megérdemelték volna, hogy kiüzessenek) kik szabadelvűség s józanság tekintetében a mexikói papsággal versenyezhetnek.

Miután eddigelé csak jó tulajdonaikat eseterelém a mexikóiaknak, méltán azt képzelheti tisztelt olvasóm, hogy

hibájok nem is léteznek, pedig dehogyan nincsen, van bizony, és pedig társadalmi tekintetben van. A mexikói társadalmi viszonyok némelyikével az európai vagy az Észak-Amerikából idejövő idegen sehogy sem barátkozhatik meg; e tekintetben a mexikóiaknak szakítaniok kellene a régi s valószínűleg még a spanyoloktól átvett ferdeségekkel; így például itt Mexikóban egészen ismeretlen valami az (az idegen családkról nem szólok) hogy fiatal emberek leányos házhoz látogatóba járjanak, avagy hogy a házhoz látogatásra hívassanak. A férfi a nővel csak vagy az utcán véletlenségből vagy pedig táncmultságokon ösmerkedhetik meg; ha ezen ösmeretséget folytatni kívánja s esetleg komoly házassági szándékai vannak, meg kell elégednie azzal, hogy hónapokig, sőt néha évekig is tapossa szíve választottjának ablakai alatt a kövezetet, (Mexikóban nagyon divik a fenster-promenádnak) avagy vár ismét a jó alkalomra; hogy séta közben találkozhassék vele, s csak úgy titokban egy-egy kézzszorítás avagy a hölgyek által oly jól értett szemnyelven közölheti szíve érzelmeit.

Mikor aztán ilyen titkos kézzszorítások és sokat kifejező tekintetek által a leány s fiatal ember megértették egymást, akkor a nő felfedi viszonyát szülei előtt s engedelmet kér, hogy eljegyezhezzék egymást. Ha az engedelem megadatik, az eljegyzés megtörténik ugyan, de a viszony nő s férfi között csöppet sem változott; a vőlegény még mindég nem jár a házhoz, hanem szépen s türelmesen folytatja ablak alatti sétáit és pedig addig, míg ismét titkos jelek avagy levélkék útján tudomására nem hozza a menyasszony, — kit a vőlegény bár igen gyakran láthatott, de kívül életében talán az eljegyzést kivéve, soha sem beszélt, — hogy a házasság akkor meg akkor megtartható. Ezzel, illetve az esküvővel vége szakad a torturának a két szerelmesre. (Jó, hogy még az esküvő után nem kell az ablak alatti sétákat folytatni!)

Bálokat és házi multságokat is igen gyakran szoktak Mexikóban rendezni, de ilyenkor is a féltékeny mamák avagy más szigorú garde-dámok annyira szemmel kísérik a fiatal leányt, hogy az udvarló (néma udvarló) soha sem maradhat egyedül azzal a nővel, kinek pedig oly sok mondani valója volna.

Ezen szigorú szabályoknak régente talán volt némi jogosultságuk, ma azonban teljesen felesleges valami, különösen itt Mexikóban, a hol a fiatalságot komolynak és karakterrel bírónak tanúltam ösmerni.

Hallottam mexikói barátaimtól említeni, hogy nem egyszer történt itt már házasság oly módon, hogy a menyasszony s vőlegény az esküvő előtt egy szót sem váltottak egymással, bár látásból évek óta ösmerték egymást.

Mexikóban — a nálunk oly nagy tiszteletnek kifejezője — a kézsók, még idős asszonyoknál sem divatozik, de sőt azt illetlennek tartják; leánynak kezét csókolni meg éppen társadalmi kihágásnak tekintetik.

Én egy alkalommal akaratlanul követtem el egy ilyen a mexikóiak szemében társadalmi kihágásnak nevezett bűntényt az által, hogy egy szép fiatal hölgynek, egy házi multság alkalmával, midőn az nekem (nem tánczosnak) virágot tűzött gomblyukamba, legnagyobb hódolatom kifejezése gyanánt kesztyűs kezét megcsókolni merészelttem. Csak idegen létemnek köszönhettem, hogy a dolog komolyabb fordulatot nem vett. A hölgy ugyan egy cseppet sem neheztelt meg reám, de — az erkölcs örök — a jó mamák, borzasztó módon felzúdultak ellenem s negyed avagy ötöd kézből egy honfitársam útján izentették meg nekem, hogy máskor óvakodjam hasonló illetlenséget elkövetni. Még szerencsém, hogy a megjelent fiatal emberek többnyire jó barátim s ösmerőseim valának, mert különben ki tudja hány

élet-halál harczzal esetleg életemmel kellett volna megfizetnem rettentő bűnömet.

No de nagy nehezen sikerült a mamákat kiengesztelnem s így most ismét jó barátok vagyunk, én pedig ezen esetből megtanultam a 11-ik parancsolatot, a mely úgy hangzik, hogy:

«Ne menj Mexikóba kezét csókolni».

Mexikó város jelenleg mintegy 350—400 ezer lakost számlál s még a régi aztékek által alapított, Cortes Ferdinánd idejében azonban a régi város nagyobbára lerontatván — egy új város, a jelenlegi főváros alapja lett megvetve.

Hogy minő nagyszerű lehetett az aztékek fővárosa, a régi Mexikó, elég ha Cortes Ferdinándnak Spanyolországba írt leveléből a következő sorokat ismételjük:

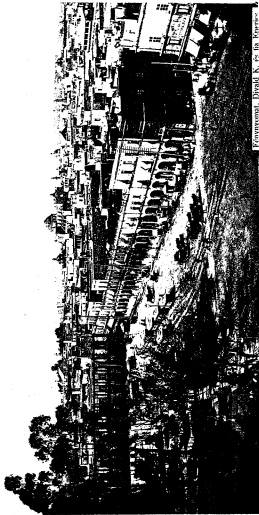
«A templomok között van egy különösen, melynek eredetiségét s nagyszerűségét ecsetelni emberi nyelv nem képes. Ezen templom oly nagy, hogy belsejében, mely magas fallal van körülvéve, könnyen 500 lakos részére falut lehetne építeni».

Ezen templom negyven magas toronnyal bírt, és a nép nagyjainak temetkezési helyéül szolgált. A tornyok legmagasabbika, Cortes szavai szerint, magasabb volt mint Sevilla legnagyobb templomának tornya.

A bálványok magok ember feletti nagysággal bírtak és összemorzsolt növények s magvak — áldozatok szívének vérével kevert — anyagjából voltak alkotva.

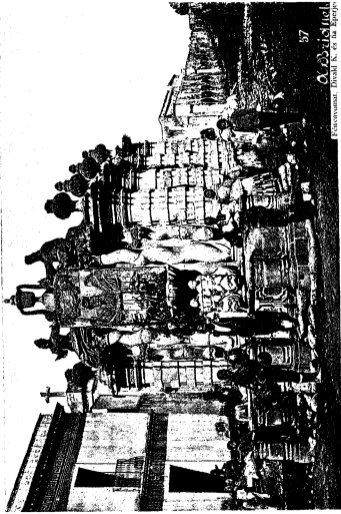
Különös, hogy azon Cortes Ferdinánd, ki a régi azték Mexikóba való első megérkezésekor annyira lelkesülni tudott e város szépsége felett, volt pár évvel később e város elpusztítója.

A mostani Mexikó egy-, legfeljebb két-emeletes s többnyire igen szép modorban épült tetőzet nélküli házakból áll, utczái egyenesek s a legszabályosabban vannak vezetve.

Fényvcomat. Divald K. és fia Kmerice

Részlet Mexikó városból.

Egy régi kút és vízfordók Mexikóban.

Mexikó régente sokat szenvedett a gyakori földrengések által, s így valószínűleg ennek tulajdonítható az, hogy a régiak alacsony s aránylag igen vastag falazatú házakat építettek; mióta azonban a Popokatepetel vulkán kiegett, s megszüntek teljesen a földrengések, már itt is elkezdték a többemeletes házak építését, sőt a practikus tulajdonosok némelyike a régi földszintes házak tetejébe is egy-egy emeletet rakat.

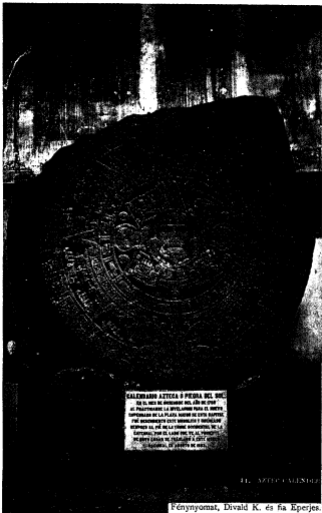
Még európai szép városainkban is (az észak-amerikaiokról nem is szólva) ritkán látni együtt oly sok szép régi palotát mint itt, melyek legnagyobb része még a spanyolok által meghonosított mór stylusban épültek.

A számtalan, most nyilvános épületek gyanánt használt klastromon kívül száz és száz, többnyire bizanti modorban épült kupolás templom emlékezteti az idegent, ha a fővárosba jön, a jezsuiták régi hatalmára; alig van egy-egy utca, a hol egy templom avagy kolostorszerű épület magára ne keltse a figyelmet; mind e szerzet tulajdonát képezé, — mind azok által építettett.

A kupolákon most már nagyon is kezd az idő vasfogának nyoma látszani, a mész s malter hullani kezd, s nem egy pirosuló s a gyakori esőzések folytán mállásnak induló téglabúvik ki már azokból. Az enyészetnek vannak kitéve, mert nincsen ki ápolja őket; a szerzet elveszté hatalmát s így vagyonának legnagyobb része is confiskáltatott, most tehát nincs alap, melyből fentartassanak.

A kormánynak, bár kegyelettel viseltetik az ilyen régi történeti emlékek iránt, de azon kevés pénzt, melylyel maga is rendelkezik, hasznosabb dolgokra — úgymint oskolák, szegények háza, árvaházak s más efféle intézetekre kelle kiadnia.

A templomok között mindenesetre első helyet érdemel a gyönyörű Catedrál, mely előtt egy igen szép rendben tar-

CALENDARIO AZTECA O PIEDRA DEL SOL
EN EL MUSEO DE HISTORIA DEL AÑO DE 1790
SE PRACTICARON LAS OPERACIONES PARA EL SUO
REPOSICION DE LA PLAZA MAYOR DE ESTE IMPERIO
POR ENCARGO DE ESTE GOBIERNO Y SE HICIERON
REPOSICION AL PIE DE LA TORRE HISTORICA DE LA
CATEDRAL, POR EL AÑO DEL SE. AL. Y POR
DE LOS SEÑORES DE TOLUCA A ESTE MUNICIPIO
EL AÑO DEL SE. AÑO DE 1881.

41. AZTEC CALENDAR

Fénynyomat, Divald K. és fia Éperjes.

Az aztékek régi kalendáriuma
A nemzeti muzeumban, Mexikóban.

tott parkirozott tér, a «Piaza de Armas» vagy régi nevén «Socolo», terül el.

A többi templomok közül megemlítésre méltó a Loreto, la Profesa, Santo-Domingo, La Villa del Guadalupe és Santa Cruz; úgy az egyesült protestánsoknak mint anglikánusoknak is van Mexikóban egy-egy templomuk, de természetesen csak a legújabb idő óta, vagyis mióta a liberálisok nyerték el a hatalmat.

Mexikóban, a köztársaság egyetlen egyetemén kívül, mindkét nem részére tömérdek, európai színvonalon álló nyilvános és magán nevelő-intézet van s így éppen nem lehet a köztársaságot azzal vádolni, hogy ifjúságának nevelésével nem gondol.

A nyilvános épületek közül első helyet érdemel az óriási nagy «Palacio», melyben a köztársasági elnök hivatalos helyiségein kívül még tömérdek más hivatal, első sorban a posta s távirdával van elhelyezve. Szép s érdekes a nemzeti múzeum is, melyben nem egy régi azték emlék s Miksa császár palotájának butorzatát képező szép tárgy s császári díszhíntő kelti fel a látogató figyelmét.

A három színház, egyetem, tömérdek iskola, nemzeti-bank, akadémia és könyvtár, mind oly épület, mely megemlítést érdemel, kivéve a képviselő-házat, mely budapesti régi országházunkhoz hasonlólag, nem igen dicsekedhetik szépségével.

A gyáripár, mely eddig Mexikóban még igen kevésé virágzott, a legújabb időben szintén kezd lendületnek indulni, mit a városon kívül kimagasló kúrtók nagy száma eléggé bizonyít.

A házi ipar már régi időktől híres Mexikóban s így nem egy — kivétel nélkül indiánok által készült — érdekes tárgy ragadja meg figyelmünket, melyek legnagyobb része készítőjének véghetlen szorgalma s nagy ügyessége mellett tesz tanú-

ságot. Ezen tárgyak között leginkább érdemelnek megemlítést Mexikó specialitásai, a madártollakból készült képek, melyek többnyire a mexikói népet nemzeti öltönyükben ábrázolják, avagy egyes, a bikaviadalakból vett jeleneteket tüntetnek elő. Szépek és érdekesek a szintén házilag készült agyagedények és korsók is, melyek nem ritkán igen élénk színekből izlésesen összeállított arabeskekkel vannak díszítve.

Megemlítésre méltók még a viaszból készült s többnyire gyümölcsöt ábrázoló tárgyak, és végül a falusi indiánok által készített madárkalitkák, melyek nem kis számban lepik el Mexikó piaczeit.

Mielőtt bevégezném még Mexikó városra vonatkozó fejezetemet, el nem mulaszthatom, hogy itt lakó honfitársaimról pár sorral meg ne emlékezzem. Tudtommal jelenleg jó magammal együtt hat magyar vallja Mexikót otthonjának, és örömmel constatálhatom, hogy csekély személyemet kivéve, ki csak néhány hónap óta és ideiglenesen lakom ezen kedves városban, honfitársaim társadalmilag és anyagilag is előnyös helyzetben vannak, s mi legfőbb, egytől-egyig úgy a mexikóiak által mint a többi nemzetiségek által is szeretetben és becsülésben részesülnek.

Lederer úr után — kiről már e fejezet elején megemlékeztem, s ki tehetsége s jó modora által nem csak a kereskedő világnál, de magánál a kormánynál is nagy befolyásra tett szert, — első helyen jó barátomról, Mihalovics József bátyámról, régi magyar huszártisztról emlékszem meg, ki bemutatva kedves és művelt mexikói nejeinek, a legbensőbb barátsággal s igazi magyar vendégszeretettel fogadott s ezáltal szintén egyik főtényezője volt annak, hogy én oly távol szép hazámtól idegen országban, idegen szokások s emberek között, csakhamar otthonosan éreztem magamat.

Blum Sándor szintén jó barátom, az egyiptomi pénzügyi államtitkár testvére s a berlini Bleichröder bankárnak

teljhatalmú megbízottja, (Bleichröder a mexikói államnak hetvenöt millió dollárt, vagyis százhetven millió forint kölcsönt adott) daczára, hogy csak pár hó óta lakja Mexikót, már is megnyerte az itteni közönség bizalmát.

Negyedik honfitársam Breyer úr, igen gazdag kereskedő, kinek ugyan bemutattattam, de miután családjával a párizsi kiállításra utazott, nem volt alkalmam vele közelebb-ről megösmernedni s így személyes véleményt sem alkothattam felette, honfitársaimtól s ösmerőseitől azonban csakis szépet és jót hallottam felőle.

Ötödik honfitársam állítólag egy szintén jó módban lévő ékszerész legyen, ki azonban igen visszavonult életet élvén, nem igen keresi fel a magyarok társaságát.

Végre a hatodik magyar, e sorok írója — jó magam vagyok, ki buzdulva kedves itteni honfitársaim példáján, hozzájuk hasonlólag szintén igyekezni fogok a magyarok jó hírvének megszilárdítását csekély erőm s tehetségemhez képest itt Mexikóban, avagy a köztársaság más területén előmozdítani.

VII.

EGY MEXIKÓI BIKAVIADAL.

Sok rábeszélés után végre elhatároztam magamat, hogy a mexikóiaknak a spanyoloktól átvett barbar multságát, a bikaviadalt egyszer megnézem. Nagy elhatározásra volt szükség, hogy én — ki egy csirke kivégzését nem tudom végignézni — tanúja legyek egy a kegyetlen római imperatorok idejére emlékeztető szívtelen állatkinzásnak.

Mindenféle színű plakátok már hetek óta hirdetik az utczasarkokon «X. Y.» híres bikaviador jutalomjátékát s himnusokat zengenek ezen ember nagyszerű ügyessége felett,

melylyel az állatvilág egyik legszebbikét és legerősebbikét a bikát le tudja gyilkolni.

Végre megérkezett a vasárnap, mely napnak délutánján a bikaviadatok megtartatni szoktak. (Minő satyra a hét szent napját állatkínzásra használni.)

A «nagy circus» nézőtere zsufolásig megtelt, de örömmre többnyire csak férfakkal, és azok is legnagyobb részt nem az intelligens osztályból valók voltak, comme il faut úri nő az egész circusban látható nem vala, sőt a nép gyenge neme is igen gyéren jelent meg.

Gyönyörű idő kedvezett a productióhoz, a nap forró melegével még jobban izgatá a jelenlévő közönség úgy is elég forró vérét, mely a türelmetlenségtől már rémitő módon zsi bongni kezdett. Különös, hogy az a nép, mely különben minden tekintetben oly józannak bizonyult s a színházakban is oly türelmesen viseli magát, a bikaviadatok alkalmával kivetkezik nyugalmából s fékezhetetlenül tombol, mint a gátját áttört folyam. Most megszólalt a kürtészó s a nép óriási taps s füttyölések között tudomást vett arról, hogy megérkeztek a városi tanács tagjai, kik hivatta lesznek a bika viadal programmszerű betartása felett örködni.

Pár percz múlva másodszor szólalt meg a kürt, s a zenekar a mexikói himnust kezdé játszani; erre megnyitlak a sorompók, s a jutalmazandó matador vezetése mellett a legdiszesebb öltönyben jelent meg nyolcz bikaviador; ezeket négy lovas-pikádor követé hosszú dárdákkal ellátva, míg végül egyenruhába öltözött szolgaszemélyzet, felfegyverkezve erős korbácsokkal, rekeszték be a fővényre vonuló csoportot.

A matador öt követő társaival együtt végig menve a köröndön, a városi hatóság tagjai előtt állott meg, hogy leemelve háromszögletű kalapját s meghajtva magát, engedelmet kérhessen a vérengző productió megkezdhetéséhez; az

Fotó: ... D. K. de la ...

Jelenet bikaviadalból

engedelem kegyesen megadatván, harmadszor is megszólalt a kürt.

A nép elnémult s feszült figyelemmel várt a bekövetkezendő jelenetre, de csak azért, hogy pár másodperc múlva annál jobban zajonghasson. A nézőtér alatti ajtó megnyílt s azon egy felbőszített gyönyörű andalusiai bika rohant ki — egyenesen neki tartva a vele szemközt álló matadornak, hogy azt felkapva szarvára, átadhassa a más-világnak; a matador teljes hidegvérrel várta be a támadást, s csak is a legutolsó pillanatban, midőn az állat szarvai már-már bordái körül járnak — tett egy ügyes félreugrást, s maga helyett a piros palástot helyezé a bika szarvaira; a bősziült állat irtóztató dühvel szakítá darabokra a reáterített palástot, s csak midőn annak apró foszlányai már méltatlanoknak találtattak a széttépésre, keresett bosszújának méltóbb célpontot; a célpont egy lovon ülő pikádor vala, a ló lovasával együtt egy lökéssel felborítottatott s a bika szarvait mélyen a földön hentergő ló lágyékába mélyeszté; a szegény ló, melyből patak-ként folyt a vér, nem soká küszködött a halállal s pár másodperc alatt szemünk láttára mulott ki.

A pikádor, kit csak nagy nehezen tudtak társai megmenteni az állat dühétől, bár erősen vérezve s jól megagyabugyálva csakhamar új lovon termett ismét a fővényen, hogy kettős erővel állhasson bosszút éles dárdája hegyével a csaknem életét kioltó bikán.

Miután a megölt ló teteme eltakarítottott, ismét elkezdődött a kegyetlen multság, és pedig fokozatos szívtelenséggel; a szerepet most a pikádoroktól a banderierek (zászlósok) vették át; no ezek aztán mindenféle módon igyekeztek fokozni a szegény bika dühét, mely már csak egyes tompa bömbölést hallatva, kaparta két első lábával az elszenvedett ló vérével áztatott fővényt; most számos apró törre helyezett nemzeti színű kokárdákat szurkáltak vagyis tűztek a habot

tajtékozó állat hátába, melyek mindenike élénk fájdalmat okozva annak, a szegény teremtmény dühét már a legmagasabb fokra csigázta fel.

Midőn végre az így megkinozott s felbőszült állat vakon neki ment mindennek, mi útjába került, előállott nagy grandezzával a megjutalmazandó matador, kinyújtva egy méternél hosszabb beretvaélességű kétélű kardját, azt tövig a neki rohanó állat gerinczébe mártá, meghajtva magát a megelégedésének tomboló éljenzésben kifejezést adó közönség előtt. A hosszú kés valószínűleg azért nem lesz a bika szűgyébe szúrva, hogy az tovább kinlódván, halálküzdemei által hosszabb ideig nyújtson élvezetet ezen vérengző mulatságban örömét lelő publikumnak, melynek tagjait, bár eléggé röstelem, e napon magam is szaporítám.

A jelenet vérfagyasztó volt, én kénytelen valék elfordulni, nem nézhettem tovább a szegény állatot, mely még a hátába szúrt hosszú törrel is, ide s tova futkosva igyekezett kinzói egyikét elérni, hogy bosszút állhasson a gyilkoságon, mely oly váratlanul következett be. A szegény bika csak egy-két perczig kereshette gyilkosait, mert megeredve orrán s száján a vér, még néhány tántorgást téve, éppen egyes gyilkosa lábai előtt rogyott össze, megrendítő mély sóhajban adva ki utolsó lehelletét.

Négyszer ismétlődött még e kegyetlen mulatság, melynek öt bika s három ló esett áldozatul, még négyszer bizonyítá be a jutalomjátékban szereplő matador állatgyilkolási ügyességét, megéljeneztetve mindannyiszor a nép által, mely nem annyira a romlottság, mint inkább a tudatlanság hatása alatt állva, nem képes megítélni azon irtózatosságot, mely neki oly nagy mulatságot szerez, de melyen a civilizált világ méltán megbotránkozik.

Mint minden, a mi Mexikóban elítélendő, mint már említém is, a régi spanyoloktól származik, úgy a bikaviadatok is

azok által hozattak be s lettek ezen különben annyira józan nép nemzeti multságai közé felvéve. De mint a hogy a mexikói nép már eddig nagyobbára lerázott magáról mindent, mi a spanyolok egykori uralmára emlékezteti őket, meg vagyok győződve róla, hogy e különben is minden jóra hajlandó nép lassan-lassan jobban és jobban civilizálódva, megundorodik e vérengző multságoktól s minden külső befolyás nélkül, saját jószántából fogja követelni a bikaviadatok betiltását, melyet a köztársaság illetékes körei többszöri megkísértésök daczára sem tartottak még időszerűnek és ebben is, mint már sok másban, meg fogják előzni régi hódítóikat, a spanyolokat, kiknél ezen igazi mézszárlást reprodukáló játékok még igen nagy virágzásnak örvendenek.

VIII.

VÉGSZÓ.

Midőn «Amerikai Útiképeim» leírását ezennel befejezem s a tisztelt olvasó-közönség szives türelméért köszönetemet nyilvánítom, egyúttal becses tudomására hozom, hogy jelenlegi tartózkodási helyemet, a szép Mexikót pár hét múlva el fogom hagyni s lemegyek az innét lóháton 12—14 nap járásnyira fekvő Oaxaka állam egyik kávételepére, hogy ott felállítva sátorfámat, én is beavassam magamat a kávétermelés titkaiba.

Oaxaka államban valóságos remete-életet folytatandok, a mennyiben teljesen távol a polgárosodott világtól, egyedül, legfeljebb néhány indián munkás társaságában, (kik mint napszámosok fogják telepemet művelni) a lakott telepektől több napi járásra, egy a Csendes-océánra kilátással bíró erdős fensíkon dolgozva s bámulva a természetet, mely itt oly sok érdekest rejt magában, fogok élni.

Letelepedési helyem bámulatos természeti szépségén s örökös nyári égálgán kívül a legérdekesebb állat-, növény- s ásványvilággal bővelkedvén, olyannak, ki kedvelője a természetrajzi tudományoknak, bőven nyújt anyagot a buvárlatra; én bár csak kontár vagyok e téren, még is nagy örömmel fogom rendelkezésemre álló szabad óráimat csekély erőmhöz képest természetrajzi, valamint az indiánok házi iparát előtűntető tárgyak gyűjtésére felhasználni, hogy majd évek múlva visszatérve kedves, szeretett hazámba, gyűjtéseim eredményét — egyik vagy másik vidéki város iskolai muzeumának rendelkezésére bocsáthassam.

A tisztelt magyar olvasó-közönségnek pedig megígérem, hogy azon esetben, ha küszöbön álló utam és magányomban töltött életem több érdekest nyújtana, arról rövid vázlatot készítendek, s azt jelen kis munkámhoz hasonlólag kiadatom.

Most pedig Istenhez fohászok, hogy kedves hazámra szép napok derüljenek s a tricolor soha se hunyászkodjék meg más idegen színek előtt, — üdvözlöm kedves honfitársimat, felkiáltva:

Éljen a haza!

Éljen a független Magyarország!

FÜGGELÉK.

Bréma, 1889. ápril 26.

Forrón szeretett atyám!

Iglóról 24-ikén reggel 9 órakor elindulva, tegnap 25-ikén d. u. 4 órakor elértem szerencsésen Brémát. Itt a Lloydnál elvégezvén ügyeimet, a várost nagyjából megtekintve, elvitorlázásom előtt szakítok magamnak annyi időt, hogy kedves atyámnak búcsú-soraimat megírjam. Nagy elhatározás kell ahhoz: elhagyni gyermekeket, apát, szerető rokonokat s azt a hazát, melyet annyira szeretünk; az ily elhatározás nem is szokott rögtön érlelődni, de ha aztán hosszú megfontolás után a jobb jövő keresése utáni ösztön ellepi teljes valónkat, nem szabad tétovázni többé, határozni kell, teljes erővel s kitarással kell követni azon utat, melyet az emberi agy — talán a szívnek némi befolyása mellett — elibénk szabott.

Ily ösztön vezérel engem is, szeretett jó atyám, ily befolyások működnek felettem is; hogy szerencsések-e? az a jövő titka. Én azonban reménylek, s a remény már maga is némi nyereség.

Mielőtt tehát, kedves atyám, megkezdéném a nehéz küzdelmet, mely vagy babért hoz munkámra, vagy egy csalódással többet, engedd meg, hogy szeretett atyai áldásodat kikérve, s megnyerve azt, annak egise alatt vegyem fel a kesztyűt az új élettel való harcban.

Ha összejössz szeretett gyermekeimmel, áldd meg nevemben őket, s légy kegyes nevelésök felett örködni, hogy úgy testileg mint szellemileg egészségesen fejlődjenek. Reménylem, nem soká választ el tőlök a sors, s akkor az új hazában együtt töltjük a még fenmaradó életet, avagy ha kedvez a szerencse, visszatérve szeretett hazánkba, együtt élvezzük munkám gyümölcsét. Mindent miattok s érték tesztek, s így megbocsátható a tőlök való hosszabb távollét.

Mindnyájatokat csókollak, de különösen téged, forrón szerető kézcsókoló fiad

JENŐ.

400 teng. mérföld New-Yorktól, 1889. május 6-án, d. u. 3 óra.

Forrón szeretett atyám!

Midőn e sorokat írom, tengeri útam legnagyobb részét, vagyis Brémától idáig 3336 tengeri mérföldet tettünk meg, még hátra van 400 tengeri mérföld, melyet holnap délután 3—4-ig megteszünk, ha természetesen, az Isten akarja. Ha ezen sorokat megkaptad, biztosan veheted, hogy szerencsésen megérkeztem New-Yorkba.

Utunk bizony reám nézve, de általjában is, nem a legkedvezőbb volt, a tenger sokat háborgott, s én ennek folytán sokat szenvedtem tengeri betegségben, hánytam annyit és hánytak a többiek is, hogy bizony a hajónk körül czirkáló halak nagyban szüreteltek.

A tenger csak tegnap óta viseli magát tisztességesen, s így én is fellélegzettem kissé.

Tengeri betegségemet eltekintve, különben egészséges voltam, de ezen gyötrő nyavalya ugyancsak elővett! No, de most nemsokára itt a száraz, s én ismét erős lábakon állok.

Miután érdekelni fognak hajón töltött napjaim, emlékül küldöm az első cajüttekben utazók névsorát (az aláhúzott nevéekkel megösmarkedtem), azonkívül egy étlapot, és a hajó fotografiáját. Összesen utasok és személyzet 1100-on felül

vagyunk a hajón, tehát majdnem fele Szeben lakosainak. A Zwischendeck-utasok között sok magyarországi tót van, öltözetökről persze nem lehet reájok ösmerni, mert civilizált ruhában vannak, csakis beszédükről.

Pár nap előtt érdekes esetem volt. Éppen javában tánczolt a hajó, mi a Zwischendeck utasait, úgy látszik, szintén tánczra buzdította, a mi természetes, különös tragicomikus jeleneteket idézett elő közöttük; én daczára, hogy magam is nyögtem a tengeri betegség alatt, némi szórakozást szerzendő, néztem tánczukat, s éppen távozni akartam, midőn honi (tót) hangok üték meg füleimet, két leányzó-féle volt, kik egymás között beszéltek ezen általam jól ösmert nyelvet; «szkadzi szcze mojo lyube?» kérdém. — «Ta z Presova pan velykozozni»; de erre eltűntek a tömkelegben. Nagyon érdekelt volna megtudni, hogy kik voltak, de tekintetbe véve helyzetemet, nem csoda, hogy tengeri betegségem nagyobb lévén kíváncsiságomnál, kissé lehajlottam a hajó korlátjára s áldoztam a tengernek.

Napjaink különben Southamptontól, hol mintegy ötven utas szállott fel, eléggé egyhangúlag teltek, s ha néha-néha egy-egy viharosabb nap nem zavar fel elég nyugtalan nyugalunkból, úgy bizony könnyen búskomorságba estünk volna mindnyájan, de így voltak legalább intermezzók.

Új amerikai ösmerőseim nagyban biztatnak, és őszintén bevallva, szép reményekkel kecsegtetnek. Én különben, jó atyám, bízom magamban, a lámpalázt legyőztem, s erős akarral, szorgalommal és kitartással fogom új pályámat kezdeni, s kell, hogy siker koronázza azt. Szent cél áll előttem: gyermekeim jövője; értök fogok küzdeni.

Szegénykék hogy vannak? Eszökbe jut-e sokszor atyjok? ki annyira szereti őket, s mégis elhagyta — mert éppen nagyon is szereti.

Csókkold meg őket helyettem.

No de most forrón szeretett jó atyám, miután bocsánatot kérek csunya irásomért — de a hullámok mentenek — csókolva minden testvéremet, kezeidet csókolja forrón szerető fiad

JENŐ.

NB. Leveleim egyelőre következőképpen címezendők: Mr. Eugen de Bánó esqir C/of Mr. H. Clausenius consul 2-nd North-Clark-Street, Chicago Ill. (Amerika).

Hoboken, N.-J. 1889. május 9.

Forrón szeretett atyám!

Végre valahára itt vagyok New-Yorkban, Amerika metropolisában! Bátran mondhatnám, a világ metropolisában, mert habár New-York, New-Jersey, Broklin és Hoboken együtt véve meg nem haladják is a 4 millió lakost, mint London, kereskedelem s forgalom tekintetében azonban amazt jól túlszárnyalják. Hogy itt minő a sürgés-forgás, minő az élénkség, arról embernek fogalma sem lehet, s különösen a Brodway-on (főutca) végig oly mozgalmas, oly tarka az élet, hogy mindenkit kell hogy bámulatra ragadjon, s az a különös, hogy mindemellett nagy rend uralkodik. Lóvasút, omnibusz, a társzekerek megszámlálhatatlan sokasága, vágató két- és egylovas bérkocsik versenyt futnak egymással, díszes equipagok s más furessábbnál-furessább szállító alkotmányok oly összevisszaságban rohannak, hogy azt képzelnéd, minden pillanatban összeütköznek, de meg nem várják a pillanatot, hanem egy merész fordulattal, avagy egy bámulatragadó rögtöni megállással minden bajnak elejét véve, úgy kibontakoznak minden lárma, minden káromkodás nélkül a nagy zürzavar-
nak vált tömkelegből, s folytatják követendő útjokat örült gyorsasággal, hogy mikorára felocsúdol, már nyomát sem látod az éppen veszélyben véltéknek. Hát még az az ezer és ezer ember, asszony és gyermek úgy mozognak, mint a hangya-bolyon a hangyák, fut mindenki, követi mindenki meg-

határozott útját, egy sem zavarja a másikat; ha ösmerősök találkoznak, alig észrevehető fejbólintással üdvözlik egymást, de nem beszélnek s nem állanak meg, vagy ha éppen egyik mondani akar valamit a másiknak, hozzá csatlakozik s hasonló gyors menet közben közli kívánságát s annak befejeztével szó nélkül visszafordul, s ellen- vagyis előbbi menete irányában folytatja útját. Itt plakátokba öltözött emberek ajánlják czégek nagyszerűségét és egyedüli megbízhatóságát, (de természetesen szintén a tömeggel hömpölyögve), amott visító fiúk árulják a napilapokat; most megszólít valaki s figyelmeztet egy kapuba állított kényelmes karszékre, melyen ha helyet foglalasz, poros czipődet 5 centért a legfényesebbre kitisztítják, átlépve egy kereszt-utczán, vállon ragad egy rendőr s szótalanul ment meg egy éppen a kereszt-utczából a Broadwayre vágató kocsí elgázolásától, te ezt természetesnek tartod, s meg sem köszönöd szívességét — tovább mész; pár lépést téve, egy sarkon néger avagy mulatt kínálja rikácsoló hangon kitűnő banán- s aromatikusan ananász-gyümölcsét, mely Californiából vagy Floridából került ide; te ezt mind látod, halod, sőt érzed is, mert ha valaki kíván tőled valamit, nem kiált utánad, de utánad menve, megkopogtatja válladat s úgy mutatja meg szállító bazárjának különlegességeit. Hiába! Amerikában mindenki azt tartja: «times is money», s a szerint jár el.

A Broadway mindenesetre legélénkebb, legnépesebb utczája New-Yorknak, de a többin is hasonló az élénkség, hasonló a mozgalom.

Most tegyünk egy pillanatot a Hudson- és Eastern-riverrek (folyamok) partjaira, s bámulatunk még magasabb fokra hág, itt azután már csakugyan tetőpontját éri el New-York kereskedelmének rendkívüli nagysága. Kikötő-helyek nagy tengeri hajók s ferry-bothok (egyik partról a másikra szállítást közvetítő propellerek) számára zsufolva vannak egymás mel-

lett, raktárak a vízbe épített molokon vannak elhelyezve, mindenikén óriási czégtábla jelöli a czég nevét, mely India, Ausztrália, a déli államokkal, egyszóval a világ összes kikötőivel a világforgalmat közvetíti; itt a legfuresábbnál-furesább rakományok tömegét látod összehalmozva, ha tovább irányítod szemedet, valóságos népvándorlást látsz, ezrekre menő nép felpakolva táska, bőrönd s kofferekkel siet az éppen most egy tompa, hosszú fütytyel nemsokára megtörténendő indulását jelző oceáni gőzös felé, mely büszkén lobogó zászlóval jelöli nemzetiségét; ilyenkor az idegen, ha meglátja saját nemzetének zászlaját, megörül, felvillanyozva érzi magát, de hát hogy is ne, mikor hazájának parányi részét (a hajót) láthatja. Alig van nemzet, mely itt New-Yorkban ez örömet gyakrabban avagy ritkábban ne érezné; német, francia, olasz, svéd, norvég, török s isten tudja még hány nemzetiség, ha kimegy a partra, ott látja hazája zászlaját magasan lengeni, — te jó magyarom hiába keresed, az a te tricolorod idegen itt, téged nem ösmer senki, egy kis nemzeti színt láthatsz ugyan keverve más színekkel, de akkor is inkább a harag lep el, mint az öröm, mert oly nemzettel van az kapcsolatban, melyet eddig csak gyűlölni tanultál.

Bocsáss meg jó atyám, hogy eltértem kissé az eredeti fonalról, de ha reagondolok viszonyainkra, oly düh lep el, hogy szintén betegnek érzem magam, hidd meg, ezen szabad ország levegője csak gyógyító hatással lehet reám nézve, s én fájdalmamban sohajtva gondolok a jövőre, mely talán reám és szeretett hazámra is boldogabb napokat virraszt.

New-York maga mint város nagyszerűnek, igen szépnek azonban nem mondható, mert habár utczái szabályosan épültek is, s házainak magassága 12—16 emeletet ér is el, monumentális avagy architecturális szempontból szép épületet alig látni; kivételt minden esetre kell tenni, mert így például épült most a Brodwayon egy gothikus templom, mely nagyon

emlékeztet a bécsi Votiv-templomra, s van egy pár oly szép épületje, mely minden tekintetben versenyezhet európai társaival. A környéke New-Yorknak, különösen a Hudsonnak oceán felőli része, mesésen szép, s így Nápoly s Konstantinápoly után szépségre nézve bátran a harmadik helyet foglalja el a világon, de azt állítani — mint sokan állítják — hogy vidéke Nápolyénál is szebb, nagyon merész, s ezen gondolat csak oly agyban kell hogy megfogamzott légyen, ki sokat hallott Nápolyról, Nápolyban azonban soha sem volt.

No de most befejezem soraimat, kedvem atyám; a mit irtam, két napi látottaknak kifolyása volt, s így nem lehet a kép teljes, némileg azonban talán elértem azt, hogy némi képet nyujtsak New-Yorkról.

Azon reményben, hogy soraim mindnyájatokat a legjobb egészségben találjak, csókolva kedves gyermekeimet s testvéreimet, kezeidet csókolja forrón szerető fiad BÁNÓ JENŐ.

NB. New-Yorkban még pár napot töltök s azután Chicagóba megyek. Ma dinére Griffinékhez vagyok meghíva.

San-Francisco, 1889. május 24.

Forrón szeretett jó atyám!

Röviden csak arról értesitelek, hogy egy héti new-yorki, három napi chicagói tartózkodás, és Chicagóból öt napi vasúti utazás s a Niagara-vízesés megtekintése után végre-valahára, pizkosan, kifáradva megérkeztem az aranyak hazájának, Californiának fővárosába, San-Franciscóba. Megtettem a majdnem 4000 tengeri mérföld útát, az Atlanti-oczeántól a Csendes-oczeánig. Végig jártam preariket, sziklahasadékokat, hómezőket, a Mississippi és Missouri hidjait és erdőrengetegeket, s most itt vagyok ezélem végpontján, keresek munkát. Clausenius s mások ajánló-levelei, úgy látszik, némi haszonnal lesznek jövőmre nezve. Több helyen voltam már keresni munkát, s reményem van, hogy rövid idő múlva talállok is

valamit; megjelenésem, úgy látszik, elég jó benyomást tesz az amerikaiakra. Egy nagy (San-Francisco legnagyobb) havannai szivarok kivitelét eszközölő cég Mayerisch & Co., kihez Clausenius úrtól kaptam ajánlatot, megrendelt hétfőre, vagyis f. hó 28-ára magához, s némileg kilátásba helyezett egy nekem megfelelő állást, s mint mondá, hiszi, hogy meg leszek elégedve.

Természetesen most első dolgom, lakás után nézni, s van is már egy in pettóba, holnap talán már el is foglalom.

Miután még hótélben vagyok, de a sok szükséges járás folytán nagyon elfoglalva, engedd meg jó atyám, hogy utamat későbbi leveleimbe foglalhassam, s most röviden csak arról értesítelek, hogy egészséges vagyok s teljes tudatában annak, hogy dolgoznom kell és sok pénzt szereznem.

Holnap avagy holnap után, a midőn is körülményesebben írok, tudatom véled lakásomat is.

Gyermekeimre sokat gondolok, természetesen te reád s testvéreimre is.

Még eddig hírt nem kaptam rólatok, már alig várom azt.

Chicagóról, útamról és San-Franciscóról pár nap múlva többet, addig mindnyájatokat, de különösen téged sokszor csókolva ölel s csókolja kezeitet forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

NB. Gyermekeim, az én kis angyalaim hogy vannak? Értök dolgozom s fáradok majd teljes erővel JENŐ.

San-Francisco, 1889. május 25.

Forrón szeretett jó atyám!

Most miután találtam már lakást, röviden értesítelek arról, kérve, hogy azonnal légy kegyes tudatni velem, hogy vagy te, hogy vannak kedves gyermekeim és testvéreim, s mi újság van általában oda haza?

Én most egyelőre itt maradok, s ha kapok állást, úgy itt

telepedek le, Clausenius úr oly szíves volt, pár ajánló-levelet adni, melyekkel már fel is kerestem az illetőket, s mindnyájan igen szívesen fogadtak, de azért még eddig sehol sem nyertem alkalmazást, no hiszen nem is csuda, mert még csak oly rövid időt vagyok itt, alig nézhettem körül.

A család, a kinnél lakom, amerikaiak, s úgy látszik, igen tisztességes emberek, tagjait egy idős 65—67 éves férfi, annak neje, egy itthon lévő és két nevelő-intézetben lévő leány képezik; az itthon lévő leány, ki minden nap egy irodába jár dolgozni, s havonként 75 dollárt (200 forintot) szerez, csunya, de igen derék leánynak látszik, az intézetben lévők közül, egyik 17 éves, kit vasárnap láttam, igen szép és kedves, a másikat, ki 18 éves legyen, s fotográfia szerint szintén igen szép, még eddig nem láttam; háziaim engem úgy tekintenek mint családtagjokat, s minden fáradságot megtesznek, hogy az angol nyelvet mielőbb elsajátítsam. Most egyelőre csak szobát bírok náluk havi 10 dolláron, de pár hét múlva, ha az asszony, ki most kissé beteges, jobban lesz, kosztot is fogok kapni, és pedig szobával együtt havi 30 dolláron (itteni felfogások szerint elég olcsón, 75 forinton).

Ha itt kissé körülnézve, nem találnék oly állást, mely jövőmet biztosítaná, valószínűleg pár hónap múlva lemegyek Mexikóba; Lederernek írtam, s várok tőle választ. Több oldalról, így Mayerisch & Co. cég vezetőjétől, kihez Clauseniustól a legmelegebben lettem ajánlva, azon értesülést nyertem, hogy Mexikóban lelném legbiztosabban jövőmet és pedig mint kávé-ültetvényes, persze kissé messze legyen azon hely, hová mennem kellene, de a földet majdnem ingyen kapva, mint mondja, pár év múlva vagyont szerezhethetnék. Még meggondolom a dolgot, s ha lemegyek Ledererhez, erről is beszélhetünk.

Ne félts kedves jó atyám, én teljesen nyugodt vagyok és bizalommal nézek jövőm elé; tudom, hogy különösen az első

időben, míg szokásokat és nyelvet elsajátítottam, sokat fogok küzdeni, de jó eredményt reményelek, s hiszem, ha kis szerencsém lesz, célomat elérem.

Öllelek s csókollak ezerszer, forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

NB. Czimem : Mr. Eugen de Bánó Esquir, C/of Mr. Joseph, 1053 Mc. Allisster-Street, San-Francisco, California. (Amerika).

Utazásomat esténként egybefoglalom, s ha meglesz, elküldöm neked és te léssz oly szíves azt a fiúknak elolvasni, esetleg ha nem rossz, valamelyik lapban kiadni.

Későbbben bővebben írok, most még sokat kell futkosnom állás után.

San-Francisco, 1889. június 14-én.

Forrón szeretett jó atyám !

Azon reményben, hogy már San-Franciscóból írt leveleimet megkaptad, s tudod, hogy egészséges vagyok, ismét örömmel fogom a tollat kezembe, hogy veled cseveghessek. Legelőször is értesítelek, hogy május 21-én írt leveledet megkaptam.

Miután reményelem, hogy úti vázlateim első részének összeírásával egy hét múlva készen leszek, s aztán az egészet átküldöm neked, a várossal s viszonyokkal most nem foglalkozom, majd annak átolvasásánál alkalmad lesz úgy utazásommal idáig, mint San-Franciscóval magával is bővebben megösmernedni.

Ha lehetne kis művemet Divald által kiadatni, nagyon szeretném ; én a mű illusztrálása céljából több fotografiát is küldök. Művem I-ső része magában fogja foglalni utazásomat Eperjestől San-Franciscóig, a II-ik rész pedig San-Franciscótól Mexikóig.

Igaz, Mexikóból levelet kaptam Lederer úrtól, még pe-

dig némileg választ az én soraimra, azért mondom némileg, mert Lederer úr sajnálkozását fejezvé ki a felett, hogy 17 évi hazájától való távollét folytán, annyira elfelejtette a magyar nyelvet, hogy soraimat meg nem érthetvén, arra kér, hogy vagy angolúl vagy németül reprodukálva azt, még egyszer közöljem kívánságomat, biztosítva azonban előre is, hogy ha esetleg levelem kérését tartalmazott volna, mindent meg fog értem tenni, daczára hogy a levél félig magyarúl, — természetesen sok hibával ellátva — félig angolúl van írva, igen meleg hangon van fogalmazva, s így reményem van, hogy a már elküldött német levelemre a válasz kedvező lesz, s én akkor 2—3 hét lefolyása alatt Mexikóba megyek; hogy ott mit fogok tenni, még most nem tudom határozottan, azt hiszem azonban, hogy megvagyonosodásomat leginkább kávé-plantágok útján fogom elérni. Már szereztem is itt közelebbi utasításokat, sőt azonnal lemehetnék Mexikó Oahoaka államába, s ott csaknem ingyen kapnék földet s kedves szomszédokat is, még pedig egy osztrákot, Halla urat, s egy németet, Eckstein urat. Az utóbbi, kivel megösmerkedtem s ki szintén kávételepítvényes, lakását is felajánlta azon időre, míg kis házat az indiánok felépítenék. Eckstein úr, ki mellékesen mondva, igen derék embernek látszik, biztosított, hogy annyira kezemre járna, hogy játszva tanulnám meg ezen termelést. A munkát indiánok igen olcsó bér mellett, természetesen a tulajdonos közbejárásával együtt végzik.

A kávétermelésnél csak az a bökkenő, hogy az első növény 3 évig fejlődik, s csak 4-ik évben hozza meg a termést, tehát azon kell lenni, hogy minél több plántát neveljünk az első években. A plánta-nevelés igen egyszerűen megy s ritkán van kitéve romlásnak. Egy plánta a 4-ik évben legkevesebb egy font (mindent font számba mérnek) termést ad, s miután az első évben 200—300 dollár költség mellett 25—30 ezer plántát mintegy 30 holdra lehet ültetni, tehát 4 év múlva a termés

25—30 ezer font volna. Természetesen 5 év múlva esetleg még egyszer annyi, mert akkor már a második évben nevelt 30 ezer plánta is termőképes.

Fontját loco-telepítvény 12—15 centtel, vagyis 30 krajczárjával veszi, s így az ember az első 4 év után 4500 dollárt, vagyis 9000 forintot kaphatna, levonva a nagyon csekély költségeket.

Ez tehát azon ága a termelésnek, hol nagyon meg lehet gazdagodni pár év alatt. Mexikóban a kávétermelés még csak pár év óta kezd fejlődni — tehát nagy tere van.

Halla úr, ki itt egy ösmerősömnek igen jó barátja, pár év alatt vagyonos ember lett. Eckstein úr még csak 2 éve van lent (most pihen, mert ilyenkor nincs még munka), de reményli, hogy két év múlva 60 ezer plánta fogja meghozni a termést.

Ezen urakkal Clausenius úr ajánlata folytán, Mayerisch úr által ösmerkedtem meg. Mayerisch egyike a legnagyobb szivar-export-czégeknek San-Franciscóban, különösen ő persvadál nagyon, hogy menjek Mexikóba.

Ő egy igen kedves öreg úr, s mindég azt mondja, miért nem lehet 20 évvel fiatalabb, hogy ő is lemenne velem. Tegnap egy talián családnál, Gusti úrnál voltam estve meghíva, egy korcsmatulajdonos, kinek igen kedves, egyedül angolúl tudó leánya s felesége van. Igen jól eltöltöttük az időt.

Én erősen tanulom az angol nyelvet, s nagy haladásokat is teszek benne, úgyszintén a spanyolt is. Megösmerkedtem egy mexikói tisztán indián vérből származó gőzhajó-kapitánnyal, ki a spanyol nyelven kívül igen jól beszél francziául, s ő is nagyon persvadál, hogy jöjjek Mexikóba. Ingyen el akar hajóján vinni, csakhogy én megelégedvén a 10 napi tengeri betegséget, inkább az 5 napi vasuti útnak adok előnyt. A mexikói kapitányt Roberto Sonñjugának hívják.

Én általában már több mexikóival ösmerkedtem meg,

de mindannyit véghetlen kedves- és előzékenynek találom. Érdekes minket együtt beszélni hallani. Én olaszul, ők spanyolul — s teljesen megértjük egymást. Mexikói ösmerőseim azt mondják, hogy egy hónap alatt okvetetlenül megtanulok beszélni. Általjában mindenki bámulja nyelvbeli talentumomat, s néha, mikor úgy egy internacionális társaság összejön (sehol sem láttam annyi nemzetiséget, mint itt) s beszélnek, németül, francziául, olaszul, angolul s néha a lengyelek szlávul, én vagyok az egyedüli, ki mind megértem őket és beszélek velök, ilyenkor aztán bámulják a magyart, ki őket — mint magok mondják — mind lefözi.

Ivántól is kaptam tegnapi levelet, s holnap megküldöm neki a kívánt meghatalmazást.

Igen-igen örülök, hogy forrón szeretett gyermekeim mind egészségesek, már alig várom, hogy arczképüket megkaphassam.

Azt hiszem, apácskám, hogy kis munkám érdekelni fog, csak arra kérek, ha esetleg hiba volna a fogalmazványban, azt kijavítani kegyes légy.

Nagyon spórolok pénzemmel, mert a kávé-plántagehoz nagy szükségem lesz reá.

Most pedig, kedves apácskám, arra kérve, hogy miattam ne búsulj, csókolom testvéreimet, gyermekeimet és sógornémat; zárom leveletemet, s téged kebelemre zárva zerszer csókolak, a te hű fiad

BÁNÓ JENŐ.

C/of Mr. Josephi Mc., Allister-Street, 1053. San-Francisco, California (Amerika).

San-Francisco, 1889. május 30-án.

Forrón szeretett jó apácskám!

Május 8-án kelt soraidat az itteni consul útján ma kaptam meg, s bizony jól esik egy hónapi idő után hallani, hogy úgy te, jó atyám, mint gyermekeim is, valamint testvéreim a

legjobb egészségben vagytok ; én hála istennek, magamról is ugyan azt mondhatom. Mint már utolsó levelemből tudod, én jelenleg San-Franciscóban vagyok, s egyelőre itt is maradok, állásom ugyan még nincsen, de többekkel megösmerkedvén, reményilem, nemsokára lesz ; első dolog az angol nyelv megtanulása, úgy a viszonyok megösmerése és végre önálló működés. Clauseniussal megbeszélvén az ügyet, ő is a mellett volt, hogy most menjek San-Franciscóba, s néhány hónap avagy egy év múlva, ha nyelvvel, emberekkel, szokásokkal megösmerkedtem, vagy Mexikóba, Oregonba, vagy még inkább Washington-államba, s ott vagy gazdasággal, vagy marhatenyésztéssel foglalkozzam.

New-Yorkban létem alatt Griffin azon tanácsot adta, hogy hozassak Magyarországból opálokat, már természetesen köszörülve, s ő jót áll, hogy azokat a new-yorki, chicagói, san-franciscói, egyáltalján Amerika nagy városainak ékszerészei között nagy haszonnal eladhatnám ; tényleg ezen drágakövet itt nem egészen ösmerik, mit én nagyon csudálok, Griffin azt onnét magyarázza, hogy azelőtt e kövekhez babona volt fűzve, mi azonban már elműlván, most az opáloknak Amerikában nagy jövőjük volna. Ezen ügyet előhoztam Clausenius és Kune úrnak is, kinél Chicago közelében egy éjszakát is töltöttem, s mindkettő a gondolatot igen jónak találja, s különösen az utóbbi biztosított, hogy ő mint tagja a chicagói börzének, pár ezer dollárért a börzén is el tudna számomra opált adni.

Mint Clausenius, Kune és Griffin is ajánlották, hozassak próbaképen 1000 forintért köszörült, mindenféle nagyságú opált, de többet a kisebb fajtákból, s remélik, hogy 2000 azaz kétezer dollárt megkapnék ; számítva, hogy a hozatal talán 50—60 frtba kerül, a vám kétszáz forint, belejönne az opál 1300 forintba ; már most, ha el volna adható vegyük csak 1000—1500 dollárért, vagyis 2500—3000 forintért, tiszta

hasznom mégis több volna ezer forintnál. Ily haszonért mindenesetre kifizetné magát ezen üzletet folytatni. Most már csak az a főkérdés, Egger belebocsájtkozik-e ily opálok eladásába, s ha megtudja, én mi célból veszek tőle köszörült opálokat, nem jön-e hasonló gondolatra, s maga nem nyit-e piaczat Amerikában. Mindenesetre tehát jó volna Eggerrel ez iránt értekezni, esetleg talán ő engem bizna meg opáljainak elárúsításával s én csak nyereségben osztoznék vele. Ő benem szentül megbizhatna, úgy mint saját magában, ez esetben szezonokat tartanék New-York, Chicago, Sz.-Louis, New-Orleans, San-Francisco, egy szóval Amerika legnagyobb városaiban. Ez oly üzlet volna, a mi azt hiszem, úgy Eggernek, mint nekem is sok pénzt hozhatna. Mindenesetre előnyösebb volna rám, ha magam szakállára dolgoznék. Légy szíves tehát édes atyám, ezt meggondolni, s ha tervemet jónak látod, Eggerrel vagy direct, vagy László útján értekezni: esetleg abba is beleegyezem, hogy Egger az opálok árúsításáért készpénzzel jól fizet, s ez esetben csakis a tiszta jövedelem — értem a meghatározott ár felüli összeg 50 %-át kötöm ki magamnak.

Míg Európában voltam, meg nem ítéltettem a dolgot, mert nem tudtam hányadán vagyunk az opálokkal Amerikában, most azonban majd egy hónapi itt létem után látom és tudom, hogy e követ kedvelik itt, de alig kapható, s ez most egy új kereskedelmi cikk volna, melyből sok pénzt lehetne kihozni. Ha Egger akarná, opál-ékszereket is lehetne az itteni piacokra hozni, még pedig első sorban melltűket opálból brilliantokkal díszítve, és női pipere-cikkeket, valamint opál-gyűrűket. Az amerikai nagyon hiú s vasárnaponként szeret magára csillogó, értékes tárgyakat rakni.

Csókollak ezerszer gyermekeimmal együtt, szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

San-Francisco, 1889. május 31-én.

Kedves apácskám!

San-Francisco igen kedves, szép város, gyönyörűen fekszik s nagyszerű a klímája, habár most kissé hűvösesek a délutánok, mert 2 órakor beáll naponta a passat-szél s fú este 7 óráig, s úgy lehűti a levegőt, hogy Überzieher-t kell venni; ezen szelek augusztus végéig tartanak, akkor következik a szép idő s tart januárius végéig, ezután néha esik, de mellette melegebb mint most, egész május elejéig, s azután ismét kezdődnek a szelek. Ezt így beszélte Gardain, ki már 50 éve lakik Californiában. Életében, mint mondja, csak egyszer emlékszik hóra, de az is azonnal elolvadt.

Megnéztem a Cliff-Hausot, hol ezer meg ezer foka sütkérezik a tengerből kiálló sziklákon s mulat a tengeri madarak számtalan fajával. Voltam az eddig látott parkok legszebbikében, a Golden-Geet-Parkban, s ott valóban bámulnom kellett a vegetatiót, de nem vécz nőni s fejlődni a fának, ha soha sincsen hideg. Különbén utazásomat mint utolsó levelemben is említém, lassan-lassan egybe foglalom, s ha készen lesz, elküldöm neked, eddig már esténként 32 oldalt összeírtam, azt hiszem, érdekelni fog úgy titeket, mint a közönséget is.

Kedves gyermekeimet sokszor csókolom s kérem őket, hogy jól tanuljanak, téged pedig testvéreimmel együtt még egyszer csókol s ölel forrón szerető fiad BÁNÓ JENŐ.

Czímem: Mr. E. de Bánó C/of Mr. Josephi, Mc. Allister-Street 1053.

San-Francisco, 1889. június 25-én, születés-napomen.

Forrón szeretett jó Atyám!

Már hosszabb idő óta nem kaptam tőletek értesítést s így kissé nyugtalan vagyok, nincsen-e valamelyiketeknek baja. Különbén Európából nem kapja az ember rendesen a

híreket, elég, hogy a hajó pár napot késsek s akkor a levelek is későn jönnek.

A meghatalmazást, melyet Iván tőlem kért, már elküldtem, reményilem jó lesz.

A mai postával küldtem címed alatt amerikai útívázlatomnak kéziratát néhány hozzátartozó fotografiával; ha Divald kiadná, jó volna. Ha ő ki nem akarná adni, úgy bizonyosan kiadja más vállalkozó, esetleg talán újság is, mint például az «Ország-Világ» vagy a «Vasárnapi Ujság», hiszen a képek kitűnőek, melyeket küldtem, gyönyörű illusztrációkat csinálhatnak a lapokban.

Ezen úti vázlatokat utazásom alatt állítottam össze s így közvetlen benyomások alapján írtam, azt hiszem, érdekelni fog benneteket. Lehet, hogy egyes hibák vannak benne, de azok talán nem lényegesek, különben jó apácskám, te meg fogod tudni ítélni, hogy vajjon ki lehet-e adni vagy sem.

A II-ik részt majd mexikói útam végén fogom leírni az esti órákban, úgy mint ezt. Lederer úrtól minden nap várom a választ, a mint megjön, azonnal értesítelek, hogy mi történik velem. Az angol nyelvet azért szorgalmasan tanulom, mert a mexikói hírektől függ, vajjon Californiában telepszem-e meg, vagy lemegyek Mexikóba.

Ha Mexikóba megyek, mint már írtam is neked, valószínűleg kávé-telepítvényes leszek, s ily módon reményilem, hogy 10—12 év múlva vagyonna fogok szert tenni.

Még eddig nincsen állásom avagy foglalkozásom s összes időmet nyelvek tanulásával töltöm. Ezen állapot azonban nem soká fog tartani, mert reményilem, néhány hét múlva eldől a dolog, s én akkor vagy itt, vagy ott már megkezdem működésemet.

Az kedves atyám, hogy eddig még csak körülnézek és nem állapodtam meg, ne bántson téged, itt létem azonban már reám nézve annyival is haszonnal volt, hogy megösmér-

kedtem emberekkel, kik a jövőre nézve hasznomra lehetnek; így például már van kereskedő cég, mely négy év mulva megtermett kávéterméseimet bizonyára meg fogja venni, azért mondom négy év mulva, mert az új kávéplánta csak negyedik évben termőképes. Azonkívül megösmékedtem egy kávételepítvényessel, Eckstein urral, kinek valószínűleg szomszédja leszek s ki, mint látszik, mindenben segítségemre leend. Addig, míg kis házam fel lesz építve, saját házában és ingyen ajánlt fel nekem lakást. Eckstein úr megígérte azt is, hogy úgy mint magának, nekem is szerez quantum satis földet és pedig a szomszédságában, majdnem teljesen ingyen, a mexikói államtól. Az első négy év nehéz lesz, a többi jól fog menni, csak egészség legyen.

Összeköttetésbe léptem Halla urral is, szintén nagy telepítvényes, és pedig legközelebbi szomszédja Eckstein úrnak, a mennyiben tőle 10 óra távolságban lakik.

Lederer úrnak azért írtam, hogy azon időre, míg kávételepítvényemre mehetek, nála esetleg foglalkozást nyerhetek, s mint honfi, tanácsát is kikérhetem a kávétermelésre vonatkozólag is.

Hochkofler úr, az itteni consulunk szintén helyesli tervemet, ő, mint kávénagykereskedő, igen ösmeri a viszonyokat s azt mondja, még eddig minden kávételepítő meggazdagodott.

A kávétermelés Mexikóban új valami s így még nyitva áll a tér.

Idővel nagy értéke leend a kávételepeknek, mert a mexikói állam vasutat kíván építeni a parton végig, s így valószínűleg érintené telepünket is. Most persze még messze van a vasuti állomástól, úgy szintén a hajóállomástól is. Az előbenitől 4—5 napi járás öszvér hátán, a másiktól 2 nap.

A munkát a telepítvényeken olesó napszámú indiánok végzik, kik a telepítvényektől nem messze, wigwammokban

laknak. Eckstein úr igen jó népnek mondja őket. Ő már néhány éve közöttük lakik s még soha sem volt velük baja.

Telepítvénye, így valószínűleg jövőben enyém is, Alsó-Mexikóban, Oahoaka-állam nyugati részén van, már nem messze Quatemalához; a telepítvény természetesen a tropikus égöv alatt van, de magasan fekszik s azért climája nagyon egészséges. Az említett telepítvény gyönyörű erdővel van körülvéve, mint Eckstein úr mondja, nagyszerű a vadállomány, különösen fáczán s vadpulyka hemzseg mindenütt, veszélyes kigyók és állatok nincsenek.

A mint Lederer úrtól levelemre előnyös választ kapok, azonnal indulok Mexikóba.

Azért tehát kedves atyám, ha most hosszabb ideig nem kapsz is tőlem levelet, az ne búsítson, akkor biztosan elmentem s az az oka. A mint Mexikóba érek, azonnal írni fogok. Én hála az istennek, egészséges vagyok s reménylem, ti is mindnyájan azok vagytok.

Kedves gyermekeim arczképét alig várom már, reménylem, azt is megkapom nemsokára. Ősmeretségem San-Franciscóban már elég számos. Legutóbb egy mexikói kapitánnyal (azt hiszem, már említettem neked) ösmerkedtem meg; tiszta indián vér, neve Rodolfo Szonyuga. Most meg pár hét óta egy weimari német fiatalemberrel, Bergmann úrral barátkoztam meg, ki mindjárt lakására vitt s szíveségből le is fotografizott (ő ugyanis fényképész); úgy látszik, megtetszett neki a pofám, különben a fotografiák között találtsz egyet. Én jónak találom. A fotografián lévő kosztüm volt a tengeren rajtam, s annak emlékére vettem fel a sapkát is. Bergmann úr igen jól zongorázik s így néha ketten elzenélünk, ő zongorázik, én pedig tilinkózom. E hangszer nagyon tetszik a yankeknek. A telepítvényen nagy hasznát veendem.

Most azonban éjfél lévén, nem akarom többé nyugalmat zavarni. Azon reményben szeretett jó apám, hogy a leg-

utóbbi leveledben említett gyengeség, melyet éreztél, elmúlt, s te most ismét jól érzed magad, zárom soraimat.

Gyermekeimet százezerszer ölelem s csókolom, úgyszintén testvéreimet s rokonaimat is, téged pedig karjaidba zár forrón szerető, csókoló fiad

BÁNÓ JENŐ.

San-Francisco, június 29-én 1889.

Forrón szeretett apácskám!

Röviden értesítelek, hogy miután Lederer úrtól igen szívélyes levelet kaptam, melyben legnagyobb örömét fejezi ki Mexikóba menetelem szándéka iránt, és a leghatározottabban biztosít arról, hogy minden tőle telhetőt meg fog érdekében tenni; én hétfőn, vagyis július 1-jén utazom vasúton le Mexikóba, a fővárosba. Útam hat napot vesz igénybe. Reménylem, Mexikó állam lesz az, hol jövőmet fellelem.

Én egészséges vagyok, reménylem ti is mind azok vagytok. Megkaptad utivázlatimat? Gyermekeim talán már vakáción vannak?

Igaz, apácskám, nagyon kérnélek, ha Ivánnak megmondanád, hogy részemre a «Budapesti Hírlap»-ot megrendelné, mert az rettentő, semmit sem hallok hazámról, illetőleg az abban előforduló eseményekről. Már csak azon szempontból is jó, ha lapot hordatok, hogy olvasása által anyanyelvemet cultiválhassam.

Gyermekeim arczképét már alig várom. Testvéreimtől is szeretném, ha arczképet kaphatnék.

Most apácskám az a szándékom, hogy Mexikóban, a fővárosban hivatalt vállaljak s pénzemet kávéplántálásba fektessem. E kettő összeegyeztethető, mert a kávé termelése kevés időt vesz igénybe, a míg a kávé nő, az időt másban lehet kihasználni. Különbén erről majd bővebben értesítelek Mexikóból.

A leveleket kérlek egyelőre következő czímen küldeni:

Signor Don Eugenio de Bánó con correspondentia Don Simon Lederer *Mexico*, Puerta de S.-Francisco, 13. Apartado del Correo No. 90.

Most pedig csókolva gyermekeimet s testvéreimet, ölel s csókol forrón szerető kézcsókoló fiad BÁNÓ JENŐ.

El Paso, Texas, július 4. 1889.

Forrón szeretett atyám !

A híres aztékek országának, Mexikónak határáról írom e sorokat azon reményben, hogy azok mindnyájatokat a legjobb egészségben találunk.

Kimondhatatlan érdekes tájakon vitt San-Franciscótól idáig utunk. Eleinte a szépen kultivált Kalifornia, azután a Zaharához hasonló Arizona, melynek vegetatióját a kaktus, aloe és hasonló forró égövi növények képezik, következett, utána Uj-Mexikó óriási tracenáival s végre a marhatenyészteséről híres Texas; ezek mind oly országok, melyek az idegent, különösen ha európai, nagyon, de nagyon meglepik.

Arizonában — melynek évi átlagos melege nagyobb, mint a Zaharásé — óriási melegünk volt; egy kis állomáson megnéztem a hőmérőt, az 116 fok Fahrenheitot mutatott árnyékban, napon valószínűleg 135—140 fokot.

Az emberek szintén egészen mások, mint nálunk. Mexikói, japáni, kínai s néger a tömérdek indiánnal képezi a népesség zömét, a fehér csak az intelligens osztály. Yummában, Arizona határán, méhek módjára bujtak ki oduikból a veszedelmes, tetovirozott arczú *apache*-indiánok, egyiktől vettem egy általa készített findzsát, eléggé látni azon az ipar kezdetlegességét s éppen azért érdekes is.

Itt, El Paso-n pár órai időnk lévén, azt arra használom, hogy veled csevegjek. Este 6 órakor indulok tovább s négy nap mulva érem el Mexikó fővárosát. Utam San-Franciscótól Mexikóig hat napot vesz igénybe, csinos kis idő.

Voltál-e, kedves apácskám, már Párisban? s ha igen, minő a kiállítás? képzélem, hogy óriási nagyszerű.

Most azonban, midőn még egy búcsút intek az Egyesült-Államok határáról s csökoltatom az én angyali gyermekeimet s minden rokonomat, ölel kézsókoló, forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

NB. Bocssáss meg apám, hogy soraim oly fölületesen vannak fogalmazva, de útban vagyok, s ez szolgáljon mentségemül.

Mexikó, július 8-án. 1889.

Forrón szeretett jó atyám!

Ezennel értesítelek, hogy tegnap, vagyis f. hó 7-én megérkeztem Mexikó állam hasonnevű fővárosába és pedig, hála az égnek, teljes egészségben. Utam igen érdekes volt, majd alkalomadtán azt is, első vázlataimhoz hasonlólag, le fogom írni és neked megküldeni.

Megérkezésem után, lemosva az út porát, első dolgom volt honfitársamat, Lederer urat fölkeresni, ki valóban oly igazi magyar vendégszeretettel fogadott s oly előzékeny szivélyességet tanúsított irántam mindjárt az első napon, hogy én itt, hazámtól oly távol, azonnal otthonosnak éreztem magamat.

Lederer úr szivélyességében annyira ment, hogy apartmentjaiban lakással kínált meg, mit én természetesen elfogadni vonakodtam, miután azonban oly szívesen ajánlotta azt fel s én meggyőződtem arról, hogy semmiképpen sem fogok neki alkalmatlankodni, egyelőre elfogadtam szivességét, s így most azon kellemetes helyzetben vagyok, hogy gyakran együtt lehetvén vele, minél többet beszélhetünk hazám szép nyelvén.

Megérkezésem napja vasárnap lévén, kedves honfitársam nemcsak hogy egész napon megvendégelt, de délután fogatjával bejárta velém Mexikó város egy részét, s így meg-

érkezésem első óráiban mindjárt alkalmam volt megösmernedhetni a város jellegével, s miután utunk az Avenidán (Andrássy-útunkhoz hasonló utca) vezetett keresztül, hol az itteni jobb társaság színe-java délutánonként corsómenetét tartja, Mexikó úri osztályának nagy részét — élükön az igazán sok szép és kedveseknek látszó hölgyekkel — láthattam.

Mexikó lakossága, mint az első impressióból legalább kivehettem, nagyon előzékeny, szivélyes és kedves modorúnak látszik lenni. A város igen szép, s nem tekintve azon kedves, bizarr színezetet, melylyel lépésről-lépésre találkozunk, teljesen európainak mondható. Északamerikai társait minden tekintetben fölülmúlja, már tudniillik szépség, ízlés és kedvesség tekintetében.

Talán életemben nem tett város reám első pillanatra ily jó benyomást, mint ezen főváros, s így azt hiszem, itt e szép helyen, kedves emberek között jól fogom magamat érezni s talán jövőmet is megalapítandom.

Lederer úr nem ajánlja, hogy lemenjek a kávételepekre s így valószínűleg veled közölt tervemről le fogok mondani s teljesen itt telepszem le. Erről beszélni még különben korai dolog, egyelőre mindenesetre itt maradok.

Honfitársam minden lehetőt megtesz, hogy mielőbb állásra szert tehessek, avagy hogy mielőbb consolidálhassam magamat, ő egy nagy vasuti vállalatnak, mely most tracirozva lesz, elnöke, s biztosított, hogy a mint a munkálatok komolyan megkezdődnek, vállalatánál, ha akarom — s szükségem lesz reá — állást fog nekem adni. Ő azonban azt hiszi, hogy itt más módon is megalapíthatom szerencsémét.

Köztünk mondva, honfitársamnak az itteni kormánynál nagy befolyása van, s ha megösméri karakteremet s akarja, igen sokat tehet értem.

Tegnap bemutatott Lederer úr Rivéra tábornoknak és Manuel J. Cisneros lovassági ezredesnek; mindkettő befolyá-

ses ember s úgy látszik, nagyon megkedveltek, az előbbeni francziául beszél kissé, az utóbbi pedig tökéletesen bírja az olasz nyelvet.

No de nem bocsájtkozom most mélyebben a leírásokba, mert még talán, tekintve rövid itt tartózkodásomat, nem is vagyok competens, egyet azonban már is határozottan megtudok állapítani, és ez az, hogy úgy nálunk, mint általjában egész Európában, hamisan itélik meg a mexikóiakat. Nálunk félvadaknak tartják őket elég helytelenül, holott azoknak civilizált s a szép- és nemesért lelkesülő népnek kell lenni, mert képesek voltak alkotni ily remek várost, mint Mexikó.

Most azonban, kedves atyám, csókolva szeretett gyermekeimet s testvéreimet, öllelek s csókolom kezeidet, forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

NB. Leveleimet Lederer úr czime alatt küldjétek, a papiros sarkáról olvasható le.

Mexikó, július 29-én. 1889.

Kedves, szeretett jó atyám!

Első leveletem, melyet innét az aztékek országának fővárosából hozzád intéztem, bizonyosan megkaptad s így tudod, hogy hála istennek egészséges vagyok.

Annak, hogy innét írtam, ma-holnap három hete, s azóta helyzetem csak annyiban változott, hogy kilátásom van itt nemsokára jó állást kaphatni, még pedig egy itt székelő vasúthoz, mely nem sokára fog megnyilni; alighanem titkárnak leszek kinevezve, havi 200 dollárral, vagyis 400 forinttal, a meunyiben egy mexikói dollár valamivel több mint 2 frt, fizetésem évente 5000 frtot tenne ki, mi kezdetnek elég.

Később okvetetlenül a Lederer úr vasútjához fogok átmenni, avagy egy más most keletkező félben lévő vállalathoz, melynek elnöke szintén Lederer úr lesz, természetesen még

előnyösebb fizetéssel. Lederer úr bizik bennem, s így birva bizalmát, itt sokra vihetem.

Lederer úr vasútja még csak keletkező félben van, azért még nála alkalmazást nem kaphattam, különben bizonyára már alkalmazott volna. Lederer úr egyike a legbefolyásosabb embereknek az egész köztársaságban, miniszterek s más magas állású egyének tőle kérnek tanácsot igen sok fontos dologban, a köztársasági elnökkel is igen jó barátságban van.

Lederer úr most nem régen egy nagyszerű tánczmulaságot adott, melyen én természetesen, mint a házhoz tartozó, jelen voltam, habár nagy gyászom miatt nem tánczoltam. Kedves honfitársam, a kinek csak lehetett, bemutatott s így több előkelő mexikói családdal és igen sok szép leánynyal ösmerkedtem meg; összesen valami 120—130-an voltak. Hogy Lederer úrnak működési teréről fogalmad legyen, elég ha megjegyzem, hogy évente üzletének (ezüst-érczeket vásárol egész Mexikóban s azt aztán Amerikába és Angliába küldi beolvasztáshoz) forgalma több és több millió dollárt tesz ki. A vasúti vállalatokba újabb idő óta fogott s azért azok még csak kezdetben vannak. Azon új vállalat, melyről túlodalon említést tevék, egy nagy ezüstolvaszda lesz, mely most több millió dollár tőkével alakuland meg részvénytársulattá, s melynek elnöke Lederer úr lesz; ezen nagyszerű ezüstolvaszdába akar Lederer úr engem főpénztárnoki, vagyis a legbizalmasabb állásba tenni. Miután azonban ezen olvaszda megnyitásáig még több hónap fog eltelni, én ezen állás elnyeréseig mást is elfogadok, így egyelőre az említett tükári állást is, melylyel mindenesetre elég szép fizetés jár.

Ez a Mexikó, kedves atyám, egy valóban áldott ország s a ki csak egy kissé practikus észszel bír, kell, hogy itt meggazdagodjék.

Lederer úr összesen hat éve, hogy itt van, s már is azt hiszem, dúsgazdag ember, azelőtt Észak-Amerikában volt

tizenegy esztendeig és semmire sem vihette, itt pedig rövid pár év alatt névre, vagyonra és befolyásra tett szert; idejőjön László és ne Észak-Amerikába, itt még jobban tudná érvényesíteni képzettségét, mint ott a yankek hazájában.

Az észak-amerikaiit szeretem, de a mexikóit még százszorta jobban.

Itt Mexikóban összesen hatan vagyunk magyarok és engem kivéve, mind a legjobb helyzetben. Első közülök mindenestre, már vagyonra és befolyásra nézve, Lederer úr; második Blum úr, Bleichröder berlini bankárnak, ki most Mexikó-államnak 38 millió dollár kölcsönt adott, teljhatalmú megbizottja; harmadik Breyer úr, egy dúsgazdag ember (most Európában van összes családjával a párisi kiállítást meg nézni), de kivel csak egyszer találkozhattam; negyedik Mihailovics úr, egy Miksa császárral idejött (volt huszár-tiszt) valódi gentelman, ki itt beleszeretvén egy mexikói hölgybe, itt is maradt s már 25 év óta mexikói lakos, de mindamellett kitűnő magyar; ezen mintegy 52 éves úrnak nincsen családja; engem első találkozásom után azonnal annyira megszeretett, hogy rögtön bruderek lettünk s kijelentette, hogy mindenki között, már tudniillik nejét kivéve, engem kedvel legjobban s határozottan meg kellett ígérnem, hogy a mikor csak lehet, házában leszek; mióta megösmarkedtünk, alig van nap, hogy meg ne látogasson. Igazán szerencse volt reám nézve idejőnni, oly jól érzem magamat e kedves magyarok és kedves mexikóiak között; ötödik egy Klein nevezetű ékszerész, azt mondják, elég vagyonos és jó ember is, de nem igen társalognak vele többi hazámfiak. A hatodik pedig végül én vagyok, a kiről még ítéletet nem mondhatok. Egyet azonban már most is tudok, s ez az, hogy azok, kikkel megösmarkedtem, legalább látszólag megkedveltek.

Lederer úr néhány hét múlva vasutja végett Európába megy s így Magyarországra is elrándul s határozottan meg

akar tégedet is látogatni Osztropatakán ; fogadjátok őt, kedves apácskám, szívesen ; mondhatom, nagyon megérdemli, már mostanáig is oly sok szivességet tanusított irántam s még, mint ő maga állítja, majd csak ezentúl fog érettem valamit tenni, hogy én örök hálával tartozom neki ; ha itt Mexikóban viszem valamire, ha egészségem megmarad, hiszem is, hogy viszem, első sorban neki köszönhetem. Körülbelül szeptember végén lesz Osztropatakán.

Most tíz-tizenkét napra kimegyek vidékre egy mexikói fiatal emberrel, ki meghívott mint bizalmi embert egy igen nagy birtok vásárlásához, összes költségemet természetesen ő fizeti. Utazásunk legnagyobb részét lóháton fogjuk megtenni, mindenesetre igen érdekes út lesz, vasúttal Pueblaig megyünk, onnét pedig több napi lovaglásunk lesz. Természetesen Remington-fegyveremet, melyet San-Franciscóban vettem s két revolveremet a nyeregkapában viendem — nem annyira az emberek ellen, mert azok egész Mexikóban jók, — mint inkább az esetleg utunkba jöhető leopárd, onka-macska avagy kuguárok ellen, melyek eléggé el vannak terjedve Mexikó lakatlanabb vidékein s néha az embert is megtámadják.

Mexikó város, mint már utolsó levelemben is megírtam, igen szép és kedves s a klimája oly előnyös, hogy talán csak Quitóban van ilyen, télen-nyáron egyforma, de soha sem nagyon meleg, olyan, mint nálunk május vége avagy június eleje, az éjjelek hűvösek s azért igen kellemeteseek.

A város gyönyörű környékkel bír s csak ki kell menni a városon kívül s ott emelkedik tizenhétézer láb magasságban az örök hóval fedett Popokatapétel.

Maga Mexikó város nyolcezer láb magasságban fekszik s annak tulajdonítandó, hogy daczára, hogy az az egyenlítő-től csak 19 fokra van, mégis igen mérsékelt temperaturával bír. Minden idegen, ki ide jön, itt igen jól érzi magát. A ma-

gyarokat itt igen szeretik, már tudniillik azt a keveset, a ki itt van.

Igaz, kedves atyám, megkaptad-e kis munkámat, s ha igen, nem-e nagyon rossz. Miután most — kivéve, hogy erősen tanulom a spanyol nyelvet — időm van, folytatom utazásom leírását, a mint készen lesz, azt is megküldöm.

Lehelkének írtam már régebben levelet és kértem őt, hogy írjanak nekem gyakrabban, de eddig még a kis hunczutoktól nem kaptam egy sort sem. Ez azonban nem nyugtalanít, mert hiszen június 24-én írt leveledben értesítettél, hogy egészségesek.

Reménylem, jól is tanulnak. Oh istenem, mennyire szeretném, ha együtt lehetnénk. No de hiába, az most nem megy; reménylem, hogy ezen tőlök való eltávozásomat más-ként fogom jóvá tenni s akkor aztán nyugodt leszek.

Nagyon elszomorított utolsó levelednek azon része, hogy tudniillik hazánkban oly nagy — és különösen Osztropatakán — a szárazság s hogy testvéreimnek szegényeknek absolute nem lesz termésök. Miből fognak hát élni?

Azon reményben, hogy soraim mindnyájatokat a legjobb egészségben találjak, csókolom gyermekeimet, testvéreimet és minden rokonomat is, téged, kedves jó atyám pedig keblemre zárva, öllelek s csókolom kezeidet százezerszer, forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

Mexikó, 1889. augusztus 16.

Forrón szeretett jó Atyám!

Utolsó leveletem, melyben írtam, hogy itt Mexikó városban egy állásra van kilátásom, (havi 200 dollár fizetéssel) bizonyára megkaptad. Ezen állást még mindig elnyerhetném, ha kívánnám, csak hogy most változtak a dolgok és pedig, véleményem szerint, az én előnyömre.

Mint tudod, kedves apám, (már San-Franciskóból írtam

nektek) én levelezésben állok kávételepítvényesekkel s különösen egy magyar apától származó osztrák születésű emberrel, Halla Károly úrral; pár nap előtt ezen úrtól levelet kaptam Oaxaka államban fekvő Pluma de Hidalgo telepéből, (hol Halla kávételepei vannak) hogy csak jöjjenek le s biztosít rőla, hogy pár évi kitarítás és türelem mellett, úgy mint ő is, vagyokra tesztek szert.

Megbeszélve a dolgot Lederer úrral, ő eleinte nem igen helyeselte tervemet, miután azonban magának az Oaxaka állambeli telepekről információkat szerzett, nem csak hogy helyesli szándékomat, de sőt velem companiába akar lépni, oly módon, hogy a telepítvényhez, illetve a plantage berendezéséhez, megmunkálásához s fentartásához szükséges pénz $\frac{3}{4}$ részét ő adja, $\frac{1}{4}$ részt pedig én, s négy év múlva, midőn a plánta az első hasznot hozza, a jövedelem fele az enyém, másik fele az övé, vagyis ha 4 év alatt én 1000 dollárt adtam ki, ő 3 ezer dollárt ad, s ha a jövedelem 4 év múlva 8000 dollár, 4000 dollár enyém, 4000 pedig az övé.

Halla úr számítása szerint 4000 dollárral 40—50 ezer plántát termelhetünk, melynek jövedelme 4 év múlva legrosszabb esetben 8000 dollár lenne.

Természetesen minél többel kezdjük eleinte, annál hasznosabb reánk nézve.

Most őszintén bevallom, kedves apám, hogy sajnálom, hogy nem több pénzt hoztam magammal, mert biztos vagyok rőla, hogy például 15—20 ezer forint befektetés mellett, 12—15 év múlva a legegyszerűbb számítás mellett is, legalább négy egész ötszázezer forintra tettem volna szert.

A számítás a következő: Az első 4 évre összesen (tehát nem évenként) 100 ezer plántához már a föld megvétellegyütt, többi kiadással és élet-fentartással szükséges 10 ezer mexikói dollár, vagyis 20 ezer forint; 4 év múlva legrosszabb számítás szerint minden plánta egy font kávéhoz, a

kávé ára jelenleg loco *Pluma Hidalgo*, fontonként 24 centavos, de vegyünk kerekszámban csak 20 centavost, (egy dollárban van 100 centavos) tiszta jövedelem marad 4 év múlva 20 ezer dollár. Miután pedig a kávé-plánta meghozva első gyümölcsét, minden évben termőképes, vagyis évente legalább is egy fontot hoz, a 20 ezer dollár jövedelemre minden évben biztosan lehet számítani, (a kávé semmiféle időváltásnak nincs kitéve s minden évben meghozza gyümölcsét) a mennyiben pedig például a 6—8 éves plánta átlag 2 fontot is hoz, még többre is lehetne számítani, én azonban csak plántánként évi egy fontot veszek s ezen alapon teszem meg számításomat.

Ha tehát 4 év múlva és utána minden évben például 12 éven keresztül 20 ezer dollár jövedelmet hozott a telep, már az 240 ezer dollár, nem is számítva a telep értékét, mely szintén legalább 100 ezer dollárt ér. Ha már most az életfentartásra s plánták tisztogatásához (ez utóbbi évente 1000 dollárba kerül már a legbővebben számítva) 3000 dollárt számítunk évente, vagyis 12 éven át 36 ezer dollárt, marad $204 + 100$ (telepérték) = 304,000 dollár, vagyis több mint 600 ezer forint, s ha ebből még leszámítunk 100 ezer forintot is, marad mindég egy félmillió forint, nem is számítva a befolyt jövedelem kamatját, mely 12 év alatt szintén nem csekélység.

Ezen számítás így kissé túlzottnak látszik ugyan, de pedig nem lehet megdönteni, mert az úgy van; persze Európában azt mondják erre, hogy ez swindli, már pedig ha meggondolják, hogy ezer és ezer ember van Amerikában, de különösen itt Mexikóban, a ki pár évi hasonló speculáció folytán milliomos lett, mégis csak be kell mindenkinek látni, hogy számításom, ha nem is krajczárra egyezik a valósággal, nagyjából kell, hogy annak megfeleljen.

Kedves atyám, én becsületszavamra mondom, hogy szá-

mitásomat a legilletékesebb adatokból vettem s így hitelt adhatok neked.

Ezeket csak azért írtam, hogy meggyőzzelek arról, hogy ha már ma arra kérlek, hogy ináncsi részemet, ha lehet add el, ne lepjen meg, s ne azt hidd, hogy könnyelműen el akarom pénzemet verni.

Igen jól tudod, kedves atyám, hogy mi a célom s így csakis helyeselheted, hogy mindent megteszek annak sikeres kiviteléhez.

A telepen valóságos remete-életet fog kelleni élnem s lemondani teljesen a világról, csupán csak azon néhány indiai társaságára szorítkoznom, kik plantágomat megművelni fogják. Lakásomat egy fából, az indiánok által összetákolt kunyhó fogja képezni, barátim pedig egy komondor s egy nélkülözhetetlen ló leendnek.

Én azonban, kedves atyám, fogok még ezen magányban is mulatságot találni, hisz Mexikó annyira bővelkedik a természeti szépségekben, hogy már azokat bámulni is mulatság.

Hogy mikor megyek le telepemre, még biztosan nem tudom, de azt hiszem, nem sok idő fog eltelni, legfeljebb 2—3 hét. Telepem az északi szélesség 16° és nyugati greenwichi hosszúság 96° alatt, 4000 láb magasságban a tenger színe felett Pohutla városka felett fekszik. Mexikótól egy napi vasúti és hat napi lóháton megteendő távolságban — kilátással a véghetetlen nagyságú Csendes-oczeánra.

Mexikóban már igen sok és jó ösmerőseim vannak, s hogy minő nagy respectussal vannak irántam a jó mexikóiak, elég ha megjegyzem, hogy alig egy havi ittlétem alatt két mexikói előkelő úri ember párbajánál mint szekundáns fungáltam.

Mexikó véghetetlen kedves város, minden idegen emberre a legjobb benyomást teszi.

Most azonban már eleget beszéltem saját magamról,

ideje, hogy már az én kedves gyermekeimre is reá térjek, kik-
től már oly régen hirt nem kaptam.

Mit csinálnak ők? egészségesek úgy-e mindannyian? alig várom arczsképeiket, — már bizony megjöhetett volna.

Most pedig kedves atyám, azon reményben, hogy soraim mindnyújatokat s különösen téged egészségben találjak, zárom levelemet, természetesen ezerszer és ezerszer csókolva az én angyali gyermekeimet, testvéreimet, és ölelve téged számtalanszor, forrón szerető fiad
BÁNÓ JENŐ.

Mexiko, 1889. augusztus 22.

Forrón szeretett Atyám!

Miután mai napon befejeztem »Amerikai útiképeim« leírását, több arra vonatkozó fényképpel együtt azt, illetve kis munkámat, neked küldöm, kérve téged ismét, kedves atyám, lennél szives átolvasni s a hibákat kijavítani.

A külön összehajtott s A betűvel jelölt öt lapot azért írtam, hogy esetleg az a lapokban kis munkám kiadatása előtt megjelenjék, (természetesen ha azt a kiadó szükségesnek tartaná) vagy pedig a kiadó által az előfizetési lapokra nyomtattassék.

Miután munkám I-ső részére, melyet még San-Franciskóból küldtem meg neked, eddig válasz nem érkezett, nem tudom, mi fog azzal történni. Ha azonban Divald avagy más kiadó azt elvállalta volna, úgy kérek, a most átküldöt-
tet is add át neki.

Azt hiszem, legjobb lesz az egészet egy részben és pedig »Amerikai Utiképek« czíme alatt kiadni, mely esetben, természetesen úgy a fejezetek, mint oldalszámok is folytatólagosan következnének.

A fotografiákat és a bikaviadalra vonatkozó tollképeket miután a kiadó felhasználta, utóbb reprodukálta, tartsd meg mind, mert azok szép emlékei maradnak utazásomnak.

Légy szíves, kedves jó atyám, s ird meg nekem, hogy a kiadó minő föltételek alatt vállalta magára kis művem kiadatását?

Miután igen sok fáradságomba került, ingyen semmi esetre sem szeretném átadni.

Úgy töled, mint szeretett gyermekeimről s testvéreimről is régen hírt nem kaptam s ez kissé nyugtalanít.

Testvéreim közül, Ivánt kivéve, ki egyszer írt, még egyik sem írt nekem, pedig milyen jól esik az, ha az ember ott-honról levelet kap.

Ítteni magyar ösmerőseimnek elolvastam kis műveimet, s különösen Lederer úrnak és Mihalovics úrnak nagyon tetszett az, s Lederer úr azon esetben, ha kis munkám magyarban megjelenik, minden áron le akarja spanyolra fordítani s a mexikóiak részére kiadni, mert, mint mondja, ez az egyedüli idegen mű, mely az itteni népet röviden bár, de helyesen jellemzi.

A te kritikára vagyok kíváncsi, már tudniillik az irányra nézve, mert nekem csak az mérvadó.

Én csak a tényeket írtam le, s ha ez nem sikerült jól, tehetségem hiányának tulajdonítható, az akarat meg volt.

Gyermekeim arczképét még ma sem kaptam meg, nem tudom mi lehet annak az oka, Ivánt pedig még elmenetelemkor megkértem, hogy vétesse őket le s azóta is leveleimben mindig említést teszek erről s még sem jön semmi.

Nemsokára lemegyek már Oaxakába s valahára komolyan hozzá kezdek a munkához. Most, míg az esőzések tartanak, célja nem volna lemenni, ha azonban szeptember vége felé megszűnnek az esők s a kávé-iskola felállításra megkezdhető, már lent leszek Pluma de Hidalgo-telepen, vagyis jobban mondva, attól lóháton 2 napi járásnyira. Reményilem kedves atyám, levelemet, melyben hosszasan foglalkozom

a kávételepítéssel, már megkaptad, s így mindenről felvilágosítást nyertél.

Mióta elhagytam hazámat, semmit sem tudok az ország állapota felől, mi az ujság? — hogy termés nincs, azt tudom, mert megirtad.

De minő a politikai helyzet, még mindég a Tisza árasztja el posványaival a hazát? avagy már jobb humusra került a sor?

Itt magyar ujság nincs s még németet sem láttam. Az amerikai lapok pedig bizony nem igen foglalkoznak Magyarországgal, melynek létezését alig tudják, mint a hogy nem tudják még az osztrák consulátusok sem — legalább nem akarják, — mert minden consulatus feliratán (Mexikóban nincs consulatusa Ausztria és Magyarországnak) csak ez áll: K. k. Österreichisches Consulat. Magyar paritásról fogalmuk sincs, de nem is csoda, mert a bécsi külügyminisztérium örül butaságukon — s maga is rosszakarattal lévén a magyarok iránt, — mindent inkább megtesz, csak felvilágosítást nem ad a sok consulnak, mely képviseli külföldön ezt az osztrák-magyar monarchiát.

Azon reményben, kedves atyám, hogy soraim mindnyájatokat a legjobb egészségben találjak, csókolom az én kedves kis gyermekeimet, testvéreimet s végül százezerszer tégedet, forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

Mexikó, 1889. szeptember 4-én.

Forrón szeretett jó Atyám!

Jelen sorok áthozóját, Lederer Samu barátomat, ki a mexikói kormány megbízásából utazik Európában, a legmelegebben ajánlom becses pártfogásodba.

Lederer úr mexikói tartózkodásom alatt, mint igen jól tudod, annyiszor lekötöztetett szivessége által, hogy én a legnagyobb örömmel ragadom meg az alkamat, bárcsak némileg

is revangirozhatni irántam tanusított véghetetlen előzékenységét.

Kérlek, fogadjátok őt oly szívesen körötökbe, mint a hogy ő fogadott engem.

Rokonaim, testvéreim s kedves gyermekeimet számtalanszor csókolva, ölel s csókol kézcsókoló, forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

Pluma de Hidalgo (Kafetal Aleanza-telep), 1889. szeptember 22.

Forrón szeretett jó Atyám!

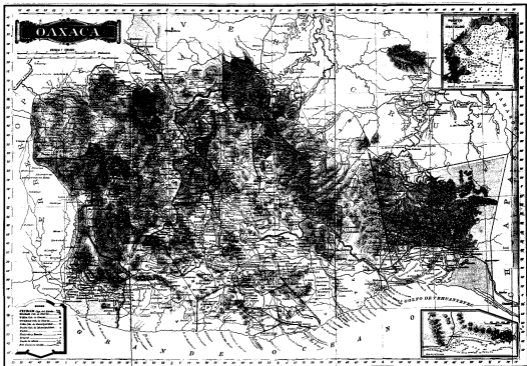
Végre 14 napi lovaglás után megérkeztem Carlos Halla félhonfitársam kávételepére, hogy nemsokára én is felütve sátorfámat, elkezdjem a kávétermelés nemes mesterségét. Útam, kedves jó atyám, idáig igen érdekes, de egyúttal fáradtságos is volt; röviden im itt adom vázlatát.

8-ikán reggel 6 órakor indultam el Mexikóból vasúton, elbúcsúzva az állomáson Lederer és Mihalovics kedves honfitársaimtól; vasuti útam 10 óráig tartott s Esperanzán kiszállva, lóvasútra ültem, hogy ezzel Tehuakánra jussak. Tehuakánt este 7 órakor értem el; Tehuakánban magam s szolgálóm részére két lovat, podgyászom szállításához pedig két öszvért béreltem; Tehuakánban megösmerkedtem Mejia tábornok, volt mexikói hadügyminiszterrel, ki felszólított, hogy haziendájáig (mely Tehuakan s Tecomavaca között fekszik) együtt utazzunk; én a legnagyobb örömmel feleltem meg a kedves öreg úr kívánságának, s így 12 órán át egymás mellett nyargalva, alkalmam volt Mexikó egyik legjelesebb és legösmertebb s egyúttal legkedveltebb emberének társaságát élvezhetni. Tehuakánt éjjeli 2 órakor hagytuk el, és pedig a legszebb holdvilág mellett, hosszú ideig fénylett szemeim előtt a hold által megvilágított Orizába égig nyúló, örök hóval telt csúcsa (valódi tündérvilág! eszembe jutottak felolvasásaid Sealsfieldből, — kedves emlékek, de egyúttal fájdalmasak);

délutáni 2 órakor értük el Mejia tábornok telepét, hol alkalman volt Mexikó egyik legnagyobb cukornád-plántagát láthatni, itt a kedves tábornok ebédrel látván el, ölelkezések után búcsút vettünk egymástól, én tovább folytatva útamat, este 6 órakor Tecomavacába értem. Ez kissé erős tour volt, 22 legua, vagyis körülbelül 15 mérföld. Itt egy kurta koreszmában töltém a második éjszakát (első éjszaka lovon ültem). Másod, illetve utazásom harmad napjának estéjén Domingellóba juték, sokat szenvedve útközben a forróság által; negyedik éjszaka Hintzo falueska egyik indián koreszmájának agyagpallója szolgált nyugvóhely gyanánt, s három lágy tojás s néhány zöld paprika nyújtá étkezet; ötöd nap az állam fővárosát, Oaxakát értem el végre, hol a Hótel Nationaléban egy bár elég primitív, de fáradt csontjaimnak megfelelő szobában találtam négy napi otthont.

Oaxaka mintegy 36,000 lakost számlál s egy igen szép völgyben terül el, régi, de érdekes város. Oaxakában lovat és nyeret vásároltam, s új öszvéreket béreltem folytatandó útamhoz (a Tehuakánban béreltek csak idáig voltak felvéve).

Oaxakát 18-án reggel hagytam el, nem éppen a legjobb egészségben; igen különösen éreztem magamat s előre láttam, hogy nagy fejfájásom s kedvtelenségem egy betegség előjele gyanánt tekinthető; nem csalódtam; már Okotlanban, ezen nap kijelölt útamnak felén annyira előfogott a láz, hogy kénytelen valék útamat félbeszakítani s egy becsületes indián kunyhójában délelőtti 11 órakor lefeküdni. No ez rettentő helyzet volt; egyedül, ösmeretlenül egy elhagyott helyen, idegen emberek között betegen feküdni minden orvosi segély nélkül, nem rossz multság, így gondoltam magamban, — no Jenő, most nagy beteg leszel s miután nincs segély, el fogsz nyomorultul pusztulni (azt képzeltem, hogy kitört rajtam a sárgaláz, mely Mexikó egyes vidékeit néha meglátogatja); de hála az Istennek, nem így történt; meg volt a segély, meg volt az

1-60 nap Tehuacan—St. Antonio-ig	7	nap	utóférték
2-6 nap St. Antonio—Tehuacan-ig	8	nap	utóférték
1-6 nap Tehuacan—Domínguez-ig	6	nap	utóférték
4-6 nap Domínguez—San Francisco Huixtla-ig	10	nap	utóférték
6-6 nap San Francisco H.—Oaxaca-ig	5	nap	utóférték
6-6 nap Oaxaca—Ocotlán-ig	5	nap	utóférték
Árvízal			
	41	nap	utóférték

Utazás lóháton.

7-8 nap Ocotlán—Huixtla-ig	6	nap	utóférték
8-8 nap Huixtla—Huixtla-ig	7	nap	utóférték
9-9 nap Huixtla—San Pedro-ig	7	nap	utóférték
10-10 nap San Pedro—P. de Hidalgo-ig	6	nap	utóférték
11-6 nap P. de Hidalgo—San M. Huixtla-ig	7	nap	utóférték
12-6 nap Santa María Huixtla—Cajalá-Capulá-ig	7	nap	utóférték
Oaxaca			
	39	nap	utóférték

Jegyzet.
Ezen távolságok között
vannak legyek mekkor
mennyi, azaz körül 20-
30 méter.

Oaxaca állam területén 25,518 négyzetkilométer területtel rendelkezik, csak körülbelül 250 ezer lakos van benne.
Oaxaca állama 25-30 ezer lakos rendelkezik.
Oaxaca állama több egyetemen is rendelkezik.
Cajalá Camilla magas hegyi területtel rendelkezik, de ezeken a vidéken több ember is él, és a vidéken nagy van, mert ott vannak a föld, a víz és a levegő (van ki-
tártnak).

orvos, és pedig öreg indián gazdám alakjában; az öreg — kit az Isten áldjon meg minden javával — látva rajtam a rettentő láz nyomait, levetkeztetett ádám-toilette s felgyűrt karokkal úgy megmasszírozta egy erős szeszszel (catalén-nal) minden porcikámat, hogy a láz egyszerre kirohant testemből, s beadva egy az indiánok által használt teát, oly izzadásba hozott, hogy én reggelre mintegy fürdőből ébredve fel, bár nagyon ellankadva, teljesen egészségesnek éreztem magamat. Most még jobban szeretem e népet, mint eddig; ki tudja, ha jó indiánom nem segít rajtam, mivé fejlődött volna betegsége.

Hogy mennyire kigyógyított e drasztikus kúra, eléggé bizonyítja az, hogy másnap lóra ülhettem s Mihnatlanig 20 leguát, vagyis 14 magyar mérföldet tettem meg; Mihnatlantól elindulva, óriási hegyeken s erdő-rengetegeken keresztül, éjszakára St.-Miguelre juték, itt egy elhagyatott, senki által nem lakott csárdában töltém függő-ágyamon, dideregve a hidegtől, az éjszakát (St.-Miguel 9000 láb magasan fekszik): St.-Miguelből végre még 18 leguára van Pluma de Hidalgo, illetve Don Carlos Halla, félhonfitársam kávételepe. (Halla apai ágról magyar, amennyiben Haller grófok ivadéka, anyai ágról pedig cseh, amennyiben gróf Choteckektől származik; könnyebb kiejtés végett elhagyva az «r» betűt és grófi címet, Hallá-nak hívja magát.) Miután az út Pluma de Hidalgóra óriási hegyeken s szirteken és nagyon veszélyes szűk ösvényeken vezet keresztül, csak lassan volt megtehető, s még hozzá óriási zivatar ért utól, úgy, hogy «Cafetal Alianzát» (minden egyes telepnek külön neve van — a Halláét fenti néven hívják — s az egész környéket Pluma de Hidalgónak) csak este 7 órakor érhettem el.

Halla, kívül még Észak-Amerikából levelezésben álltam, a legszívélyesebben fogadott, átöleltük egymást s régi ösmerősökként szorítánk kezét; Halla bevezetett remek helyen

fekvő lakába s azonnal megösmertetett indián származású, kedves és művelt nejével s hét tagból álló családjával, illetve gyermekeivel, melyek mindegyike duzzadt az egészségtől, s mind a mellett tanúskodik, hogy jövendő tartózkodási helyem, bár a forró égöv alatt fekszik (16 és 15 fok é. sz. között), igen egészséges léggel bír.

Most tehát, kedves jó atyám, itt vagyok végre-valahára, s elkezdem komolyan a munkát, telepem szomszédja lesz a Halla telepének s lakásaink csak pár órányi távolságban fognak egymástól feküdni. Az erdő — melyet Halla számomra kikeresett, s melyet pár nap múlva az indiánoktól potom áron, körülbelől 500—600 dollárért megveszünk — 1000 holdnál többet tesz ki s több százezer kávéplánta termelésére alkalmas. Lakásom körülbelől 3000 láb magasságban leend, kilátással a Csendes-oceánra, melynek fehérítő hullámai, daczára a több mérföldnyi távolságnak, tisztán látszanak. Az erdőirtást decemberben kezdjük s márczius—április hóban annyira leszek, — legalább reményilem — hogy 50—60 ezer plántát a faiskolából, melyet Halla úr részemre már elkészített, átültethetek. Most irtani nem lehet még, mert az időjárás nem engedi, tudniillik most vannak az esős hónapok, de a mint decemberrel a jó idő beáll, elkezdődik a fáradságos munka, és pedig 12—15 indián favágó segélyével. (Egy indián favágó fizetése naponta étkezés nélkül 25—30 centavos, vagyis 50—60 krajczár.)

A mint az erdővétel megtörtént, hozzá kezdek kis házam építéséhez, s reményilem, pár hét alatt el is készítem. Persze csak primitív kis ház leend, mindazonáltal elegendő arra, hogy az esőtől és a vadállatok támadásától megvédjen, a hidegtől nincs mit félni, mert annak ellenkezője eléggé kijut az egész év alatt, s így én, ki mindig a meleg időnek voltam kedvelője, éppen nem panaszkodhatom.

Hogy minő itt a vegetatio, alig lehet embernek fogalma,

de azt hiszem, a világ legszebb helyén, Ceylon szigetén avagy az Amazon völgyén sem lehet különb; bánánok, kókuszok és datolyák útról-útfélre diszelegnek; a narancs és citrom vadon terem; aloék, kaktuszok s számos pálma-fajok, melyek nálunk csak üvegházakban és ott is ritkán s elcsenevészett alakban találtnak, itt óriási alakot öltenek; hát még a folyondárok és egyéb babérfához hasonló felfutó növények, melyek törzsei óriási kigyókhöz hasonlólag tapadnak az ezredéves sycamore avagy cedrusfák kebelére — minő buja lombozatot érnek el, alig képzelhető; végre az erdők mélyében található virágok oly színeket varázsolnak szemeink elé s néha oly remek alakot öltenek, hogy hazánk nagy botanikusai elámulnának. Az állatvilág pedig egy európai előtt oly bámulat tárgyát képezi, hogy az illető méltán felkiálthat: «Teremtő Isten, ezt mind te alkottad!» A remek színű pillangókon kívül, melyek között az első helyet mindenestre az úgynevezett kékszínű «atlasz» képezi, ezer és ezer különböző színű madárfaj élénkíti az erdöket, élükön a csi-csergő kolibrik s csevegő kajdácsok számos fájával, a fácánok s vad-pulykák s nem tudom én hány fajta, a vadászoknak örömet okozó szárnyasok lepik el az erdők rengetegeit, s nem igen ijedeznek a puskás előtt, mert eddig nem volt alkalmuk annak gyilkos fegyverével megösmerkedetni.

A nagy vadak közül pedig nem kis számban található az itteni erdőkben az amerikai oroszlán (puma), az itt tigrisnek nevezett jaguár, a gyors lábú kuguár és a gyönyörűen nőtt párducz, és végül — nem is említve a szürke nyulakat, vad-disznókat és a szarvasok egy kis fáját — a kávételepítők legnagyobb ellensége, a tapir.

Hogy mennyire nem ritka itt a puma, eléggé bizonyítja, hogy gazdám, illetve Halla úr lakásától pár ezer lépés távolságnyra a legújabb időben éjjelenként át szokott haladni egy-egy példánya annak, rettegésben tartva bögésével a kutyák

nagy tömegét; néhány nap múlva lesbe megyünk ő kelmére s talán sikerülni fog a másvilágra küldeni éjjeli álmunk elrablóját. Ma, kimenne az erdőbe gazdámmal s annak legidősebb fiával, újabb tapir-nyomokra akadunk, szintén szerencsénk leend valamely nap ormányos barátink felkeresésére menni. A kellemetlen vendégek között nem kis számban sütkéreznek a napon a viperák számos faja s a még veszélyesebb csörgő kigyó, váltakozva néha a méreg dolgában vele egy színvonalon álló óriási gyikkal, melynek harapása szintén halálos legyen; végül eléggé gyakori a »tarantella-pók» és scorpíó is, melyek több faja az odvas fák üregeit keresi fel, avagy a sziklák hasadékaiban bujkál.

Mint tehát látod, kedves jó atyám, jövő tartózkodási helyemen a természet által bőven gondoskodva van mindenről s így — a mennyiben minden buján nő — a szorgalmas kávételepítő is megkapja munkája jutalmát, nem kell tehát búsulni, jó egészség s kitartással el *kell* czélotat érnem s akkor azután ismét közöttetek leszek, ott, abban az annyira szeretett, kedves Magyarorszáiban.

Hogy vannak azok az én árva szeretett anygali gyermekeim, óh istenem, mennyit gondolok én reájok, talán nem is képzelik; csak legyenek jók s méltók arra, hogy apjok értök fáradjon. Ah! ők jók, hiszen édes anyjok természetével bírnak, áldja meg őket a jó Isten, nekem pedig adjon egészséget és kitartást. Az elsőt reménylem, a másodiknak pedig meg *kell* lenni.

Forrón szeretett jó atyám, most pedig arra kérve téged, hogy írj mielőbb s tudósíts mindnyájatok hogylétéről, zárom soraimat. Testvéreimet és szeretett gyermekeimet ezerszer esókolva, rokonaimat s barátaimat üdvözölve, áldást kíván magyar hazánkra forrón szerető s úgy kedves arezodat, mint kezeidet esókoló fiad

BÁNÓ JENŐ.

1889. évi szeptember 23-án.

Czímem : Senor Don Eugenio de Bánó encargato a *Senor Don Carlos Halla*, Pluma de Hidalgo. Estado : Oaxaca rep. Mexico.

Camilla-telep, 1889. november 2-án (Mexikói köztársaság).

Forrón szeretett jó Atyám !

Halottak napja, s így ünnep lévén, időm van pár órát veled csevegnetni.

De éppen mert halottak napja van, két kedves halotról emlékszem meg, forrón szeretett anyámról és feledhetlen imádott nőmről ; anyám egy éve, kedves Camillusom pedig két éve hogy elhunyt s elhagyott örökre ; úgy téged, kedves atyám, mint engem, óriási csapás ért ; te elveszítéd a nők legjobbját, én elveszítém a legjobb anyát s elveszítém a legjobb feleséget ; te egy halottat, én kettőt siratok. A könyek elárasztják szemeimet s én gyermek módjára zokogok, előttem áll mindkét kedves halottam anygali arca, előttem állnak azon boldog órák, melyeket szép családi körünkben oly egyetértésben együtt töltünk ; boldogok voltunk — talán nagyon is boldogok ! s épp azért nem tarthatott soká a boldogság ; te, jó atyám, szerencsésebb voltál, te 40 évet tölthetél anyánkkal, én csak 8-at Camillusommal. Anyám gyermekeit mind felnőve láthatta, Camillusom csaknem csecsemőket hagyott hátra.

Teste mindkettőnek elporladt már, szelleme azonban mindkettőnek örökké közöttünk van. Engem egyedül Camillám emléke s három kedves gyermekem tart fel, ő értök élek, értök fáradok.

De nem zavarom többé nyugalmatokat, drága halottaim ; Isten veled drága jó anyám, Isten veled forrón szeretett anygali nőm, lengjen örök béke hamvaidd fölött !

Kedves jó atyám !

Mint a keltezésről láthatod, soraimat már új kávételeperről írom, és pedig a Camilla-telepről.

Körülbelöl három hete, hogy új otthonomban vagyok s megkezdtem erősen a munkát; egy részét az itt körülvevő őserdőnek már kivágattam s így elhangzott már az első fejsze-csapás, s én most már nemcsak a papiroson, de in natura is kávételepítvényes vagyok, a mennyiben már elkészítve a faiskolát, mintegy 20 font kávé elültettem, még egy régi mázsát kell elültetnem, hogy elérjem a 120—130 ezer fiatal plántának kikeltét.

A fiatal plántákat az esős időnek beálltával, június hó végén avagy július elején fogom kezdeni beültetni a kiirtandó nagy erdő helyére, mely addigra szántóföldnek, illetve termőföldnek készül el.

Az erdőirtás nagyban január elején fog megkezdődni s tart április-ig, a mikor ugyanis elegendő talaj áll rendelkezésemre 100—120 ezer kis plánta elfogadására (az első évben ennyit kívánok ültetni); május hónapban készülnek az üregek a fiatal plánták beültetéséhez, úgy, hogy júniusban, mint túl-
nan említém, az ültetés megkezdődhetik; az ültetés — juniust is beleszámítva — július és augusztusban folyik, úgy, hogy szeptember beálltával az első évi plantage készen áll; a plánta ily módon három évig erősödik, mígnem gyümölcsét meghozza, és pedig az első gyümölcstermő évben, vagyis fejlődésének negyedik évében plántánként átlag egy fontot, a 6 éves plánta két, sőt három fontot is hoz. Jövő évben ismét 100 ezer plántát szándékszem ültetni s azután ismét 100 ezret, oly módon, hogy három év alatt telepem 300 ezer plántát fog magában foglalni.

Miután jó atyám, mint tudod, a telephez a pénzt hárman adjuk, a jövedelemben is hárman fogunk részesülni, és pedig három egyforma részben; a plantage Bánó & Companj név alatt fog az okmányokban fungálni. Telepem nagysága olyan, hogy magam se tudom mily nagy, de legalább 1500—2000 magyar hold, s oly jó földdel bir, hogy szükség esetén

egy millió plánta is elfér rajta, de ez nem fog megtörténni, mi megelégszünk 300 ezer plántával is, vagyis annak termésével, mely hat év alatt bizonyára eléri a 6000 mázsát. Egy mázsának az ára jelenleg loco-telep 20—22 mexikói dollár, vagyis 40—44 osztrák-magyar forint, 6000 mázsának tehát 120 ezer dollár, vagyis 240 ezer forint, mely összeget, vagyis annak egy harmadrészét, ha 5—6 éven át bezsebeljük, csinos kis vagyunkával rendelkezünk, — no de ne túlságos reményekkel kecsegtessük magunkat, majd megvállik tíz év múlva, hogy mire képes egy ember, kinek három gyermeke van, a kikért dolgoznia kell.

Telepem, kedves jó atyám, mint már említém is, remek szép helyen fekszik, és pedig körülbelől 3000 láb magasságban, a legremekebb őserdő közepén, oly módon, hogy a lejtős részén kilátással bír a szép kékszinű beláthatatlan Csendes óceánra. Közvetetlen szomszédom csak egyetlen egy van, és pedig Hoffmann úr (német), ki szintén egyedül szánta magát ezen igazi remete-életre.

Hoffmann úr igen egyszerű, de derék, egyenes jellemű ember, jelenleg egy indián kunyhóban lakótársak vagyunk s együtt viszzük a háztartást addig, míg kis lakóházam, melyet nem sokára építeni kezdek, elkészül.

Miután tudom, hogy érdekel, hogy hogyan töltöm a napokat, elmondom, és pedig reggeltől másnap reggelig.

Reggel, a nap felkelte előtt, vagyis 5 órakor felkelek, papucsot húzok s megyek két lovamat «Magyart» és «Avert» megtisztítani, (mindkettő oly jámbor állat, hogy tisztogatásuk semmi nehézséggel sem jár), elkészülvén ezzel, a cipők és csizmák tisztogatására kerül a sor, mi alatt Hoffmann úr elkészíti a reggelit, már tudniillik a teát és lágy tojásokat; megkenetvén faggyúval a csizmák, kezdődik a gyomor megkenése.

A reggeli 5—10 percet vesz igénybe, most a kunyhó

lesz kiséperve, a függő-ágy megvetve s jó magam megmosakodva; a puská elöszedetik a sarokból, a mexikói sombrero (kalap) feltéttetik a kopasz fűre s Jenő úr siet indián munká-sait fölkeresni, kik egy előmunkás (mandador) vezetése alatt ugyancsak izzadnak Mexikó kék ege alatt. Kiadatván a délutáni munkára az ordre de bataille, s néha jó magam karjainak izmai is megpróbáltatván, pár óra múlva visszaballagok a konyhába, melynek diszes asztala, már tudniillik a földre terített nádgyékény, ebéddel vár bennünket; az ebédet egy indián munkás jámbor felesége készíti el s nagy menuvel dicsekszik, az elmaradhatatlan tortillán kívül nem ritkán rizs, tojás, sőt gyümölcs és sajt is kecsegteti kiéhezett gyomrunkat, vásár- és ünnepnapokon egy-egy kodkodácsoló avagy kukurikoló szárnyasra is kimondatik a halálos ítélet, mert hisz ünnep lévén, a gyomornak is ünnepelni kell.

Ebéd után egy cigarettára lesz gyújtva s a fáradt tagok egy függő-ágyra vetve s Hoffmann úron kívül két papagálylyal fecsegve, melyek szép nyelvünk iránt nagy hajlammal viseltetnek, mígnem a tropikus forróság s fáradtság erőt véve rajtunk, — Morfeus úr karjai közé fogad. Az álom azonban nem tart soká, mert egy moszkító megirigylí azt s úgy orron csip, hogy ijedve riadunk fel s rohanunk ismét azték munkásainknak látogatást tenni. Este 6 órakor, vagyis a napnak lementével jó indiánjaink mintegy commandó-szóra abba hagyják a munkát s ki-ki siet konyhája felé, hogy kukoricza-tortilláját élete párjával zavartalanul elkölthesse. A mi vacsoránknak nevezett ozsonnánk szintén feltálatlatik s mi most már teljes kényelembe helyezve magunkat, elcsevegünk Hoffmann urral az elmúlt időkről, s néha-néha egy-egy könyvet törülünk ki szemünkéből, midőn a beszéd azokra térül, kiket ott az ó-világban visszahagytunk s kiket olyannyira szeretünk.

... Kilencz órakor lefekszünk, kissé elcsevegünk még, s

kunyhónk belsejében az egerek és patkányok czinczogásán kívül nemsokára két egészséges horkolás hallik.

Kunyhónk éjjel is nyitva áll, mert hiszen életünk az indiánok között nagyobb biztonságban van, mint Európa legjobb rendőrfőnökeinek lakásán (Selley Sándorról nem beszélek, mert az kivételt képez). Így telnek napjaink munkában s egyformaságban, kivételt csak az ünnepnapok képeznek, a midőn ugyanis néha-néha vadászni megyek, de miután erdeink annyira sűrűek és telve vannak áthatolhatatlan növényekkel, hogy alig lehet azokba bejutni a vadászat eredménye nem mindig kielégítő ; egy-egy vadpulyka avagy szarvas azonban nem ritkán hiányzik asztalunkról. Egy nagy ellensége, jobban mondva kettő van erdeinknek, az igen gyakori csörgő kigyó és a boa constrictor, egyik bár nem nagy, de ölé méreggel veszélyezteti az embert, a másik meg a bordák összetörésével fenyeget ; mióta itt vagyok, egy közép nagyságú boát és három csörgő kigyót öltünk meg, nem is szólva a skorpió, tarantella-pók s más veszélyes csúszó-mászó férgek elpusztításáról, melyek naponta kezünk elé kerülnek. Ezen utóbb említett bestiák talán az egyedüliek, melyek remetenyugalmunkat kellemetlen megjelenésökkel néha-néha zavarják.

Hoffmann úron kívül, több napi járásra nem lakik művelt ember, s az egész lakosságot tiszta vérű indiánok képezik, kik még mai nap is a régi azték nyelvet beszélnek s alig tudnak pár szót spanyolul, igen különös szokásaik vannak, melyekkel majd máskor bővebben fogok foglalkozni. Jelenleg nálam hat munkás dolgozik, számuk azonban nemsokára erősen szaporodni fog, mert sok teendőt kell végezni.

... Egy-egy munkás naponta 30—36 centavost vagyis 60—72 krajczárt kap, mi nem éppen kis bér, de miután a többi kávételepeken is ez a bér, én kivételt nem képezhetek.

... Néha ünnepnapokon kirándulok az innét 7 órányira

fekvő tengerpartra s megfürdöm az oceán fodros habjaiban s azután friss erővel visszatérek telepemre s folytatom munkámat. Telepemről a távozás elég fáradsággal jár, mert eltekintve bár, hogy minden lépés lóháton történik, útaim még nincsenek — vagy ha vannak is — a legprimitívebb állapotban.

A legközelebbi kávételepek, vagyis Pluma de Hidalgo, a hol Halla úr (Cafetal Aleanza) telepe is van, innét két napi járásra fekszik, ott van egyszersmind a posta-állomás is, s ezen nagy távolság miatt természetesen legjobb esetben hetenként egyszer kapjuk a leveleket. Pár nap múlva Oaxakába, az állam fővárosába megyek Halla úrral (hat napi lovaglás), hol több, telepemre vonatkozó ügyet kell elvégeznem, s egyes szükséges tárgyakat bevásárolnom. Halla úr a kormányzónak is be fog mutatni, ki az állam legmagasabb hivatalos egyénisége lévén, az azzal való jó barátság reám nézve csakis előnyös lehet.

Oaxaka, melyet ide utaztamban már passiroztam, körülbelől 30 ezer lakost számlál és igen szép vidéken fekszik s érdekes, régi kinézéssel bír. Az európaiak között leginkább a németek, spanyolok s olaszok vannak képviselve, és pedig többnyire kereskedői minőségben, magyar egy sincs; általában honfitársaim az egész köztársaságban igen gyéren vannak képviselve. Állítólag egy magyar gróf, Manzano (felvett név, hihetőleg gróf Almásy) Tehuantepec városban (20 ezer lakossal bír s innét három napi járásra a tengerparton fekszik), Effe politico, vagyis politikai főnök legyen. Miksa császárral jött ki s annak halála után itt letelepedett, nagy befolyással bír s mindenki által becsülésben részesül. Valószínű, hogy az év folyamán, illetve deczember végén megösmérekem vele, mert dolgom leendő Tehuantepec városában.

Pár nap előtt Mariska örvendeztetett meg kedves levelevel, melyből örömömre megtudtam azt is, hogy kedves

gyermekeim és ti is mindnyájan egészségesek vagytok és hogy vágyad teljesült, a mennyiben megláthattad a szép Párist s annak remek kiállítását.

Kiváncsi vagyok megtudni, kedves Lederer barátommal találkoztál-e valahol, mert hiszen ő már régen Európában van. Ő bizonyosan meglátogatott s ha nem találkoztál vele, csakis párisi utazásod oka. Nagyon szerettem volna, ha ősszejöttél volna vele.

Elválásunk Mexikóban úgy Lederertől, mint a kedves Mihalovicstól, igen érzékeny volt, mindkettő kikísért a vasúthoz s meleg baráti öleléssel váltunk el, különösen Mihalovics Józsi bácsi szemei teltek meg könnyekkel midőn megcsókoltam, s megígérte, hogy egy év lefolyása alatt meglátogat, mert hiszen felesége után, mint mondja, engem szeret legjobban.

Nagyon kellemesen emlékszem vissza azon két hónapra, melyet Mexikó városban tölték, s talán alig van város, mely oly jó benyomást hagyott bennem hátra, mint az.

A propos, kedves atyám, megkaptad úti leírásom második részét, melyet még Mexikóból küldék czímed alatt?

Most pedig, kedves atyám, miután már eleget kifecsegettem magamat, első sorban az én kedves gyermekeimet s úgy testvéreimet csókolva számtalanszor, zárom soraimat, arra kérve, tudósíts, hogy töltéd Párisban az időt s kikkel utaztál együtt?

Isten veled, kedves jó atyám, ölel s csókol forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

Czímem: Don Eugeno de Bánó, Cafetal Camilla. Correo Pluma de Hidalgo, via Mihnatlan. Estado: Oaxaca. (Republica Mexico.)

NB. Nagyon kérlek, atyám, ha lehet a «Budapesti Hírlap»-ot vagy a «Pesti Napló»-t prenumeráltatni számomra, s összegyűjtve, hetenként egyszer küldetni keresztkötéssel cí-

mem alatt (a szállítási díj 7 lap után 5 krajczár). Semmit sem tudok otthoni állapotainkról.

Még egyszer csókolja kezeidet JENŐ.

Ha soraimat érdekeseknek tartod, adasd ki a lapokban, hadd tudjanak rólam barátaim, kiknek egyenként lehetetlen írnom.

U. i. Képzelem, minő hűvös van már nálatok, itt most van az igazi nyár, folyton egy ingben járok s naponta kétszer fürdöm a patakban.

Camilla-telep, 1889. december 4-én.

Forrón szeretett kedves Atyám!

A mai nap örömnapp volt reám nézve, egyszerre négy levelet kaptam otthonról, egyet Korcsekné s gyermekeimtől, egyet Árpádtól s kettőt tőled kedves atyám (a tied egyik október 16-ikáról, a másik október 27-éről van keltezve).

Mindannyi egyhangúlag mindnyájatok jó egészségét jelzi, a mi mindenesetre a legörvendetesebb hír.

Mintán mindent sorján kezdünk, én is, kedves atyám, először első leveledre válaszolok.

Legelőször is örömömnek adok kifejezést, hogy párisi útadat jó egészségben és valószínűleg teljes megelégedéssel élted át; képzelem, sok szépet és újat láttál olyat, melyről nekünk fogalmunk sincsen.

Most levelem fő céljára térek át.

Hogy te és mindnyájan, kedves atyám — nem igen ösmerve az itteni viszonyokat, — nem helyeslitek kávétermelést célzó szándékaimat, nagyon is értem; s egy cseppet sem ütköztem meg azon, hogy úgy a te kedves atyai tanácsaid, mint szintén Árpád bátyám testvéri aggodalmai megegyeznek abban, hogy vállalkozásom nagyon is merésznek, nagyon is kétesnek tekintessék. Én nem is tagadom, hogy vállalatom nem merész, de a mennyiben már régen meggyőződtem arról,

hogy csakis merész vállalatok juttatják az embert vagyonhoz, s egyenletes, lassú munka — mint jó gazdáink helyzete is eléggé bizonyítja — az embert a tönkremenés révére vezérli, én felesaptam igazi amerikaiak s oly útra terelém működésem fonalát, a hol — kitartó munka mellett (nem úgy mint magyarországi gazdálkodásunknál) — csak nyerni lehet.

Mindenesetre kényelmesebb életem lett volna, ha Mexikóban maradok a fővárosban s talán jó existenciám is lett volna, csak hogy elhagyva Európát, nem ez volt célom; meglehetősen, Mexikóban is szert tettem volna néhány ezer dollárra s esetleg szép állást is szereztem volna magamnak, de ez sem elégti ki vágyamat, én meg akarok gazdagodni, s ezt — megösmerve a körülményeket — a kávétermelés útján vélem leg hamarabb elérhetőnek.

Én nem kérek tőletek pénzt, ha azt hiszitek, hogy az nem hozza meg kamatját; pár ezer forintom (2000 frt) van még, azt használom fel célom kiviteléhez, igaz, hogy több pénzzel függetlenül dolgozhattam volna s gyorsabban juthattam volna célhoz, de annak hiányában vállalatomat mások segítségével és kisebb mérvben kezdem meg. Hogy kinek volt igaza, nektek-e kedves atyám, kik tölem 4—5 ezer mérföldre vagytok s ellenzitek tervemet, vagy nekem, ki helyben vagyok s kissé körültekinttem, mielőtt hozzá kezdettem volna valamibe, az idő fogja megmutatni, természetesen, ha egészségem továbbra is olyan lesz, mint most.

Azt írod, kedves atyám, leveledben, hogy négy évig haszon nélküli nagy munka vár reám, jó, elősmerem, hogy négy évig nem lesz jövedelmem, de nem ösmerhetem azt el, hogy négy évi munkám haszon nélküli lesz, mert hiszen összes négy évi költségeim a negyedik év végén (a legrosszabb számítás szerint is) nemcsak hogy visszafizetődnek, de már tiszta jövedelem is marad; a többi év pedig, (mindig a legrossz-

szabb esetekről beszélek) annyi tiszta jövedelmet hoz, hogy arról szegény gazdáinknak csak álomban lehet fogalmuk.

Én sem hittem sokat a kávétermelés jó eredményében addig, míg személyesen meg nem győződtem a valóságról; mióta azonban itt vagyok s látom — kivétel nélkül — az összes kávétermelők gyarapodását, részemről észszerűtlennek tartanám most, midőn a jó eredmény reménye még jobban kecsegtet, lemondani szándékomról s más, igazán bizonytalanra fordítani erőmet.

Bár nagyra becsülöm testvéreim véleményét, de kénytelen vagyok bevallani, hogy Lászlót kivéve, mindenikben kisebb-nagyobb mérvű conservatív szellem van, — kivéve Mariskát, ki, ha férfinak született volna, velem s Lászlóval egyetért — s így tehát conservatív szellemüknél fogva nagyon természetes, hogy szeretnek a réginél megmaradni s nem igen barátjai az újnak, az általuk nem ösmert terű működésnek, a miért is velem ellenkező véleményök nagyon is érthető; de, hogy kinek van igaza, ismét más kérdés; s nem fogják testvéreim rossz néven venni, hogy tekintve vas-, ernyedetlen szorgalmuk csekély eredményét, én ellenvéleményökkel szemben kénytelen vagyok Tamás szerepére vállalkozni.

Soraid fonalát folytatva, a következőket olvasom, kedves jó atyám: «már maga a kávéplántának általad jelzett csalhatalatlansága, hogy t. i. minden plánta minden évben okvetetlenül meghozza a kiszámított hasznot — nem állja ki a próbát, mert a mi a természetben nő és fejlődik, okvetetlenül ki van téve az idő viszontagságainak. Itt józan felfogás szerint nem tehet kivételt sem Amerika, sem Mexikó, és ezekben a kávé sem».

Emlékszel-e, kedves atyám, hogy egy könyvben, mely Californiáról ír, azt olvastam fel neked, hogy California Csendes-tenger-vidékén emberemlékezet, tehát az első telepítők

korszakától kezdve, elemi csapás, tehát vihar, záporok, jég avagy egyéb okok miatt senki tulajdonában még kár nem történt, és ennek tulajdoníttatik az is, hogy a világ legmagasabb fáí is e vidéken vannak. Tehát épp úgy mint Californiában, ösmeretlenek az elemi csapások, a károkat okozó viharok, jégeső avagy felhőszakadások, még inkább ösmeretlenek Mexikó Csendes-tenger-vidékein, s itt — kivéve a gyakori földrengéseket, melyek azonban a kávéét éppen nem zavarják — oly egyenletes s szabályozott időjárás van, hogy az az európai előtt megfoghatatlan, itt, mint bizonyára tudni fogod, lehet mondhatni, órára következnek be az esőzések és órára is végződnek; juniustól szeptemberig tart az esős időszak, szeptembertől júniusig pedig a száraz; a nedves időszakban az esőzések szabályosak és nem rohamosan jövék, tehát a kávéét — mint nedvesség-keelvelő növényt — fejlesztők, a száraz időszakban pedig, midőn több hónapon át egy eső sem hull az égről, a kávéét az éjjeli nagy harmatok éltetik és érlelik. Az ezektől eltérő időszakok, mint kivételek, a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak.

A hol tehát ily időjárások vannak, azt hiszem, joggal ki lehet számítani a kávétermés minimál jövedelmét, mint a hogy én azt egyik s általa jelzett levelemben tetém, a nélkül, hogy optimista legyen valaki; én kiszámításaimnál, ha nem csalódom, plántánként átlag egy font termésre számítottam, holott 6—7 éves plánta két, sőt három fontot is hoz átlag, s az árt is alacsonynak, fontonként 10 avagy 15 centavosnak vettem, holott jelenleg is 25 centavoson áll.

A megtermett kávé az innét mintegy 7—8 mérföldre fekvő Port-Angel kikötőbe lesz öszvéreken szállítva s onnét a San-Franciskóból Panamába járó direkt gőzösökkel Panamán át Colonia vasúton, onnét hajón Európába avagy Port-Angelből a Panamából visszatérő gőzösökkel San-Franciskóba, illetve Észak-Amerikába szállítva. A kávéeladás semmi gondal

sem jár s ha valaki loco telep kívánja eladni termését, arra is bőven talál vevőt, csakhogy azt egy rationalis termelő sem teszi. Elég európai és amerikai nagykereskedő van, ki nagyobb áron, illetve az eladóra nézve nagyobb haszonnal, loco Port-Angel veszi meg az összes termést.

Annyira nagy a kávékereslet, hogy kereskedők önkényt ajánlanak előlegeket a megtermelendő kávéra és szívesen elvárnak egy, sőt két évig is a kávéra, csak hogy Schlusst (zárlatot) köthessenek az egyes termelőkkel. Az a szerencsés termelő, ki nem szorult reá ily előzetes zárlatokat kötni.

Most még a pénz kérdését illetőleg akarok némi felvilágosítást adni.

Én határozottan úgy emlékszem, hogy pénzt directe nem kértem, legalább szándékom nem volt kérni, én csak előadtam a kávétermelés előnyeit s azon előnyöket, melyek azon esetben, ha birtokomat eladnám s a pénzt itt értékesíteném, reám háromolnának, s kértem e tekintetben véleményedet, de hogy az eladás határozott szándékom lett volna, arról szó sincs.

Az tény, hogy reám nézve nagyon előnyös volna, ha több pénzzel rendelkezném s nagyobb mérvben kezdhetném meg működésemet, de a mint egy szavad van ellene, elállok e szándéktól s jelenlegi mérvben folytatom munkámat.

Végül azt írod, kedves atyám, hogy nem indokoltam eléggé, hogy mi vezérelt azon új elhatározásomra, hogy kávétermelő legyek? Erre a válasz nagyon egyszerű, és pedig a *meggazdagodás ily módoni legkönnyebb elérhetésének reménye.*

Igen örülök, kedves jó atyám, hogy úti vázolataim második része jobban tetszik az elsőnél, s ez talán abból származik, hogy a mexikói viszonyok jobban tetszenek az észak-amerikaiaknál s népe inkább megnyerte szimpathiámat, mint amazok.

A mexikói nem annyira kiszámított hideg természetű,

mint az észak-amerikai, több hajlammal bír a szép s nemes iránt s lelkesülni bír a művészetért, miről északi szomszédjának fogalma sincsen. Ezekből kifolyólag könnyebb szerepem volt, a midőn a mexikóiakat jellemeztem, mint midőn az észak-amerikaiakról írtam. Mexikó leírásánál több volt az anyag s könnyebben feldolgozható.

Igen fognék örülni, ha munkámat sikerülne valaki által kiadatni s addig is egyes részeket képes lapokban közöltetni, s ha azokból emlékül egyes példányokat nekem megküldeni szíves volnál.

Most pedig jó atyám, második leveledre térek át.

Egészségem iránt ne nyugtalankodjál, hála az istennek, az eddig kitünőnek mondható, úgy látszik, a tropikus égaj jól esik eleget fáradt lelkemnek, azon lázat kivéve, melyből indián öregem kigyógyított, eddig betegség avagy rosszúlétnek még nyoma sem környezett, s azon napontai izzadás, melyen itt keresztül megyek, teljesen megszabadított az Európában oly sokat kiállott fejfájástól.

Tömerdek mozgást teszek s ugyancsak próbára teszem izmaim erejét, s midőn úgy este lenyugszom kifáradtan a munkától, gyorsan szememre száll az álom s én ott, közöttetek érzem magamat. Reggel korán kelek s ismét hozzá kezdek a munkához.

A vadállatok veszélyétől megóv óvatosságom s azon felettem örökös szellem, mely egész útam alatt lépteimet kísérte; nem félek sem mérges kigyótól, sem vadállattól, nem keresem az összejövetelt velök, de ha útamba állnak, szembé szállok velök s szellemem segít s mindig én vagyok a győztes. Munkámban is egy szellem vezérel, elhúnyt, imádott nőm szelleme s ez mindig arra int: csak előre, csak előre.

A cél szent, mely előttem lebeg, — három anyátlan gyermek jövője — s itt is győztesnek kell maradnom.

Még egyet akarok megírni, kedves atyám; ne gondoljátok

azt, hogy én teljesen s örökké e magányban akarom tölteni életemet, dehogy, most itt vagyok, hogy telepemet megte-remtsem, hogy kávémat elültessem, az utakat megcsináljam, egy szóval mindent rendbe csináljak, midőn az elkészül, két-három évig nő a plánta, míg termését meghozza, az idő alatt én, ha kedvem tartja, Mexikóba megyek s időmet ismét más hasznosra fogom fordítani; addig, a míg itteni jelenlétemre nem lesz ismét szükség, úgy teszek, mint a többi kávételepítő, hogy csakis a terméshez jövök le s többi időm alatt más pénzkereséssel foglalkozandok; távollétem alatt egy olcsó s megbízható tisztre avagy gazdára bízom telepemet, később pedig hat-hét év múlva haza is mehetek, s évente egész nyugodtan bezsebelhetem a kávéból bejövő 30—40 ezer dollár évi jövedelmet s meghúzhatom magamat valahol Osztropatak egyik zúgában. Ne haragudj kedves atyám, hogy oly könnyen hajigálódzom a dollárokkal, de tény az, hogy azon esetben, ha most három-négy év alatt 5—6 ezer dollárt befektetnék kávételepemre, ha nem is éppen 40, de 25—30 ezer dollár tiszta évi jövedelemre számíthatnék.

Túlzottnak fogjátok talán találni — mint a hogy túlzottnak találtátok eddigi számításaimat is — s így könnyen titokban talán svindlernek is tarthattok egy időre, de hát hiába, én meggyőzőbb érveket már fel nem hozhatok, mint a minőket felhoztam.

Megnyugvásodul azonban a német konzul személyét hozom fel, ki szintén kávételepítő, Steinnak hívják s Oaxakában lakik, fordulj hozzá egész őszintén, s kérj tőle a kávétermelés jövedelmezőségére nézve felvilágosítást, s ha az ő adatai s az én adataim között eltérő különbségek lesznek, teljes joggal könnyelmű kalandornak tarthatsz. (Czíme: Al. Sennor Don Gustavo Stein, Console Alemano, Oaxaca, Republica Mexico.) Tudom, te nem fogsz hozzá fordulni, mert azt mondod magadban, fiam szava nekem elég, én pedig nagyon szeretném,

ha hozzá fordulnál, hogy ez által, ha nem is egyebet, de legalább megnyugvást szereznel magadnak.

Mióta Camilla-telepen vagyok s már komolyan hozzá láttam a munkához, ritkábban jövök össze Halla Károly úrral, a mint azonban összejövök vele, a legnagyobb örömmel közlöm vele üzenetedet.

Hogy Mexikó 60 év alatt, vagyis Sealsfield itt utazása óta sokat, és előnyére változott, igen természetes, ha tekintetbe vesszük, hogy képes volt lerázni magáról a spanyolokat, a jezsuiták befolyását s a jezsuiták pártfogása alatt állott császárságot, melynek egyik szerencsétlen tagja Iturbide s másik, még szerencsétlenebb s mások által megcsalt tagja Miksa császár volt.

Iturbide s Miksa császár haláláért nem szabad elítélnünk Mexikót. Miksa jellemes, jó ember volt, de mégis csak mások (III. Napoleon) gazsága által rábeszéltetve, erőszakkal foglalta el a trónt, melyhez sem örökség, sem tradíció nem kötö s így a mexikóiak szeme előtt talán nem is egészen méltatlannul, mint usurpator végeztetett ki.

Lederer barátom kissé későbbben ment Európába, mintsem gondoltam s így ez az oka, hogy eddig még fel nem kerestt; nekem határozottan megígérte, hogy elmegy Magyarországra s felkeres benneteket, igen csodálnám, ha szavát be nem váltaná.

Telepemem erősen folyik a munka, most utakat s munkás-házakat készítették, később, egy hó múlva pedig kezdem nagyban az irtást, hogy júniusban elkezdhessem a kávéplántának a faiskolából való kiültetését.

Most azonban, miután már nagyon is hosszúra nyúlik levelem, zárom azt és pedig arra kérve, csókoló nevemben kedves gyermekeimet, testvéreimet s minden jó rokonomat, téged pedig ölelő karjaiba zár kézcsokoló, forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

Cafetal-Camilla, 1889. december 31-én.

Forrón szeretett jó atyám!

Folyó év november 26-án kelt kedves soraidat vettem s igen nagy öröömre szolgál, hogy Lederer Samu barátom meglátogatott s megnyerte teljes bizalmadat. Lederer érdekes is mindenki bizalmára, mert őszinte, nyílt jellemű s valódi jóakarója annak, kit barátságával megajándékozott. Én szerencsés voltam vele teljes barátságot kötni, és méltánylom is azt teljes mértékben.

Hogy Lederer vonzalmát bírja Gomes Farias, londoni nagykövet leányának, volt tudomásom, de hogy az eljegyzés ily gyorsan történjék, s utána az esküvő, még sem hittem volna; Lederer különben Londonból értesített eljegyzéséről, s így már soraid vétele előtt tudomásom volt róla, és siettem is azonnal gratulálni neki. Ha Lederer mondotta, hogy esküvője után meg fog látogatni Osztropatakán, mindenestre meg fogja tenni, mert mindig ura marad szavának; nejeveli látogatását remete-magányomban is kilátásba helyezte, s így már előre örvendek e kedves összejövetelnek.

Reám nézve Lederer ösmeretsége csakugyan szerencsés esemény, s magam is hiszem, hogy egyedül barátságának fogom köszönhetni, ha vagyoni helyzetem idővel előnyös fordulatot nyerend. Jól esik hallani tőled, kedves atyám, hogy most már nem viseltetel bizalmatlansággal új vállalatom iránt, és reménylem, hogy testvéreim is, kik pláne kétes szemekkel tekinték vállalatomat, és talán szavaim igazságát is kétségbe vonták — idővel meg fognak nyugodni sorsomon.

Igaz, hogy én sokszor változtattam pályámat és nem sok időt tölték egy állásban sem, de miért? mert több után vágytam, mert nagyobbra törekedtem, és még sem láttam sehol kielégítve ambíciómat, és maga a sors is üldözött sokat, s ért csapás csapás után, a miért is nem csoda, hogy mindennel elégedetlen valék, s most utóljára még egyik szemem világát

is majd teljesen elveszítém. A szabad természet talán az egyedüli, melynek légkörében szívesen tudok működni, s úgy látszik, természetem is ehhez hajlik legjobban, meguntam a servilismust s az inczi-pinczi főnökök szeszélyeit s parancsoló modorát, magam ura akarok lenni s magamnak akarok dolgozni.

Árpádtól szintén kaptam egy jóakaró levelet, s úgy ebből mint egyebekből is örömmel látom, hogy teljesen birom testvéreim szeretetét, mert nagyon foglalkoznak, és pedig — aggódva — jövőendő sorsommal; de bizony az aggodalom kölcsönös; kívánom, legyünk mindannyian rossz próféták, s változzék mindnyájunk sorsa jobbra, hogy a Bánó-család ne csak szellemileg foglaljon kiváló állást Sáros-megyében, de vagyoniilag és erkölcsileg is.

Gyermekeimről, hála istennek, jó hireim vannak, s így azok sorsa iránt nem aggodom.

Magamról írva, mondhatom, hogy egészséges vagyok, s dolgozom nagyban, s napról-napra jobban látszik annak eredménye, már mintegy 2 kilométer hosszú szerpentinákkal gazdag — utat vágtam az ős erdővel telt rengetegen át, s eljuték egy magasan fekvő tisztáshoz, melynek egyik előnyös kilátással bíró sarkán fogom felállítani szerény lakomat. Most, mint tudod, ideiglenesen még mindig egy indián kunyhóban lakom, s innét járom be naponta terrenumom egy részét, hol az irtás már nagyban folyik; czédrusok, mahoni-fák, kaucsuk, kakao s más európai által ritkaságnak nevezett fanemek törzsei egymáson keresztbe fekvve henteregnek a földön, hogy a nemsokára bekövetkező enyésző tűznek (a lehullatott fák, ha kissé kiszáradnak, el lesznek égetve) martalékvává legyenek s örök búcsút mondjanak a vad rengetegnek, melynek eddig — talán ezredek óta — diszét képezék; a tisztáson, melyen most házam részére helyet egyenlíték, többféle régi edény darabjait leltük, még pedig néhány méter mélységben

a föld alatt, miből azt következtetem, hogy ott, a hol egy-két hó mulva remete-lakom állani fog, régente a híres aztékek talán egy-egy remekül épült palotája állott, több az enyészetnek menő régi fal is Montezuma őseinek egykori itt létezését bizonyítja.

Már alig várom, jó apácskám, hogy kis lakom fel legyen állítva, s én, ha nem is kényelmesen, de tűrhetőleg elrendezkedhessem benne, mert bármennyire idyllikusan fekszik is ideiglenes kunyhóm, s az éjjeli szellők suhogása mulattat álmatlan éjjeleimen át, még sem kívánom benne bevárni az esős időszakot, hogy ürgék módjára kiöntessem abból. Az esős időszak nem ért tréfát, s ha bekövetkezik, ugyancsak önti áldását «pluvius» a szomjas földre, mely már hónapok óta várja száraz torokkal annak jótékony hatását, s úgy falja magába a vizet, mint tót atyánkfiat a pálinkát.

Kávéfa-iskolám már szépen zöldülni kezd, s ha szemértékem nem csal, a beültetett 150,000 mag legnagyobb-részt ki is kelt már s gyorsan fejlődik az erős öntözés alatt, s várja szép türelemmel a juniust, hogy úgy mint én, ő is felcserélhesse ideiglenes helyét végleges lakával; de a mint én menekülök ideiglenes lakomból a véglegesbe az esőtől félelem miatt, úgy ő, a plánta menekülni fog már szükké vált lakából, a tágas új lakra, vagyis a kiirtott erdő helyére, keresve az esőt.

Szabad óráimat, mint tudod kedves atyám, levélírással és vadászattal töltöm, s néha-néha ejtek is egy-egy vadat, s ha erdőink nem volnának oly annyira sűrűk, s a mimosák s egyéb felfutók és rengeteg fű által csaknem járhatatlanokká téve, Nimród-passióm jobban kielégítették, így azonban meg kell elégednem az út mentére avagy kunyhóm körül elterülő tisztásra tévedt egy-egy szarvas, vaddisznó avagy vad-pulyka elejtésével.

Pár nap előtt vaddisznót löttem, s nem kis meglepeté-

semre szolgált az elejtett agyaras társainak megtámadtatása, melyek óriási dühvel rohanának reám, csakhogy Jenő úr sem szokott a maga árnyékától megijedni, mert egy kacskaringós magyar kiáltással úgy megrettenté az egyedül indián hanghoz szokott bestiákat, hogy azok száguldó ördögök módjára siettek a pokolhoz hasonlító sűrű belsejébe; én utánuk rohantam, de akkor eszembe jutott Dante pokol kapujára írt mondása: «lasciate ogni speranza voi chi entrate», s jobbnak láttam az említett költő módjára társul Virgiliust keresni, de miután Virgilius még a legegyszerűbb indián alakjában sem jelent meg, én — a poklot fel nem keresve, visszatértem a purgatoriumba — vagyis kunyhómba. Nem is képezed, minő öröme volt munkásaimnak, midőn az utólag lakásomra hozott vadkant felosztva, közöttük mindeniknek izletes ingyenlakomát szerzék.

Pár nap előtt kis malőr ért, a mennyiben egyik lovam, «Avar», minden ösmert ok nélkül kimúlt a világból, valószínűleg csörgő-kígyó harapta meg, s midőn rosszullétét észrevettem, minden gyógyítás meddő maradt már. Testét szegénynek az erdőbe helyeztettem el, s ez egy kis kalandos vadászatra is okúl szolgált, és pedig a következő módon. Mindjárt első éjjel, miután lovam holt teste elhelyeztetett az erdőben, felriadtam álmomban a több vadállat marakodása folytán keltett zajra; figyelmessé lettem, s az állati hangokból tisztán kivehetém, hogy a marakodók között az itt tigrisnek nevezett, s a bennlakók által nagyon is respectált jaguárnak avagy párducznak is kell lennie. Még ez éjjel kedvem lett volna felkeresni a veszélyes vérengzőket, hogy fegyverem torkával megösmertessem, de miután nagy volt a sötétség, s éjjeli vállalatomhoz azonnal társat sem találtam, vadászatomat másnapra halasztám. Másnap, naplemente után azonnal három felfegyverkezett indiánt magammal véve, 12 lövetű Winchesteremet vállamra helyezve, elindultam a les helyére s el-

helyezkedtem esőndesen; indiánjaim kissé hátrább foglaltak helyet. Mintegy két órai várakozás után, a ló holtteste körül élénkülni kezdett a tér, egy-egy ravasz róka s coyotte nem kissé harezolt az elsőség után, hogy a lakomát megkezdhesse, a vadmacska és hiúz fára mászva szemlélte ezek veszedekedését, hogy majd egy jó pillanatban ugrással hátán teremjen egyik avagy másiknak, úgy én mint indiánjaim is, visszatartott lélegzettel szemléltük a félhomályon át alig kivehető mozgó alakok küzdelmét, midőn egyszerre egy velőtrázó ordítás hangzott a rengetegből felénk, a lakmározó kis emlősök elnémultak s futva kerestek menekvést az erdő sűrűjében, most hosszú csend következett s oly sötétes lett az éj, hogy szemeinket megerőltetve is alig láthattunk valamit; lassú léptek zaját véltük a távolból hallani, indiánjaim szorosabban hozzám huzódtak, s nem kis biztatásra volt szükség, hogy nyugodtan maradjanak. A hely, a hol mi állottunk, egy szikla aljában kis emelkedésen volt, a léptek zaja, mely azelőtt nem éppen távolból hallatszott, egy időre megszűnt; én már azt hívém, hogy a kis emlősökre leskelődő jaguár avagy párducz, — mert, hogy mi volt, e pillanatban, még nem tudtuk — látva a lakmározó kis emlősök megfutamodását, szintén eltávozott már, midőn magasan fejünk felett a bokrok recsegése figyelmeztetett ellenségünk jelenlétére; én felegyenesedve guggoló helyzetemből, fegyveremet czélozásra készen tartám, s szemeimmal keresém a veszélyes vadat, hogy megpillantása esetében löhessek; lövésre nem kerülhetett azonban a sor, mert a jaguár a magasról megpillantva indiánjaim fehér ingét, egy óriási ugrással a szikláról beveté magát a körülöttünk elterülő sűrű cserjésbe — csakis ugrás közben látatva karcsú, hosszú testét, s eltűnt szemeink előtt. A három indián, mintegy varázsütésre egyszerre ugrott hozzám, s vaczogó fogakkal kiálták: «il tigre, il tigre». Még hosszú ideig hallám a nagy macska több öles ugrásait, de testét sehol sem

láthatám, s azután elcsendesült minden, s mi lassan, préda nélkül, visszaballagtunk kunyhóinkba. Több éjjen át ismétlém kirándulásomat, de eredménytelenül, mert jaguár barátunk, valószínűleg előnyösebbnek tartva prédáját a fehér ember kunyhójától távolabban fekvő rengeteg mélyében keresni — nem jelent meg többé.

E kis kalandokat csak azért írom le, kedves jó atyám, hogy fogalmad legyen, hogy szabad óráimban minő mulatóságaim vannak.

Igen örvendek kedves atyám, hogy «uti vázolataim» egyes részei a «Vasárnapi Ujság»-ban meg fognak jelenni, így legalább barátaim s ösmerőseim némi tudomást szereznek hollétemről. Légy szives a részleteket közlő lapból egy példányt czímem alatt megküldeni.

Jó volna, ha munkám kiadására nézve vállalkozó akadna, talán — ha Divald nem — úgy Révai avagy Grill, kinél Tettey Nándor a vezető, s kit személyesen igen jól ismerek, kiadnák azt.

Ha kis munkám jövedelmet hozand, kérlek, küldd meg a pénzt Ivánnak.

Most pedig kedves jó atyám, miután másodszor kívánom a boldog új évet, zárom soraimat, és pedig teljes reményében annak, hogy azok a legjobb egészségben találják.

Budapesten lévő testvéreimet és azok kedves feleségeit számtalanszor csókolva ölel s csókol forrón szerető, kézcsókoló fiad

BÁNÓ JENŐ.

«Camilla»-telep, 1890. év január 20.

Forrón szeretett jó atyám!

Miután ma vasárnap van, s én munkásaim kifizetésével elkészültem, legjobban s legkellemesebben vélem időmet eltölteni, ha veled, forrón szerett jó atyám, kissé cseveghetek.

Lederer Samu barátomtól pár nap előtt levelet kaptam,

ő exaltálva beszéli el a szives fogadtatást, melyben kedves testvéreim s különösen a te részedről részesült, elmondja, hogy a nemzeti casinóban vendégetek volt. Hosszú levelében arról is említést tesz, hogy ígéretet tett neked, hogy fiatal feleségét esküvője után nemsokára felviszi Osztropatakára, s hogy ezen ígéretét be is váltandja; végül levelében azt írja, hogy nemsokára Mexikóba kell jönnöm, és nem folyton az indiánusok között laknom, mint egy remetének; ha csak félig-meddig rendbe hozom telepünket, nem is okvetetlenül szükséges, hogy itt legyek. Gyakran meg kell azonban telepemet látogatni, hogy a munkálatokat, melyek egy megbízható vezető alatt folytatódni fognak, ellenőrizhessem. Hogy Lederer mit szándékszik velem tenni, még nem tudom, de valószínű, hogy vasútjánál, és pedig az ő személye körül ajánl fel egy jövedelmező állást, ez minden esetre reám nézve igen előnyös volna, mert idővel két jövedelmi forrásom lenne. Ily módon sikerülne azt, a mit most kávé-telepünkbe befektetek, más módon visszanyerni. Általában kedves atyám, úgy látzik, mi nagy vállalatokba fogunk kezdeni, s nem lehetetlen, hogy a kávé kivül a kaucsuk-fa termelését is megkezdendjük, és pedig nem kis mértékben; terrenumunkon vadon terem a kaucsuk, s rendes termelés mellett szép eredménnyel kecséget.

Ha csekély geologiai tudományom nem csal, úgy pár hét előtt véletlenül egy dús ezüstbányát és aranypor-telepet sikerült felfedeznem, e telepek tölem két napi járásnyi távolságban fekszenek; ha Mexikóba megyek, vizsgálat végett több homokot s érczet viszek Ledererhez, s az eredményről majd később értesítelek. Isten adná, hogy feltevésem nem csal, s dús ezüst- s arany-telepre akadtam volna.

L. véleményemet kérte ki, s én azt szívesen meg is adtam, de természetesen le nem térve az óvatosságról, teljes őszinteséggel megírva s figyelmeztetve azon nehézségekre,

mielők elöadhatják magokat. Ki Mexikóba szándékszik menni, szükséges, hogy előre számíton minden eshetőséggel és tisztán, saját meggyöződését követve cselekedjék mindent; nem jó előre határozni, hogy mitevő leend; előbb körül néz az ember, s azután okúlva kutatásának eredményén, cselekszi azt, mit legjobbnak vél.

Elhagyva szép hazámat, magam sem tudtam, mit fogok majd Amerikában tenni, s elég darab földet bejártam, mig mostani foglalatosságomra határoztam magamat, s hogy ezen elhatározásom jó volt-e avagy rossz, csak az évek sora fogja majd megmutatni.

Hogy adjak én valakinek most tanácsot? holott pár hónappal azelőtt kevés kivételével, mindenki elítélte elhatározásomat? az igaz, hogy L. azon kevesek közé tartozik, a ki nem helyteleníté kimeneteletemet, de annál jobban elítéltek többen, s még pár héttel ezelőtt is Á. egyik levelében (bár teljesen jóakarólag) oly hangon adta meg tanácsát s tevé meg ellenvetéseit, hogy magam is már azon kezdtem gondolkozni, nincsen-e eszem megtébolvodva. S most pár hét múlva, én adjak e tekintetben valakinek tanácsot? nem, azt nem tehetem.

Örömöm végtelen lesz, s talán legtökösabb vágyam fog teljesülni, ha éppen L. és I. (kik mint egyik levelemben említém is, nem oly konservatív természetűek) ide jönnek, s mi egyesült erővel fogunk működni; mindazonáltal sem egyik, sem másik nem veheti rossz néven, hogy véleményem nem hangzik oly biztatólag, mint ők azt talán szeretnék; de miért biztatni valakit, hogy aztán a tervek nem sikerülése esetén szemrehányás legyen a hála.

L. ismeri ugyan az észak-amerikai viszonyokat, de azokat semmi tekintetben sem szabad a mexikói viszonyokkal összehasonlítani, egyik természete jobban összhangzik az északi államokéval, másiké jobban a mexikóival, én, mint ki mindég barátja valék az idealismusnak, Mexikóban több tápot

találtam természetemnek, mint a semmiért lelkesülni nem tudó realisticus Észak-Amerikában. Becsülöm az észak-amerikaiakat mint a munkának nagy mestereit, de nem becsülöm őket egoisticus s idegenben ellenséget látó felfogásaikért.

Míg az észak-amerikai hideg kiszámítással tesz mindent, s nehézségeket gördít egy új idegen telepítő prosperálása elé, s kaczag annak esetleges bukásán s a «segíts magadon» elvét a legvégtelenebb határig viszi, addig a mexikói szíves, lekötözö előzékenységgel fogadja az európai, s keresi annak barátságát, mint kitől ízlést és más sok jó tulajdönt tanulni lehet; szükség esetében, a midőn azt veszélyben látja, nem rüg rajta egyet, mint északi szomszédja, de a veszélyben forgónak kezét nyújtja oda, s megmenti az elmerüléstől.

E két nemzet között, bár mindkettő köztársaság, nézetem szerint óriási különbség van; némely ember kedvelője a hidegnek, másik meg a melegben érzi jól magát, én az utóbbinak vagyok barátja, s talán ennek tulajdoníthatom a mexikóiak iránti szimpathiámat.

Talán jobb volna kevesebbet filozofálni, s azt mondani, gyertek gyerekek s dolgozzunk s fáradjunk együtt! de akkor eszembe jutnak azok feleségei s gyermekei, s szintén elszomrododom azon gondolatra, hogy hogyan fogják azok megszokni a sok nélkülözést?

No de semmi, úgy rendezzük, hogy az asszonyok s gyermekek itt létök legnagyobb részét vagy Mexikóban, a fővárosban, vagy pedig egy másik városban, mint például Oaxakában fognának lakni.

Oh istenem, de jó lesz az, ha lesz hely, hol kissé otthonosnak érzendem magam. Tudom is én, kedves jó atyám, mi az, hogy szívem annyira telve van keserőségekkel, s nem tudok sehol vérző, nyughatatlan szívemre enyhülést találni?

Dolgozom s minden tekintetben igyekszem magamat szórakoztatni, s mégis, mégis! úgy fáj valami itt belől. No de

mindegy, hadd fájjon, azt is eltűrjük, ne búsítson az téged egy cseppet sem.

Miután most levelem erre vonatkozó részét befejeztem, talán érdekelni fog, ha kissé az itteni viszonyokról, jobban mondva, kedves indiánjaim szokásairól beszélek.

Mint már többi leveleimben is említettem, az itteni munkás-osztályt (más osztály nem is létezik) tisztán indiánok képviselik; az indiánok vagyis a régi aztékek utódjai, Mexikóban tömérdek, némelyek szerint 30, sőt mások szerint, még ennél is több törzsrre oszlanak, melyek mindenike más-más nyelvet beszél.

Telepem körül a Misték- és Zapotéc-törzs van leginkább képviselve, természetesen külön-külön nyelvvel, úgy annyira, hogy megtörténik nem egyszer, hogy egyik falu népe nem érti a szomszéd falu népének nyelvét, s így természetesen nekem, — mint idegennek — ki Quatemauk és Montezuma utódainak nyelvéből egy jottát sem értek, annál nehezebb a velök való megérthetés; egyedüli szerencse rám nézve, hogy vannak egyesek közöttük, kiknek némi fogalmuk van a spanyol nyelvről, s így ezek tolmácsolása s kézmozdulatok segítségével nagy nehezen megértjük egymást. Eleinte szándékom volt egyikét ezen dialectusoknak elsajátítani, nyelvbeli ösmereiteimet egy indián nyelvvel is szaporítani, erről azonban kénytelen voltam lemondani, hacsak azt nem akartam elérni, hogy a régi babylon-templom munkásai példájára, a nagy nyelv-chaosban saját anyanyelvemet el ne felejtsem.

Vallásra nézve itteni indiánjaim ugyan római katolikusok lennének, — ha e vallás dogmáit betartanák — csak hogy bizony ő kelméket még mai nap is inkább a régi pogány vallás követőinek lehet tartani, mint katolikusoknak, mert szokásaikban annyira eltérnek e vallás elveitől, hogy XIII. Leo pápa bizonyára elszörnyűködnék azok halatára.

Így például az itteni indiánoknál még mai nap is szokásban van a halotti táncz, melyet ők fandangónak neveztek el, természetesen elég helytelenül. (Fandangó alatt spanyol nemzeti tánczot értünk, és nem halotti tánczot.) Egy alkalommal átutazva Quatulco falun, (honnét szintén van egy-két munkásom) melabús zene- és énekhangok üték meg füleimet; én ösztönöztetve a kíváncsiságtól, lassítám lovam lépését s megkérdeztem a kunyhó előtt állókat, hogy minő ünnepeleységet ülnek? nagy meglepetésemre azon felvilágosítást nyertem, hogy N. N. rancherónak (földművelő) gyermeke meghalván, most fandangó mellett segítenek a szegény megboldogult gyermek lelkének az ég felé való utazását megkönnyíteni. Természetesen a lódobogás figyelmessé tette úgy a házbelleket, mint az egybegyűlt vendégséget, — csakhamar körülvettek s alázatos hajlongással engem is meghívtak e szomorú mulatságra. Miután meghívást visszautasítani az itteniek szemében legnagyobb gorombaság, nem volt más választásom, mint megköszönni a szivességet, s helyet foglalni a sírva-rigádók között.

A kunyhó közepén egy nagy mennyezet alatt szépen felöltöztetve s virágkoszorúk által körülvéve, s valamit kézben tartva, (de hogy mit, azt nem tudom) feküdt az ártatlan halott, a vendégség egy nagy kört képezett, körülötte üres helyet hagyva a fandangót tánczolóknak; most megszólalt a gitár melabús hangja, mire egy deli indián legény s egy karcú, festőisen öltözött indián hajadon jelent meg a porondon. A gitáron játszó művész lassan pengetve a húrokat, egy a gyermek-sírást utánzó dallamot énekelt, mire a fiatal indián pár lassan kezdette a fandangót lejteni; én, ki eleinte bizonyos undorodással léptem át a küszöböt, ezen, különösen a hajadon által mesterileg ellejtett tánczra bámulatba estem; hogy a tánczoló leány minő kecsesl tevő mozdulatait, s minő alig észrevehető kaczérsággal forgatta két nagy fekete szemét, fel sém

tételezné az ember ezen félig vadnak nevezhető népről. Nem volt e leány tánczában semmi utánzat, semmi erőltetett, s mégis több kecsesrel bírt, mint a civilizált világ leghíresebb tánczosnéjának mozdulata, e lassú táncz s a fájdalmas zene oly összhangzatos szomorú hatást tett a megfigyelőre, hogy bizony jó magam is kénytelen valék néhány könnyet törölni szemeimből, s a kis halott lelki üdvéért imádkozni. A meghalt gyermek apja kisírt szemekkel járta körül vendégeit — közöttük engemet is kínálva — egy a czukornád szárából primitiv módon készített szeszszel; a szeszt, a gyermek lelki üdvéért, mindenkinek meg kell inni. Az anya égre emelt szemekkel teljesen átszellemülten térdelt kedves kis halottja mellett, s imádkozott némán s oly mozdulatlanul maradván egy helyen, hogy szintén viaszból látszott lenni. Az ilyen halotti táncz a haláleset napjának estvéjén naplementével kezdődik, s a nap első sugarainak feljövetelével végződik; vagyis a nép véleménye szerint addig, míg a lélek a mennyországba jutott. Ezen jó teremtések azon babonában élnek, hogy a halott lelke könnyebben utazik az égbe, ha zene és táncz kíséri azt.

Mint később hallottam, kedves jóatyám, a felnőttek halálánál nincsen sem zene, sem táncz, mert miután az már nem ártatlan; kérdés, lelke a mennyországba száll-e? Az ivás azonban megmarad és pedig mérték nélkül, nem ritkán felhevülve a szesz hatásától, s összekapva egymás között, egy késszúrással új halottat is küldenek a halott után. Az indiánok csak ittas állapotban és bosszúból gyilkol, pénzért soha. Az indiánokat nem lehet túl-bigottaknak nevezni, vallásosnak azonban igen; a szentekben nem hisz, falujának védszentjét azonban, melyeket a régi papok reájuk octroyáltak, tiszteli. A vásárnapi munkától nem riad vissza, de megkívánja, hogy az e napi munkát jobban fizessék a többinél; s ebben teljesen igaza van, mert maga az isten is a hetedik napot pihenésre szánta, ha tehát azt akarjuk, hogy ő e napon is dolgozzék, méltán

követelheti, hogy jól meg is fizessük. A pokol és mennyország létezését biztosan hiszi, s ezért legtöbb babonája e kettőből veszi eredetét.

A fehér embertől, már tudniillik a jó magamféléltől fél, mert azt hiszi, hogy az az egek urával közelebbi összeköttetésben áll, mint ő; sőt egyes vidékek indiánjai, kik ugyan soha sem láttak még fehéret, de mint félistenekről hallottak beszélni, biztosan hiszik, hogy azok örökké élnek.

Az itteni népnél a pap által kötött, avagy czivilházasság, nem igen divat; elveszik egymást s élnek mint házas felek, s nem ritkán igen jó házas életet, elösmerve gyermekeiket törvényeseknek, de nem törődve sokat a pap áldásával, mely állításuk szerint, igen drága szokott lenni.

A környék indián asszonyai, s különösen a leányok itt tartózkodásom első idejében, ha elhaladtam mellettök, futva menekültek pillantásom előtt, avagy ha idő a menekülésre már nem volt, megfordultak, s hátat fordítva várták be áthaladásomat, s csak azután félve tekintének utánam, mint oly lényre, ki — miután fehér — mondájuk szerint szemével megbüvöli avagy elkárhoztatja öket. Most már nem oly vadak, megszoktak, s igen szívesen fogadják a nekik nyújtott dohányt avagy szivarkát, melynek élvezete legnagyobb gyengéjük közé tartozik.

Az indián nő 11—12 éves korában már teljesen ki van fejlődve, a férfi 14—15. évében, a midőn is kiválasztván élete párját, avval az európai szemében, bár tudta nélkül — vad házasságban él. Az itteni nép, miután korán fejlődik és korán kezd élni, nagyon korán meg is vénül; ritkán láttam öreg embert. Kővér indián nincsen, legalább én nem láttam, s ezt bizonyosan az örökös hőség okozza.

Az indiánok egyedüli étkezését, a gyümölcsökön kívül, a kukoriczából készült tortilla (a kukoricza megfőzve egy köhenger segítségével egy négyszögletes kőlapon szétmorzsol-

tatik, s abból lepény készítettén, palacsintánkhoz hasonlólag megsüttetik) és paprikával kevert paradicsom-lé (chili moli) képezi, nagy barátja azonban a húsnak is, ha természetesen hozzá juthat.

Az indián munkás ritkán állandó, és pedig egyedül az öt annyira gyötrő honvágy miatt; ha egy hetet távol van falujától, visszavágyik s nincs hatalom, mely őt visszatartsa; hegyei között marad néhány hétig, s azután ismét megjelenik régi gazdájánál.

Egy munkás-telepemen $2\frac{1}{2}$ —3 reált, vagyis pénzünk szerint 55—60 krajczárt kap; ez elég drága, de ily áron dolgoznak Pluma de Hidalgo-telepen is, s ettől eltérnem saját érdekemben nem lehetett.

Az indián véghetetlen érzékeny, s azért nagyon csínján kell vele bánni, gorombának nem szabad velök lenni, mert akkor egyszerűen elhagyják munkájukat s a gazdát a faképnél hagyják. Jó tanácsokkal s szép szóval többre lehet velök menni, mint szigorral. Olyanok ők, mint az ambicionált gyermek, ki ugyan nem szól a büntetésért, de elkeseredik s kedvtelenné lesz.

Az igazi indián imádja a zenét, s hallásra nézve ugyan csak versenyzik cigányainkkal, s alig van város, sőt falu is, a hol egy aránylag jól szervezett s indián karmester által vezetett zenekar ne lenne.

Nagy bámulattal hallgatják furulyám mélabús hangjait, leguggolnak előttem s ihlettel tekintenek reám, s úgy látszik, hazám szívhez szóló zenéje az ő szívök húrját is megpendíti, s nem egy sóhajt halottam kebelökből kitörni, midőn eljátszva a «Vesd reám szeliden kék szemed» avagy «Szeretlek én egyetlenegy galambom» nótát, s búcsút vettem tőlük, hogy nyugalomra térjek.

Miután nyugalomról szólok, eszembe jut tényleg annak ideje, s most miután jó éjszakát kívánok neked kedves, szere-

tett jó atyám, azon szóval húnym be szemeimet, lebegjen mindnyájatok felett az egek urának jóságos gondviselése.

Ölel, csókol forrón szerető fiad BÁNÓ JENŐ.

NB. Kérlek iratok czímemet következőleg: Senor Don Eugenio de Bánó (Cafetal Camilla), correo: Pluma de Hidalgo. Republica: Mexico. Estado: Oaxaca.

Mexikó, 1890. február 24-én.

Kedves jó Atyám!

Tudom, csodálkozni fogsz, hogy jelen soraimat Mexikóhól intézem hozzád, de ennek egyszerű magyarázata abban rejlik, hogy több s talán reám nézve előnyös ügy elintézése hívott ide.

Kávé-telepünk terrénjának nevünkre való írása érdekében is szükségem volt Mexikóba, jönni, azonkívül több a személyes érintkezést megkívánó ügyek elintézése is elkerülhetetlenné tevők ideutazásomat.

Most röviden csak annyit írhatok, hogy ügyeim előnyös rendezésétől függ, fogok-e néhány ezer dollárt nyerni, avagy sem.

Én ugyanis, ki bár rövid idő óta vagyok Oaxaca állam lakosa, Oaxaca város municipiumának nevében felszólítottam, hogy eszközöljek ki a város részére egy millió dollár kölcsönt Mexikóban, miután, mint tudják, jó barátságban állok Bleichröder berlini bankár képviselőjével. Én szívesen magamra vállaltam a megbízást, ide jöttem, érintkezésbe léptem Bleichröder képviselőjével, s nagy reményem van, hogy az említett kölcsönt kieszközölendem.

Ha a kölcsönt kieszközölendem, mint közvetítőt a kölcsön egy, legrosszabb esetben fél perzentje illet, mi szintén ötezer dollár volna.

Ezenkívül megbíztak egy nagy ezüsbánya elárúsításával, melynek sikere esetében szintén nyernék valamit. A bánya

elárúsítása ügyében már szintén tárgyalásokat folytatok, s van reményem, hogy fáradságomat siker koronázza.

Legnagyobb baj az egészben az, hogy Lederer barátomat, kinek személyes ittléte sokat segített volna vállalatomban, honn nem találtam, ő vasútja érdekében rögtön ismét Londonba utazni volt kénytelen; most az egész rendezését magamnak kell végezni.

Ügyeim eredményteljes végzése esetében azonnal értesíteni foglak.

Kávé-telepünkön nagyban folyik az irtási munka, s valószínű, hogy az ápril hó végén be fog fejeződni, a midőn is a faiskolából kiemelt plánták beültetését kezdem. Ittlétem alatt egy megbízható major domo végzi teendőimet.

Társaimmal együtt egy negyvenezer plántát magában foglaló s Camilla-teleppel határos fiatal, kész kávé-ültetvényt vettem, mely előnyös fekvésénél fogva új telepünket hasznosan fogja kiegészíteni.

A kávé mellett valószínű, hogy nagyobb mértékű kacsukfa-ültetvény is gazdagítandja új telepünket, mely plánát szintén előnyös jövedelemmel fizeti vissza a befektetett pénzt s fáradságot.

Ennyit a gescheftől, most jön levelem fontosabb része:

Mi az oka annak, kedves jó atyám, hogy több hónap óta sem tőled, sem gyermekeimtől tudósítást nem kaptam, s testvéreim is hallgatnak? Csak nem történt baj, avagy nem érte valami szerencsétlenség családunkat? Én véghetetlen nyugtalan vagyok, ezt különben egyrészt tulajdonítsd annak, hogy gyakran hozzám intézett kedves soraiddal elkényeztetted. Most, ha két-három hét alatt nem nyerek otthonról tudósítást, már is nyugtalanságot érek. Talán a havazások, s ennek folytán a vasutak pihenése okozza a correspondencia késleltetését? ezt azért hiszem, mert újságom is véghetetlen rendetlenül érkezik.

Nagyon kérlek, azonnal tudósíts és pedig Camilla-telepre, a hová pár hét múlva visszatérendek, hogy megkezdett nagy munkámat folytathassam, hogylétetekről.

Hogy állanak, szeretett, kedves jó atyám, az ügyek L. s L. ide való kijövetelét illetőleg? Még mindég megmaradnak szándékuknál? s ha igen, mikor utaznak? Reményilem az én angvali gyermekeimet is magukkal hozzák?

Daczára, hogy oly régen hírt nem kaptam felöletek, mégis azt reményilem, mindnyájan egészségesek vagytok. Én hála erős izomerőmnek, daczára a rettentő melegnek, mely telepemen uralkodik, eddig minden nyavalyától megkíméltettem, s a mindenható talán leend oly kegyes, továbbra is hosszú időn át megtartja egészségemet, hogy kedves gyermekeim érdekében akadálytalanul folytathassam megkezdett munkáimat.

A munka nehéz, de hiszem, elég siker fogja koronázni.

Mihalovics Józsi bácsi s kedves neje véghetetlen megörültek viszontlátásomon, ugyancsak gyakori vendége vagyok ezen a magyar vendégszeretetet teljes mértékben gyakorló háznak; úgy bánnak velem, mint saját gyermekökkel. (Józsi bácsi, tudja isten hányszor fejezte már ki előttem, hogy saját fiát — ha volna — jobban nem kedvelhetné nálamnál.)

No tudod kedves atyám, én olyan kiállhatatlan vagyok — a mint Józsi bácsinak mondani szoktam, — s így nem csoda, hogy ki nem állhat; ilyenkor esőkot nyom a homlokomra, megölel, és furesa: úgy az én mint az ő szemeit könyek árasztják el.

Ilyenek vagyunk mi itt Mexikóban, vadak és szívtelenek, és azután meg, mint Európában gondolni szeretik, teljesen műveletlenek.

Mily öröme volt a viszontlátáskor többi mexikói, de nem-magyar barátainknak is, alig lehet fogalmad; úgy beczéznek, úgy bánnak velem, mintha egy haza gyermekei lennénk.

Valószínű, pár nap múlva fog négy nyelven (angol, francia, spanyol és német) megjelenni egy a mexikói kávétermelésre vonatkozó kis cikkem egy itteni fontos lapban, az úgynevezett «Mexicanische Finanz-Revue»-ben, az eredetijét cikkemnek — mely magyar nyelven készült — a lapnak megjelenése után a lappal együtt megküldendém; ha magyar lapjaink egyike esetleg közölni kívánná, add át kéziratomat.

Most, miután már eléggé fecsegetem, zárom soraimat, és pedig kérve a mindenhatót, hogy levelem mindnyájatokat a legjobb egészségben találjon, s hogy te kedves atyám, úgy mint eddig, ezentúl is szeresd forrón szerető, ölelő fiadat

BÁNÓ JENŐ-t.

Czímem: Sen. Don Eugenio de Bánó «Cafetal Camilla»,
 correo: Pluma de Hidalgo, Republica: Mexico. Estado:
 Oaxaca.

NB. Találkozott már vállalkozó, ki kiadja üti leírásomat?

U. i. Lederer valószínűleg pár hét múlva térend vissza Európából. JENŐ.

Ha esetleg megjelent volna tőlem valami a magyar lapokban, küldd meg kedves jó atyám.

Mexikó. 1890. márczius 6-án.

Forrón szeretett jó Atyám!

Bár midőn e sorokat veszed, régen elmúlt már névnapod, én mégis gyermeki kötelességemnek tartom, tiszta szívből eredő üdvkívánataimat megküldeni neked, kérve a mindenhatót, hogy egészségben, gyermekeidben és unokáidban való teljes megelégedésben tartson meg sokáig számunkra és a haza számára; legyenek napjaid vigabbak, mint az utolsó két évben, s azon rettentő csapás fájdalmait, mely hozzám hasonlólag szétdúlta teljes boldogságodat, enyhítse azon tudat, hogy anyánk imádva volt általunk, s szelleme örökké közöttünk él.

Még egyszer kérem tehát az istent, hogy Józsi bátyám, s kis fiacskámmal együtt sokáig éltesse.

Reménylem, kedves jó atyám, hogy legutóbb Mexikóból írt levelemet megkaptad, s így tudod, hogy egészségem jó s mi cél vezetett Mexikóba; még néhány hétig itt maradok, mert ügyemet el kell végeznem, s azután visszatérek «Camilla»-telepre, hogy a megkezdett nehéz munkát folytassam.

L.-től tegnap egy igen kedves levelet kaptam, melyben írja, hogy ő is kávéét szeretne termelni s velem kompániába lépni, én előre is kijelentem, hogy azon esetben, ha jelenlegi companistáimnak kifogása nincsen — de miért legyen — s én képes leendek megfelelő terrenumot kaphatni, — L. indítványát szó nélkül elfogadom.

Azt nem ajánlom, hogy fennálló szövetségünkbe lépjen, mert az nem volna sem reá, sem companistáimra előnyös, mindenesetre a külön szövetség idővel több anyagi haszonnal járna. Igaz, hogy reám nézve is előnyösebb, s ezt nem is tagadom, de eliheti L., hogy nem ez az oka annak, hogy a külön szövetséget ajánlom. Biztos választ azonban Lederer visszatértéig nem írhatok, s akkor is nagyon utána kell nézmem, hogy egyáltalában lesz-e oly megfelelő terrenum, a melynek kezelését a jelenlegi kávé-teleppel együtt elintézhetem?

Nézetem az, hogy L. jobban tenné, ha maga jönne ide s közbenjárásommal, illetve segítségemmel terrenumot keresne, s azt szintén segítségemmel berendezné s egyedüli ura lenne, avagy ha kívánja, felesek lennénk, de költség tekintetében is. Én úgy combinálok, hogy négy év alatt, vagyis a kávé megterméséig nagyon parányi részét költené itt családjával együtt annak a nagy jövedelmi különbségnek, mely őt idővel illetné, ha a saját ura lenne, avagy ha velem kompániába lépne ugyan, de költségek tekintetében is, vagyis ha együttesen adnánk a tőkét. Később, ha berendeztük kávé-telepünket, szükségtelen, hogy a telepen lakjunk, tartunk majd

egy jó tisztet, (administrador) s mi, ha tetszik, lakunk vagy Oaxaca fővárosában, vagy még czélszerűbb Mexikóban, hol időnkét szintén hasznosra fordíthatjuk.

Ki tudja, nem sikerülne-e a kávétermelésen kívül L.-nak itt Mexikóban egy gépgyárat állítani, még pedig mint részvény-társulatot, s magát annak igazgatójává tenni, én azt hiszem, még ez is menne, s csakhamar megszerezznék a részvényeseket, ebben mindenesetre Lederer s Bleichröder berlini bankár képviselője, — L.-nak zürichi ösmerőse, — Blum Sándor honfitársunk nagy szolgálatára lehetne, nekem is van már kis ösmeretségem, s így szintén segíthetnék valamiben.

Nem szabad azonban L.-nak e tekintetben semmiféle vérmes reményekkel kecségtetni magát, mert ezen terv egyszerűen csak legújabb időben fogamzott meg az én szűk agyamban, s lehet, hogy épp oly rossz, mint száz más, a mi már ebben a haj nélküli tarkóban megszülemlett.

A főczél tehát, mely őt ide hozza, legyen a kávétermelés, mely maga is bőven ad okot arra, hogy az ember tegye ezen valóban érdekes és szép útát. Természetesen nem szabad az embernek, különösen ha családdal jön, sok ideig az északi államokban tartózkodni, mert ott bizony drága az élet.

Ez az én szerény véleményem; soha nem jó távolról intézni a vagyoni állapotokat, még akkor sem, ha az illető intéző közvetítő jó barát, kiben teljesen megbízhatunk. De miután a jó barát sincsen vasból, s így könnyen baj érheti s esetleg el is halhat, mily rettentő kellemetlen helyzetbe hozhatná ez L.-t, ki fél vagyonát bizta ő reá. Nem szabad felednünk, hogy bár Mexikóban kedvesek az emberek s az élet is kellemes, az állapotok azonban még nincsenek annyira rendezve, mint vén Európánk civilizált államaiban.

Egész más az eset Lederer, Mais és közötttem, kik Mexikóban lakván, ösmerve a szokások, viszonyok s törvénye-

ket, szükség esetében azonnal intézkedhetnek befektetett pénzük biztosítása iránt; de mit tenne L., ki 5000 mérföld távolságra van tőlem, szerencsétlenség esetében? Nem, nem! ez részéről túlságos riskirt dolog volna, neje s gyermekei vannak, ilyen manővereket tennie nem szabad; jöjjön ő csak ide, s azután riskirozhatunk együttesen többet, mert egymást kiségethetjük, s még baj esetében is van segítség.

A múlt levelemben említett s kávéról írt kis cikkem eredetijének másolatát, mely az itteni «Finanz-Revue» kereskedelmi heti lapban fordításban francia, angol, spanyol és német nyelven megjelent, mellékelve küldöm át oly kéréssel édes jó atyám, hogy azon esetben, ha azt valamelyik fővárosi hirlapunk, mint p. o. a «Budapesti Hirlap», «Pesti Napló» avagy más lap közölni akarná, bocsásd rendelkezésére, s a közölt lap egy példányát küldd meg nekem.

Az utolsó levelemben említett ügyek bár nincsenek befejezve, eddig jó stadiumban állanak.

Cikkem L.-t, mint esetleg jövődöbeli kávé-telepítőt valószínűleg szintén érdekelni fogja.

Gyermekeimről és -től jó híreket kaptam, s így e tekintetben meg vagyok nyugodva, tőled azonban, jó apácskám, már régen nem érkezett levél, habár tudom, hogy egészséges vagy, — mert hála istennek, L. nem constatálja az ellenkezőt — mégis igen szeretném, mielőbb és minél gyakrabban olvashatni kedves soraidat.

Az influenza, mely Európában s szép magyar hazánkban is oly erősen pusztított, itt is tömérdek áldozatot követelt, s alig van jobb család, hol egy-egy tag meg nem vált volna az élettől, — gyász és gyász jelzi e pusztító rém nyomait mindenütt.

Reám nem bírt influenciával az influenza; úgy látszik, egyénemmel nem tud sympathiálni, s ez okozza örvendetes távol maradását. Ősmerőseim közül — bár szerencsés kimene-

tellel — alig menekült tőle valaki; az én kedves Józsi bácsim, Mihalovicsot értem, szintén benne volt nejével s anyósával. Apropos Józsi bácsi, — kinek neve szintén Józsi — névnapodra, bár ösmeretlenül, kiváló gratulációit küldi s elfogadta vice-versa, hogy nevedben meg én gratulálok neki, és iszom egészségére annyit, a mennyit csak torkom s üres koponyám megbír, — ez utóbbiakat persze csakis a saját nevében.

Hallom, a «Vasárnapi Ujság»-ban megjelent egy levelem töredéke, nem lehetne azt megkapnom? hogy kedves Mihalovics bátyámat, ki rettentően érdeklődik czikkeim iránt, s valóságos aranyszájú szent Jánosnak tart (de valószínűleg csak talmi) egy példánnyal megajándékozhassem.

Legutóbbi időben tömérdek levelet kaptam Magyarországból, ösmerősöktől és idegenektől, kik mind a kávétermelés titkaival kívánnának megösmerkedni, s előnyös válaszom esetében kijönni.

Úgy látszik Mexikó ege alatt nemsokára egy magyar colonia fog keletkezni, melyért majd Tisza Kálmán úr in contumaciam halálos ítéletet mond reám s összes kávémrá, — melynek levét azonban bizonyára ő kívánná meginni. Meg is ihatja a levét, de nem annak, hanem Magyarország kiszivott zsírján készült bouillon-levesének, mely bizonyára ebben az influenzás világban fog influenzával bírni ez új honalapítóra, ki már elég anyagot gyűjtött 15 évi uralkodása alatt arra, hogy szegény hazám oszlopai meginogjanak; az oszlopok ugyan inognak, de a tetőről csak egyes cserepek hullanak le, s jó lesz Tiszának vigyázni, hogy egyik a feje búbjára ne essék. Igaz, hogy nem illik hozzám a politizálás, mert nem értek hozzá, de azt értem és látom, hogy a jelen kormány alatt szép hazánk minden tekintetben süllyed hátra felé, s nemsokára oly válság fog bekövetkezni, hogy az addig teljesen német szóhoz szoktatott honvédség,

dicső magyar Fehérváry k. k. generalis úrral együtt, ki nem húzza belőle.

Rettentő jók vagyunk mi magyarok, hogy az ilyen Csáky szalmájú gazdálkodást (persze Csáky is gazdálkodik) így szó nélkül tűrjük, s nemcsak hogy ezt tűrjük, de megaláztatásunkat az osztrák előtt is meghunyászkodva vettük. Én szeretem a királyt, mint Magyarország apostoli felségét, s személyét szentnek és sérthetetlennek tartom, de nem szeretem a közösséget.

Sokszor elfacsarodott már a szívem, ha úgy utaztamban a külföldi államok fő- s nagyobb városaiban ott láttam egy-egy szebb épület kapuja felett diszelegni a kis Románia, Szerbia avagy — Magyarország egyik megyéjénél kisebb — sz.-domingói köztársaság vagy éppenséggel a Havai-szigetek consularatusi czégérét, de a magyar consularatusét avagy nagykövetjéét sehol. S ha az »Ungarisch« szót olvastam is néhol, azt mindég egy kétfejű sas díszítette, s a »k. k. Oesterreich« előzte meg.

Hidd el kedves apám, könyek gyűlnek sokszor a szemembe, ha látom a lelkesedést idegen államok országáiban egyes nemzeti ünnepek alkalmával, minden nemzeti ott, s nincs semmi idegen, mely az összhangot sértené, mely a nemzeti érületnek fájdalmat okozna.

Hiszen mi Magyarországon is tudunk lelkesülni nemzeti ünnepek alkalmával, de élvezhetjük-e háborítatlanul ez ünnepeket? nem-e sérti önérzetünket egy-egy feltűnő kétfejű sasos lobogó utálatos sárga-fekete színeivel? avagy nem lobogtatja azt a kivonuló közönsnek nevezett osztrák hadsereg minden egyes ezrede, melyek generálisai gúnymosolylyal nézik az egyes házakon szomorúan lengő tricolorokat, azon utógondolattal, hogy »csak egy szavamba kerülne s helyettetek az én színeim lobognának«, mert a hol az erő, ott a hatalom is, s miután a katonaságé az erő, — ott van a hatalom is.

No de eleget is fecsegetem már... nemde jó apácskám? de lásd, úgy fáj a szívem, ha Magyarországra gondolok, azon kedves földre, melyet az Árpádok, Anjouk és Hunyadiak korában oly nagymértékben irigyeltek az idegenek tőlünk, s melynek határai 3 tenger által kerítették be. Most határaink nincsenek, legalább idegenek előtt nincsenek, s a térképeken Ausztria provinciája-képen szereplünk; vagy nem hiszi Tisza Kálmán, küldök néhány példányt.

Isten veled kedves jó atyám, csókol ezerszer forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

NB. Kérlek, ne czímezzétek többé Halla Károlyhoz leveleimet, hanem a következőleg: Sr. Don E. de Bánó, «Cafetal Camilla», Pluma de Hidalgo, Republica: Mexico, Estado Oaxaca.

Az ujságok is ily czímen küldendők. Halla vagy 12 mér-földre lakik tőlem.

Mexikó. 1890. márczius 26-án.

Forrón szeretett jó Atyám!

Legelőször is értesítelek, kedves jó atyám, hogy f. év január 29-én írt leveledet Mexikóba való utazásom folytán meglehetősen késve kaptam kezeimhez s nem válaszoltam azonnal reá, és pedig azért, mert nem régen L.-nak írtam egy meglehetősen kimerítő levelet, alakulandó új vállalatunk ügyében; L. bizonyára elolvasta soraimat neked, s így ma már te is tudni fogod nézetemet az új associatióra nézve.

Lederer csak 1—2 hét mulva fog visszatérni második londoni útjából, (a hova vasutja ügyében oly gyorsan és váratlanul kellett újra mennie) mikor azután értekezhetvén vele, megadom L.-nak a határozott választ.

Nagyon örülök, kedves atyám, hogy most már jobban meg vagy nyugodva jövőm iránt s én hiszem, hogy ezen meg-

nyugvásod teljesen okadatolva is lesz egy-két évi itt működésem után.

Hogy visszatértemet «Camilla-telepre» kissé elhalasztottam, onnét van, hogy mindenáron akarok Ledererrel találkozni s így itt Mexikóban bevárom érkezését.

Új L.-val való kompanistaságunkon kívül még tömérdék más ügyünk is van megbeszélendő és pedig Camilla-telepre nézve. Nekem ugyanis szándékom e telepen a munkálatokat az eddiginél még sokkal nagyobb mértékben kiterjeszteni, 6—7 százezer plánta kávéon kívül szeretnék 2—3 százezer kaucsukfát ültetni, mely ültetvényhez a fiatal plántákat nagy kiterjedésű erdőkben vad állapotban lehetne megszerezni.

A kaucsuktermelés talán még a kávé termelésénél is előnyösebb, de amannál még nagyobb türelmet igényel, a mennyiben a fát csak 7—8 éves korában lehet, már tudniillik reális termete mellett először megcsapolni. A kaucsukfa (spanyolul Hule) éppen úgy mint a kávé, első termésekor egy font anyagot nyújt, a mennyiség azonban évről-évre szaporodik, a fának 50—60 éves koráig. A kaucsuk-termelés nagy türelmet, de a kávétermelésnél sokkal kevesebb fáradtságot igényel; 7—8 éves fa nem igényel többé semmi gondozást s csakis mint a telt hordó, csapra veretik, hogy megadja a telepítőnek busás termését, melynek vám-mázsája 34—36 dollárt jövedelméz, vagyis a mi pénzünk szerint 70 forintot.

Camilla-telep pár év múlva oly nagy kiterjedést fog nyerni, hogy könnyen 150—200 napi munkásra leend szükségünk, s miután ezen mennyiség a környék gyér számú indiánjaiból alig lesz fedezhető, igen valószínű, hogy idegen emigrációval segítünk a munkás-hiányon; hogy az emigránsokat Ázsiából avagy Európából fogjuk-e ide telepíteni, még bizonytalan; ez nagyrészt az itteni köztársasági kor-

mány nézetétől is függ, azt hiszem, úgy a kormány mint én is az európai emigrációnak adjuk az előnyt s nem hozzuk be — csakis a legnagyobb szükség esetében — a kínaiakat kik Californiát s Északamerika nyugati partjait már annyira elárasztották, hogy az amerikaiak már mindenáron menekülni kívánnak tőlük.

A tótjaink sokkal okosabban tennék, ha már egyáltalában ki akarnak vándorolni hazánk felső vidékeiről, ha ide jönnének és nem a szerencsétlen Északamerikába, a hol őket igavonó állatoknak tekintik.

Ha L.-val csinálunk új telepet, mindenesetre szintén kell gondoskodnunk emigránsokról. Hazám több részéről érkeztek hozzám levelek felvilágosítási kérdésekkel, úgy látszik, többen lennének hajlandók ide jönni s pénzüket itt kamatoztatni.

A mexikói kormány már eddig is köszönettel tartozik nekem, hogy egyes kis czikkeimmel, melyek a Vasárnapi Újságban, Szepesi Lapokban és ha nem csalódom a Bpesti Hírlapban is megjelentek, az itteni kávétermelésnek kis propagandát csináltam; hogy magyarországi kormányunk mit szól majd ehhez, nem tudom, de én bizony nem sokat törődöm velök. Miért nem gondolkoznak ők azon, hogy fiaik otthon is megélhessenek?

Most áttérve pénzügyi viszonyaimra a következőket tudatom veled, kedves jó atyám: a «Camilla-telep» felvirágozásához a mennyiben oda Lederer s Mais urak adják a pénzt, nekem pénzre most nincsen szükségem, és pedig azért nem, mert többé velök a szövetséget fel nem bonthatom; nem mintha fel nem bonthatnám, — mert hiszen semmiféle contractus nem köt hozzájuk — de tisztán becsületből nem bonthatom fel; hálátlanság volna tőlem most azt mondani: miután magamnak is van már pénzem, nincsen reátek szükségem többé. Ők bíztak bennem s nekem most

kötelességem megmutatni, hogy ezen bizalom busásan meghozandja nekik a kamatot.

Ha azonban pénzhez juthatnék más tekintetből volna reám előnyös; először is L.-val léphetnék compániába, másodsor pedig kezdhetnék itt Mexikóban egyes jól jövedelmező vállalatot.

Nézetem e tekintetben az, hogy I. eladási ügyét nem szabad erőszakolni, ha azonban jó vevő akadna avagy a telkesek részemet parcellánként és pedig jó áron megvennék, azt hiszem, csak előnyös volna reám. Én I.-on soha sem fogok lakni, mert ez nem vágyam, de ha az Isten megsegít vállalatomban s én pénzzel térhetek hazámba, úgy egész más hely az, melyet biztosítani szándékoznám.

Ha tehát, kedves atyám, I. ily módon eladható volna, igen örvendének annak, másként azonban ne forceirozzuk az eladást.

A regáléből befolyandó összeg iránt már egyik levelemben intézkedtem s ma is e szándékom mellett maradok meg.

Lehet, hogy azon esetben, ha sikerülni fog Oaxaka város részére az egy millió dollárnyi kölcsönt megszerezni s egy dús ezüstabányának eladását közvetíteni, általában nem lesz otthonról pénzre szükségem, de még az esetben sem ellenezném I. eladását.

Az említett ezüstabánya eladásának közvetítése már úgy látszik, sikerülni fog, a főtételekre nézve az egyesség már meg is történt, most már csak kisebb részletek kiegyenlítése van hátra, ezt azonban reményilem, hogy szintén keresztül viszem.

Az anyagi haszon e bánya eladásából reám nézve nem lesz ugyan nagy, de nagy részt hozzá fog járulni a kölcsön sikeres kieszközléséhez, a mennyiben a bánya vevője, valamint az említett kölcsön adója Bleichröder berlini bankár leend. Ha igaz?

Hogy e két üzlet sikerülése esetében mennyit kapok,

majd nagy kérdés, de néhány ezer forintot mindenesetre, mely esetben otthonról nem leendő pénzre szükségem. Camilla-telepen eddig, az onuét tisztartómtól kapott hírek szerint, már mintegy 80 hold erdő van kiirtva, s kis házam is, mely három szobából fog állani, nagyban közeledik befejezése felé. Jelenleg naponta 30—40 munkás dolgozik az irtáson.

Áprilisban befejeződnek az írtási munkálatok s reá nem sokára kezdődnek a plánták beültetéséhez szükséges üregek kiásatásának munkálatai; júniusban kezdem az ültetést s megfeszített erővel óhajtok augusztus végeig százezer plántát beültetni.

«Bismark»-telepet, mely közvetlenül közelünkben van s melyen negyvenezer másfél és két éves plánta készen diszeleg már, megveszszük, arra nézve már megegyeztünk s most csak a terrenumok rendezése van hátra s e telep be fog olvasztatni Camilla-telepbe s így ez év folyamán új telepünk kávéplánta-mennyisége 140 ezer darabot fog kitenni, jövőre ismét annyit szándékszom ültetni, és így tovább.

Lederer megérkezése után mindenről felvilágosít, s akkor többet irhatok e közös jó barátáról. Én természetesen itteni tartózkodásom alatt az ő lakásán lakom.

Mihalovics Józsi bátyám, ki unokatestvére Mihalovics Károly, volt országgyűlési képviselőnek, a legmelegebb üdvözlését küldi, legfőbb vágya egyikének tartja azt, hogy veled, kedves atyám, megösmérkedhessék s reményli is, hogy ez bekövetkezend.

Józsi bácsi nagy szipkagyűjteménnyel rendelkezvén, megígértem neki, hogy dupla címerünkkel ellátott szipkával ajándékozom meg, miután azonban itt Mexikóban a tajtékgyártás mesterségét nem ösmerik, arra kérlek kedves atyám, lennél szíves számomra Bpestén egy ily szipkát megrendeltetni s árát magadnak Iván útján megfizettetni. A szipkának a legfinomabb tajtékból kell készítve lenni, dupla Bánó-

czimerünkkel; formára nézve magyar legyen és ne nagyon nagy. Az árát reád bízom s nincsen ellenvetésem ha 20—30 avagy negyven forintba kerül is.

Ha a szipka készen van, küldd postán a következő czim alatt: Sennor Don Jose de Mihalovics, Mexico Plasuela Sn-Fernando Nr. 1.

Most pedig, kedves jó atyám, azon reményben, hogy soraim mindnyájatokat a legjobb egészségben találjak, ölel s csókol forrón szerető fiad

BÁNÓ JENŐ.

NB. A leveleket légy szives továbbra is Camilla-telepre czimezni, mert így kapom meg leggyorsabban.

Az újságok igen rendetlenül járnak, nem tudom mi annak az oka. A Vasárnapi Újságot, melyben kis czikkem megjelent, meg nem kaptam, kérlek küldesd meg pótlólag.

A levelekre elég bélyeget ragasztol. Igen sajnálom, hogy uti leírásomra nem akad kiadó, pedig elég munkába került. Ha van Ivánnál felesleges pénzem, adasd ki saját költséggem és pedig Divaldnál.

Művem kiadatása s annak később spanyolra való fordítása nagy jövőmre lehet Mexikóban, mert az talán az első, mely jó akarólag de igazságosan ítéli meg az itteni állapotokat. Szeretném, ha diszes volna a kiadás.

Szegény angyali Tini néni halála valamint Jeszenszky Jancsié is véghetetlenül lesújtott, gyász s folytonos gyász ér bennünket. Mikor viradnak már szebb napok reánk?

Kedves gyermekeimről már régebben nem kaptam hírt, de reményem mind három egészséges s úgy szellemileg mint testileg is szépen fejlődnek. Áldja meg őket a mindenható.

Mexikó. 1890. április 13-án.

Forrón szeretett jó Atyám!

Márczius 5-én kelt kedves soraidat tegnap vettem és sietek is azonnal válaszolni rá.

Legelőször is tudatom veled, kedves jó atyám, hogy Ledt-rer Samu barátunk pár nap előtt jött meg második európai útjából; nagy örömmel fogadott s elmondta, hogy két napi Bpsten léte alatt meglátogatott, s hála a mindenhatónak teljes egészségben talált.

Kedves leveledben irod, jó atyám, hogy hozzád intézett soraim valódi forrongást idéznek elő rokonaim között, valamint a fiatalság között is, hogy soraimnak és egyes lapokban kiadott cikkeimnek volt némi hatása a magyar fiatalságra, onnét következtetem, hogy egy idő óta csaknem naponta hoz a posta egy-egy ösmerősömtől levelet, kik a kérdések özönével árasztanak el; tömérdek idegen ember is, kinek nevé-ről avagy létezéséről eddig fogalmam sem volt, intéznek hozzám sorokat, természetesen én mindenikre a legszivesebben válaszolok.

A «Szepesti Lapok» február 2-ik száma, — melyet ide mellékelve küldök — egyik, ipamhoz intézett leveletem közli, most pedig nemsokára fog benne megjelenni egy hosszabb tárczacikk jó indiánjaim vallásairól, szokásairól és erköl-cseiről; miután tudom, hogy érdekel, légy szives azt magad-nak Iglórol ipam útján megküldetni.

L. barátom, ki mint soraidban említéd, nálad volt pár nap előtt, hosszú levéllel keresett fel, melyre én természetesen azonnal terjedelmesen válaszoltam is már. L. egyike azon fiatal embereknek, kik iránt mindig nagy rokonszenv-vel viseltetem, kedves, szimpatikus és igen tehetséges gyerek; ily honfiak szomszédsága mindenkor kellemes leend számomra; igen valószínű, hogy ezen ifjú barátom ősszel kijön Mexikóba.

Azt hiszem, a Bpesti Hírlap is fog tőlem ismét egy tárczacikket közölni vagy már talán közölte is, de eddig még meg nem kaptam, azon esetben azonban, ha nem volna hajlandó kiadatni — jó volna a szerkesztőtől kéziratomat elkérni.

A Bpesti Hírlap márczius 1-ji lapját meg nem kaptam, nem volnál oly szives, azt nekem megküldetni, valamint azon Vasárnapi Újságot is, mely egyik leveletem közölte (az sem érkezett meg). E lapokat azért szeretném megkapni, valamint minden lapot, melyben valami tőlem megjelenik, hogy azt a köztársasági elnöknek, ki cikkeim iránt nagy érdeklődéssel viseltetik s magának azok tartalmát nagyjából lefordíttatja — presentálhassam; itteni mexikói barátaim is igen érdeklődnek Magyarországon kiadott közleményeim iránt, s azon őszinte nézetőknek adnak kifejezést, hogy én igen sok hasznot teszek hazájoknak, miért örök hálával tartoznak; miután elmondatják magoknak, hogy mit irok, azt mondják, hogy talán én vagyok az első európai, ki őszinte jóakarattal ítélem meg az itteni viszonyokat. Hogy jóakarattal viseltetem irántuk, igen természetes, mert megérdemlik; hogy kissé elnéző vagyok egyes gyöngéjök iránt, szintén természetes, mert ösmerem a köztársaság fiatal életét és tudom, hogy ily rövid idő alatt le nem vetkezhatték teljesen, a spanyoloktól átvett egyes rossz szokásokat. De ez Diaz elnök vaskezű kormányzata alatt gyorsan fog menni, s mi, Mexikóban élő idegenek csakhamar azon vesszük észre magunkat, hogy Mexikó a civilizációban nem áll az európai államok mögött.

Kedves soraidban említett, de meg nem nevezett magyar író levelét már alig várom, s véghetetlen lekötelező, sőt buzdító lesz reám nézve azon tudat, hogy hazám első írójának egyike foglalkozik csekély személyemmel s leveleimet jóakarólag ítéli meg.

Kis művem kiadatását saját költségemen kívánom eszkö-

zölni s már meg is irtam Ivánnak, kinél néhány száz forint plusszom van, hogy bocsásson rendelkezésemre annyit, a mennyi szükséges leendő, hogy az közöltessék, azt hiszem, ha egyszer kiadatik s az egyes nagyobb könyvkereskedőknek elárúsítás végett átadatik, a pénz nem vész el, de lassan visszajön.

Mindenesetre jónak vélném, kedves atyám, ha uti vázlataimhoz mint függelék egyes hozzád intézett levelem s a lapokban megjelent tárczáim is közöltetnének, hogy így az egész érdekesebb tartalommal bírna.

A műnek szép kiállításúnak kellene lennie s több képet tartalmaznia.

Tegnap küldtem meg neked, kedves atyám, Mexikó köztársaság és Oaxaka állam jó térképeit, azokat is (már tudniillik másolataikat) mint mellékleteket lehetne a könyv végére csatoltatni.

Én pár nap múlva indulok vissza Camilla-telepre, hogy az ültetési munkálatokat megkezdhessem, eddig mintegy nyolcozvan hold van már az erdőből kiirtva, még vagy tíz holdat irtatok. Kis házam nagyban készül s reményilem két hét múlva, vagyis telepemre érkeztemig annyira készen lesz, hogy indián kunyhómból áthurezolkodhatom belé.

Társaim az én ajánlatomra szívesen beleegyeztek, hogy telepünket, mely Bismark-telep megvétele s beolvasztása folytán úgy is tetemesen gyarapodni fog terület tekintetében, a lehető legnagyobb színvonalra emeljük s a kávéfák számát 500—600 ezer plántára, sőt esetleg egy millióra emeljük. Ezeken kívül néhány százezer gummifát is fogunk ültetni, mely utóbbiakra Lederer barátom jóakarója és barátja, Pacheco tábornok földművelési miniszter, subventiót ígért.

Most néhány hétig nem fogsz tőlem levelet kapni, mert utazásom teljes időmet igénybe veendő, a mint azonban meg-

érkezem Camilla-telepre, rögtön értesítelek. Lászlónak is fogok terjedelmesebben írni.

Megkaptad, kedves apám, a kávétermelésről írt cikkemet, mely itt francia, spanyol, angol és német nyelven éppen most lesz közölve. A mint az egész cikk kiadatik, elküldöm a lapokat.

Barátain, Lederer és Józsi bácsi, kik számtalanszor üdvözölnek, jól vannak, s már előre is sajnálkoznak elutazásom miatt.

Hoffmannt, kivéve, (ki azonban nemsokára el fog innét menni, már tudniillik — ha megveszszük «Bismark»-telepet) nincsen az egész vidéken intelligens ember, kívül egyszer s máskor összejöhetnék.

Tanácsodat követve, vettem kis fényképező gépet, és így telepemre való érkeztem után több utközben felvett érdekes kép birtokában leszek, melyek természetesen te hozzád fognak vándorolni, kedves jó atyám.

Gyermekeimtől jó híreket kaptam s így e tekintetben nyugodt vagyok. Mindkét fiam levelet írt és pedig igen kedveset.

Most pedig kedves atyám, csókolva összes testvéreimet, sógornét és rokont, zárva soraimat, kebelére ölel forrón szerető kézesókoló fiad

BÁNÓ JENŐ.

Camilla-telep 1890. május 18-án.

Forrón szeretett, kedves jó Atyám!

Legelőször is értesítelek, hogy néhány hét óta ismét lakója lettem kedves «Camilla»-telepemnek s folytatom a nehéz, de valószínűleg nagy sikerrel koronázandó munkát.

Mexikóban több igen hathatós ajánlatra tettem szert az oaxakai kormányzóhoz és a hasonló nevű állam több befolyásos egyénéhez. Az ajánló levelek között mindenesetre legfontosabb volt Diaz tábornok köztársasági elnöknek a kor-

mányzóhoz meleg s lekötelező hangon írt levele, melyben felszólítja Sertuche tábornok kormányzó urat, hogy minden tekintetben járjon kezemre, s minden vállalatom elé gördülő nehézségeket oszlasson el s ha ilyenek léteznének, azok neki távirati úton esetről-esetre azonnal tudomására hozandók. Diaz elnök megtudta többektől, hogy én Mexikóról a magyar lapokban igazságos, de jóakaró ítéletet nyilvánítottam, s hogy kis művet adok ki hazám nyelvén, foglalkozva abban a mexikói viszonyokkal is, s végül, hogy a lapokban írt cikkeim, a hozzád s barátaimhoz írt levelek folytán több jó módú honfitársam hozzám hasonlólag a kávétermelést óhajtaná cultiválni.

Diaz egy nagyobb társaság előtt reám nézve igen bizelgőleg nyilatkozott, többek között azt mondotta, «ha minden idegen csak egy részét tanúsítaná azon jóakarótnak» nemzete iránt, melyet én tanúsítok, ma Mexikó Európa előtt más színben állana».

Diaz elnök Mexikó legtehetségesebb s legjellemesebb egyénisége, kiváló rokonszenvvel viseltetik azon kevés honfitársam iránt, kik második hazájokat e paradicsomi földön lelék; hogy Mexikó jelenlegi elnöke jó szívvel is bír, azt már Miksa császár idejében is bebizonyította, a midőn daczára, hogy bár a harcztéren annak ellensége volt, minden befolyásával megmentésén fáradozott.

A császárság megszüntetésével az összes osztrák s magyar foglyok Diaz keze alá jutottak s ő oly emberséges módon bánt azokkal, hogy az itt maradottak még ma is emlegetik nagylelkűségét.

Diaz kiváló európai műveltséggel bíró ember, ki halad a korrallal, egy czélt tűzve ki maga elé, — nemzetét boldoggá és nagygyá tenni, s Mexikó hitelét, melyet az forradalmak s belháboruk folytán elveszített, ismét felemelni. Diaz ajánló levelén kívül Pacheco tábornok, közlekedési s földművelési

miniszter úr (Lederer kitünő barátja), is adott pompás levelet s megígérte, hogy minden tekintetben segítségemre fog lenni s oly előnyökben részesít, a minőkben még senki sem részesült; így pl. a gummifa-termesztéshez elég nagy subventiót ígért, s a jövő fogja megmutatni, vajjon ezen előnyös jóakaratot igénybe veendem-e? Most főczélom a kávéültetés, gummifát csak azon esetben ültethetnék, ha időm megengedné s elég munkaerővel rendelkeznék, ez utóbbira azonban egyelőre nincsen kilátásom, úgyannyira, hogy a kávé megműveléséhez is emigrációra leend szükségünk.

Hogy mily erősen dolgoztatok, láthatod abból, kedves atyám, hogy több mint száz katasztrális hold ki van már az erdőből irtva s kilencz munkás-ház hetven emberrel van megtöltve, már tudniillik huszonhat munkás, annak nejei s gyermekeivel együtt.

Junius közepén kezdem az átültetést s addigra százezer üregnek (a beültetendő plánták részére, mint a gyümölcsfáknak, üregeket kell előre készíttetni) készen kell lennie, ma csaknem huszezer áll már készen. Holnap vagyis hétfőn reménylem, munkásaim száma megkétszereződik s én még nagyobb erővel folytattatom a munkát. «Bismark»-telepet megvettük s az most mint az igazi Bismark is, letűnt a láthatárról, a mennyiben beolvasztatott az általam alapított telepbe.

Bismark-telep, dáczára hogy egy része csak egy éves, fele pedig két éves, már ez év végén is ad vagy hatvan mázsa kávé, mi körülbelül 2400 frotot representál.

Mexikóból való visszatértemkor természetesen Oaxakát, a fővárost is érintettem, mintegy másfél hetet töltve benne.

Ezen idő alatt Mexikó egyik főnevezetességét, Humbold Sándor híres német természettudós szerint, a világ második legnagyobb fáját, a tulei «Sabinát» megtekintettem. (Hum-

bold szerint ennél csak Afrikában van még egy valamivel nagyobb fa.)

Hogy fogalmad legyen annak terjedelméről, tudatom veled, hogy ezen fa törzsének kerülete negyvenhét méter és husz centiméter, (a Californiában lévő Deed-Gigant, melyet eddig legnagyobbnak véltem, csak harmincznégy méter kerülettel bír), átmérője a legszélesebb helyen tizenhét méter. A fának úgy törzse, mint lombozata teljesen ép s még van kilátása élhetni több ezer évet.

Humbold Sándor, ki 1820-ban e fát szintén meglátogatta, műveiben említést tesz ez élő óriásról; az utókor megemlékezett ezen látogatásról, egy táblát rakatott egy már olvashatatlan felírással e híres ember emlékére. Magyar ember eddig még nem látta e fát, s így büszkén mondhatom, én írtam be a nagy könyvbe nevemet honfitársaim közül elsőnek és pedig e szavak kíséretében, «Hazádnak rendületlenül légy hive oh magyar!»

Velem együtt egy társaság is kirándult Oaxakából, melyhez a fa két órányira fekszik, és pedig egy fotografus kíséretében, ki le is vette a fát a lovon ülő Jenő ural együtt. Az öszvér, mely szép füleivel szintén a fa törzse mellett diszeleg — s bizonyára azon gondolkozik, hogy minő incidens folytán kell neki tulajdonképpen szintén ott állania — hasonlólag Jenő úr tulajdonát képezi.

A többi társaságot két német, Müller és Stamer úr, egy spanyol, két mexikói, az én kis szolgám Nicolas és több falubeli indián képezi. A képet, mely eddig meg nem küldetett nekem, később indítom útnak, addig azonban egy más példányt küldök egy régibb felvételtől, mely szintén a Sta-Maria de Tule «Sabináját» jelképezi. Azon kívül küldök egy fotografiát a mitlai azték romokról, Oaxaka egyik teréről, egy Oaxaka mellett lévő vízesésről, s egy spanyolok által épített templomról, s végül fiziognomiáját a «Camilla»-telepbeli új

«börharisnyának», ki bár nem bír sólyom-szemmel, de mindenesetre sólyom-orr.

A fotografia nem igen finom, de azért eléggé visszaadja eredetiben azon déli pofát, melynek másolatát képezi.

Most kedves atyám legalább némi fogalmatok van, hogy minő costum fedi természetet itt a rengetegben, s hogy fiad itt a szép vad természet keretében inkább hasonlít egy olasz brigantihoz, mint egy szelid természetű «kávékapálgatóhoz»; s ha van is arczlében valami, a mi emlékeztet a renaissance-kor művészeinek mintáihoz a mennyiben azok nagy kedvelői voltak a satiricus alakoknak is, Jenő úr inkább hasonlít Cooper egyik regénye hőséhez, ki szintén indiánok között élve küzdött át az életen, mint a renaissance-korban esetleg a Mediciek által elkényeztetett s rococo öltözetbe burkolt bár szabályos arczczal de tejfölös szájjal bíró elegáns udvaroncához.

Node most eleget fecsegtem badarságokat, már ideje, hogy kissé okosan is szóljak.

Kedves soraidat márczius 16-áról keltezve nagy örömmel vettem s kiváltképpen jól esett olvasnom, hogy oly sok kellemes ért egy hét alatt. Lederer Samu barátom, ki természetesen azóta már régen vissza érkezett, elmondta, hogy hogyan lepott meg tégedet, hogy hogyan keresett fel, s hogyan találkozott veled. Elmondta, hogy Mariska nővérem épp egy nappal előbb indult vissza Kis-Sárosra, s hogy így elég sajnálatára nem ösmerkedhetett meg véle.

Samu barátunk összes európai ügyeit jól intézte el. A 2¹/₂ milliót az újonnan felállítandó ezüst-olvaszdája részére vette föl, mely Mexikó egyik nagy városában, Montereyben fog működni. Vasuti ügyeit is megelégedésére fejezte be.

Szegény Kürthy Antal bátyám halála hírét Samutól hallottam; nagyon levert az, egy derék magyar emberrel ismét kevesebb van.

Az Oaxaka város részére felvenni szándékolt kölcsön valószínűleg sikerülni fog. Az ezüstbánya és aranypor csütörtököt mondott, — bár az mindkettő csak talmi, épp úgy mint Jenő úr mineralogiai tudománya is.

Mihalovics Józsi bátyámtól a búcsú, ép úgy Samu barátomtól is nagyon érzékeny volt. Könnyen lehet, hogy Józsi bácsi nemsokára Európába menve, meglátogat s akkor tudom, neked is alkalmad nyílik öt úgy megszeretni, mint a hogy én öt megszerettem.

Most pedig kedves jó atyám, csókolva s ölelve minden testvéremet, zárom soraimat, kérve az istent, hogy levelem a legjobb egészségben találja az én kedves apácskámat, kinek kezeit csókolgatva s ölelve, maradok szerető fia

BÁNÓ JENŐ.

A MEXIKÓI KÁVÉ ÉS ANNAK TERMELÉSE.*

Az emberi civilizáció fejlődésének nagyságától teszik egyes statisztikusok függővé a szappan és cukor fogyasztásának mennyiségét és méltán tekintik azon államokat a legkultiváltabbaknak, a hol a legtöbb szappan fogy s legnagyobb mennyiségű cukor emésztetik fel.

Én ezen adatok igazságát nemcsak hogy megczáfolni nem akarom, de sőt vitatni sem; de elősmerve azok helyességét, adataikat kiegészítem azzal, hogy e két civilizáció hírnökéhez egy harmadikat és talán a leghatalmasabbat, a «kávét» is hozzá számítom.

Megczáfolhatatlan tény az, hogy a civilizáció fejlődésével nagy mértékben szaporodik a kávé fogyasztásának mennyisége és ennek folytán természetesen annak termesztése is; azon plánta, mely első napvilágát India, Ceylon s Mocca melegítő égőve alatt pillantotta meg, csakhamar megjelent az újvilágban is, és rövid pár év alatt Cuba szigetét, az óriási Braziliát (Santos, Rio, Bahia stb., stb.), a kies és gazdag Costa-Riccát, a termékeny Quatamalát s végre a fejlődésében oly óriási léptekkel előre haladó Mexikót is szülőföldjének tekinté.

* Megjelent a mexikói «Finanz-Revue»-ben francia, angol, spanyol és német nyelven.

Engem s talán szíves olvasóim nagy részét is a mexikói kávé érdekelvén legjobban, megengedik, hogy azzal foglalkozzam.

A kávé Mexikóban még igen fiatal életet élt s így természetesen annak termesztése is a legújabb időkre csik; ezen oknál fogva éppen nagy érdem illeti a kávétermelők első bajnokait, kik leküzdve a kezdet nehézségeit, azon plántát, mely azelőtt alig 25—30 évvel mint dísznövény díszelgett még egy-egy ügyesebb kertész cserepében, csakhamar Mexikó kereskedelmének egyik hatalmas kiviteli cikkévé emelték.

Hol még azelőtt pár évvel az ezredéves törzsek díszes koronája emelkedett az ég felé s a folyondárok ezrei átkarolt karokkal törekedtek a napnak a sűrűsége át nem hatolható sugarait elérni, és a néma csendet legfeljebb egy átiramodó szarvas, a lusta tapir avagy a prédája után leskelődő párducz és puma zavarta meg, ma gyönyörűen zöldülő kávételepek, szorgalmas indián munkásaikkal s a barátságosan füstölgő kunyhók előtt játszadozó s hangosan nevető gyermekesportjaikkal, kerülnek el.

Hol még ezelőtt talán 4—5 évvel a vadul rohanó erdei patakban legfeljebb egy-egy kis pisztráng küzdött az ár ellen s egy szikla mélyében keresett menekvést a nagyobb ragadozó hal előtt, ma a víz meg van fékezve s abban kaczagó indián leánykák áztatják a plántájáról éppen most leszedett kávé gyümölcsét.

A civilizáció bajnokai betették lábukat az ezredéves vad rengetegbe, mert talaját a kávétermeléshez jónak találták.

Mielőtt folytatnám kis cikkemet, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy megfigyeléseimet Oaxaka-állam legdélnyugatibb részén fekvő kávételepein tettem meg, tehát adataim is ezen telepek viszonyaihoz vannak mérve.

Mint minden plánta eredménydús termesztése első sorban a talaj jó megválasztásában rejlik, kétségtelen, hogy a

kávé termesztésénél is ez a fő tényező, s éppen ezért, ha az meg nem felel a plántának, biztosak lehetünk a felől, hogy minden fáradság, jóakarát, sőt tudomány is meddő marad, s a befektetett pénz egyszerűen kidobottnak tekinthető.

A földolog tehát a talaj megválasztásánál első sorban arra figyelni, hogy az erdőrészt (Oaxakában kávétermeléshez kivétel nélkül csak erdőt használnak), melyet irtani akarunk s melynek helyére kívánjuk ültetvényünket helyezni, még a száraz időszak második felében is bőven nedvességgel bírjon; mit egyszerűen az erdőnek egészséges zöld színéből ítélhetünk meg. A mely erdőrészt február és márczius hónapokban már sárguló lombozattal bír, annak földje nem való kávéültetéshez.

A legjobb föld kávéhoz a mély és porhanyós humus, mely azonban csekély mennyiségben agyagot s az azzal megkötött kevés homokot is tartalmazhat; színre nézve a sötét csokoládé-barnát tartják legelőnyösebbnek.

A talaj megválasztásánál még arra is kiválóan kell figyelni, hogy az ne legyen 4000 lábnál magasabban a tenger színe felett s az 1500 lábat azonban mindenesetre el kell érnie; ezen tényező figyelmen kívül hagyását már sok kávétermelő megkeserülte.

A kávéplánta nagyon szereti a meleg ködöt s az éjjeli nagy harmatot is, mely utóbbi nem ritkán 6—7 hónapon át képezi egyedüli táplálékát.

A kávé a melegítő napnak is nagy kedvelője, s ki is jut neki belőle ugyancsak a száraz időszakban; de miután túlságos mennyiségben minden megárt, az árnyéktól sem szabad különösen a fiatal plántát teljesen megfosztani. Túlságos nap ellen jó védőszerűen használnak a levágott s még el nem rothadt törzsek és egyes az irtványban meghagyott nagyobb fák lombzatai is. Sokan a telepítők közül banánt, gummit s más, a kávénál gyorsabban fejlődő plántát ültetnek a

kávé közé, hogy annak árnyékot szerezzenek, de azok bizonyára nem gondolták meg azt, hogy ezen növények kiszíván a földnek termékenyítő erejét, sokkal többet rabolnak el a kávétól, mint a mennyit az erőszakosan szerzett árnyékkal visszaadhatni képesek.

Ki oly szerencsés helyzetben van s bőven rendelkezik terrenummal, legokosabban jár el, ha első sorban az északra fekvő lejtőket használja fel ültetésre, melyeken a nap sugarai nem érintvén a plántát derékszög alatt, azt bár melegökkel érlelik, de nem égetik el, mint gyakran a déli oldalon fekvőket.

A talaj megválasztása után második főtényező a faiskola (almasico) elkészítése; ennek felfektetésénél különösen kiváló figyelemmel kell lennünk arra, hogy a föld, melybe a magot beültetni kívánjuk, a legkitünőbb minőségű legyen és közvetlenül folyó avagy patak partján feküdjék a napontai megöntözés könnyebb eszközölhetése végett.

Miután az erdőrészt, melyben faiskolánkat ültetni kívánjuk, kiirtottuk s a nap sugarainak erős behatása ellen elegendő árnyékot hagyánk, minden növény, kő és egyéb az érzékeny kis plántát fejlődésében akadályozható tárgyaktól a földet jól megtisztítottuk, szükséges, hogy $\frac{1}{2}$ egész $\frac{3}{4}$ vára (röf) mélységben felássuk azt s kézzel szétmorzsolva, lazává és porhanyóssá tegyük.

Midőn ily módon elkészítettett a föld, azt, mint a zöld-séges kerteket, utacsákák által elválasztott táblákra osztjuk fel és a már ültetésre kész kávészemeket óvatosan beültetjük. A táblák hosszúsága tetszés szerinti lehet, szélessége azonban — könnyebb kezelés végett — jó, ha az egy röföt (varat) túl nem lépi.

A kávészemeket legezészerűbb 8—10 centiméter távolságra fekvő sorokban, egymástól 5—8 centiméternyire ültetni, és pedig csak oly mélyen a föld alá, hogy azt lehetőleg saját

vastagságával egyenlő réteg borítsa (a mély ültetés késlelteti a plánta kikeltét).

A kávé ültetésénél arra is figyelemmel kell lennünk, hogy a mag lapos felületén lévő hasadék lefelé fordítva feküdjék a földben, hogy a hasadáson kibúvó csira azonnal és egyenes irányban foghasson gyökeret. Ezen szabály betartása a plánta sugár növést hozza magával.

Miután a kávé-faiskola (almasico) elkészítése többnyire a száraz időszakra esik, a beültetett magot naponta, avagy legalább is minden másodnap egyszer bőségesen meg kell öntözni (az öntözést legcélszerűbb a kertészek által használt öntözőkannával [regadeza] eszközölni); jónak bizonyult a már maggal elültetett táblákra vékony rétegben fűvet avagy leveleket helyezni, melyek a nedvességet magukba szíván, a földnek állandó meleg nyirkosságot kölcsönöznek; a kis plánta kibúvásakor azonban a fű vagy levelek azonnal leszedendők, nehogy, bár csekély súlyuk által, a véghetetlen érzékeny növénykét fejlődésében visszatartsák.

A kávéval beültetett táblák legalább kéthetenként egyszer gyomlálандók, hogy az idegen elemektől teljesen mentve legyenek.

A kis plánta addig marad a faiskolában s lesz rendszeresen megöntözve, a míg be nem következik az esős időszak, vagyis legtöbbször június elejéig.

Az ültetésre szánt kávémag beültetése előtt pár nappal szedendő csak le a növényről, és gyümölcs alakjában, tehát cseresznyeburkolatjával együtt, vízbe tétetvén, két vagy három napig ázik; a midőn a cseresznyeburkolat a víz hatása alatt megpuhult, kézzel leválasztatik az egymáson fekvő két magról. Azért szükséges, hogy kézzel és nem holmi segédeszközzel választassék le a burkolat, mert a legcsekélyebb módon megsértett mag is csiraképtelenné válik.

A cseresznyeburkolattól megszabadult magok ismét vízbe

teendők és megmosandók, hogy nyálkás felületüktől megtisztassanak és a csiraképtelenek, melyek ürességek, illetve könnyűségek folytán a víz színén úsznak, eltávolíttassanak.

A faiskolákhoz legjobb mindig oly plánták magját használni, melyek első termésöket hozták meg, a mennyiben ezek több csiraképeségi erővel bírnak s állítólag aromájok is jobb, mint az idősebb növények utódaié.

A faiskola elkészítése után kezdődik a tulajdonképeni erdőirtás, mely bizony, tekintve Oaxaka-állam óriási törzsekkel, véghetetlen buja növényekkel bíró öserdeit, a kávétermelés egyik legnehezebb feladatát képezi.

Az erdő legelőször is a felfutó- (vejuco) s egyéb növényektől a nagy kés (machetta) segítségével lesz megtisztítva, hogy az abban való behaladás s a fejsze kezelése lehetségessé váljék.

Midőn az erdő a számos parazitától megmentetett, kezdődik a fejsze nehéz munkája s tart egészen márczius közepéig, avagy április elejéig.

A levágandó fák nem közvetlenül a föld felületén, de attól 1 — 1½ vára magasságban fosztatnak meg törzseiktől; a megmaradt csonka törzsek teljes elrothadásukig (1 — 2 évig) szintén jótékony árnyékot vetnek a fiatal, fejlődésnek induló plántára.

Az erdő, mely ily módon elpusztított, most átadatik a tűz emésztő lángjának, hogy a már levágott s a nap hevétől már ki is szárított növények, levelek, ágak s kisebb fatörzsek pár nap alatt hamuvá tétessenek s a kávéültetés munkája folytatható legyen.

Kisebb telepítők nem égetik el a levágott anyagot, csak eltávolítják, ez mindenesetre jobb is, a mennyiben tetszés szerint hagyhatnak árnyék kedvéért egyes fákat érintetlenül. Nagyobb telepeknél azonban ez csaknem kivihetetlen dolog és óriási költséggel járó, s a mennyiben az ilyen módoni irtás

nem áll az anyagi haszon arányában, most a nagyobb termelők által nem alkalmaztatik többé.

Április és május, esetleg június hónapokban is, a faiskolákból kiültetendő plánták részére szükséges üregek (cajetes) készíttetnek el, az úgynevezett (fél ásóhoz hasonló) coas segélyével, és pedig megfeszített erővel, nehogy kifogyjunk az időből.

Ezen üregek egyes telepeken 3 □ vára, másokon pedig $2\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{4}$ □ vára távolságban helyeztetnek el, és pedig leggyakrabban üregenként fél vára mélységgel s ugyanannyi négyzet vára szélességgel. Vízszintes felületű talajnál jobb a nagyobb távolságot betartani az üregek készítésénél, míg lejtős felületűnél teljesen megfelelő a $2\frac{1}{4}$ □ vára távolság, a mennyiben ennél a plánta szabadon állván, úgy a levegő, mint a nap sugaraitól is elegendőleg érintetik.

Az üregeknek egymástól egyenlő távolságban és minden oldalról tekintve, egyenes sorban kell lenniök. Az esőzések bekövetkeztével kezdődik a plánta ültetése; a kis plánták ugyanis kiszedetvén a faiskolából, a gyökér közüli földdel együtt beültetnek a kiirtott talaj kiásott üregeibe.

Az ültetést legezlszerűbb mindig esőben végezni, hogy a plánta nedvesen helyeztessék az eső által feláztatott földbe. A plánta ültetése sokkal gyorsabban megy, mint az üregek készítése, mert míg az utóbbiból a legügyesebb munkás naponta 80—90-et készíthet csak el, plántát 6—8 százat ültethet be.

Legalább is egy hóval az esős időszak befejezte előtt készen kell lenniök az ültetési munkálatoknak, hogy még a legutóbb beültetett plánta is elegendő nedvességet kapjon megerősödéséhez s gyökereinek kifejlődéséhez. Azon plánták, melyek ültetése összeesik az esős időszak megszűnésével, vagy elosenevésznek, vagy teljesen kivesznek.

Mint minden gyümölcsfánál, úgy a kávénál is arra kell

figyelni, hogy az ne a magasságban, hanem szélességében fejlődjék, miért is igen czélszerű a 2—2½ éves plántának legfelsőbb hajtásait körömmel lecsipni; ez igen egyszerű munka s gyorsan végezhető. Ugyancsak leszedendők az alsó, úgynevezett bitáughajtások is, melyek galylyá fejlődve, sok erőt rabolnak el a növénytől s a gyümölcsre úgy mennyiség, mint minőség tekintetében igen kártékonyan hatnak.

A kávéplánta 3—3½ évig fejlődik, míg az első tekintetbe vehető gyümölcsét megtermi. A gyümölcszedés (pisca) idejének kezdete bizonytalan, néhol már augusztusban kezdik, másutt szeptember-, sőt októberben is, ez a klimatikus talaj és magassági viszonyoktól is függ.

Szerenese a termelőre, hogy a kávé nem egyszerre érik, de ideje van három, sőt négy hónapon át a termést összegyűjteni. A kávégyűjtéshez ügyes gyermekek s nők legjobban alkalmazhatók, s munkájuk nagyobb eredményt mutat, mint a férfiaké.

A 3—3½ éves plánta termését átlag egy fontnak, vagyis 1200—1400 magnak számítják; 5—6 éves plánta azonban ennek kétszeresét, sőt háromszorosát is megadhatja.

Jó talajban a kávéplánta 20—25 évig is élél a nélkül, hogy trágyázást igényelne, ezen időn túl már szükségessé válik, sőt rationalis termelők be nem várják a föld erejének teljes kiszívását, de már 12—15 éves plánták földjének is megadják a már hiányzó chemiai anyagot.

Hamburgban egy társulat alakult, mely kitünő minőségű kávétrágyát boesájt aránylag mérsékelt áron a kávétermelők rendelkezésére. Megrendelés esetében azonban — igen helyesen — szükséges, hogy az illető termelő trágyázást igénylő földjéből néhány fontot küldjön chemiai megvizsgálás végett, hogy annak eredménye szerint megküldhessék a szükséges anyagot.

A kávéplánta talaja évente háromszor, sőt négyszer is

megtisztítandó a kibúvó idegen növényektől, melyek buja földben rapide megújulnak, ezen munka nagy óvatosságot igényel s a kávétermelés legköltségesebbjeihez tartozik.

A kávétermelés többi részével, már tudniillik a magnak piacra viteléhez való elkészítésével, a mennyiben az már a technikai részt illeti, jelenleg foglalkozni nem akarok, de az új kávé termelni kívánók érdekében szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a munkáshiány úgy a köztársaság minden részében, mint Oaxaka államban is, daczára az elegendő magas áraknak, (Oaxakában a kávételepeken $2\frac{1}{2}$ —3 réált, tehát frankokban kifejezve 1 és egy negyed, 1 és fél frankot nyeret naponta a munkás) nagyon érezhető, s ha a köztársasági kormány — mely különben minden tekintetben hathatósan jár el nemzete felvirágozásának érdekében — ez irányban nem intézkedik, a kávétermelés Mexikóban a termelők legjobb akaratát mellett sem fejlődhetik azon színvonalra, melyre emelkednie kellene, s legyen bárminő jó minőségű, — mert tény, hogy talán legjobb az összes kávék között — nem fogja meghódítani a világpiacon megérdemelt helyét.

BÁNÓ JENŐ.

